

Natiq Məmmədli

BEKKETƏ SALAM

Bakı - 2017

Redaktor: Fuad Babayev
Korrektor: Təvəkkül Dadaşov
Səhifələnmə və dizayn: Elviz İsmayilov

Annotasiya

Natiq Məmmədlinin “Bekketə salam” toplusunda yer almış on hekayəsi son illərin qələm məhsuludur. Müəllifin sayca üçüncü kitabındakı hekayələr həyata müxtəlif baxış bucaqlarından işıq salır, fərqli adamlar və oxşar talelər əsərlərin ana xəttini təşkil edir.

BİZƏ ÜRƏK GÖNDƏRİN

-Ata, uşaqlar ölmürlər axı! Bəs onda kim qocalar? Düz demirəm, ata?

- Düz deyirsən canım-gözüm, düppədüz. Bu, hardan ağlına gəlib? Heç atan qoyarmı sən öləsən. Eh, bilirsən nə boyda böyüyəcəksən, məndən də qəlbi kişi olacaqsan.

- Lap babamdan da qəlbi olacam?

- Hə, lap babanı da keçəcəksən. Sən bizim hamımızdan, hamımızdan hündür olacaqsan. Sözlərimi yadından çıxarma, böyüyəndə görəcəksən ki, düz deyirdim.

- Ağrılarım da olmayacaq, eləmi?

- Ağrın mənə gəlsin, sənin nəyin var ki? Bekara döz, hər şey yoluna düşəcək. Yadından çıxıb Təbriz doxdurları nə dedilər?

- Dedilər, Allah kərimdi.

- Yox, ondan əvvəl.

- Dedilər Əli kürəyinizdə dursun.

- Canım-gözüm onları axırda dedilər. Əvvəl dedilər ki, maşallah, qırğı kimi oğlansan, nəsə böyrəklərin sözə baxmır, onları da ipə-sapa yatırıdırıq. Niyə yadından çıxıb ki?

- Ata, Təbriz doxdurları Bakı doxdurlarından ağıllı olur?

- Doxdurların ağıllısı, ağılsızı olmur, canım-gözüm, insafılsı, insafsızı olur. Belə şeyləri böyüyəndə özün ayırd eləyərsən. Nəyinə lazımdı başını ağrıdırsan? Neçə

dəfə demişəm böyükələr kimi düşünmə. Yat, gözlərini yum, ağıllım mənim.

- Gözümü yumanda sol tərəfim göynəyir axı. Qorxuram böyrəyim yerə düşər.

- Ay səni, mənim pələng balam, qorxma mən yanında. Qoymaram böyrəyin düşsün.

- Ata, deyirsən uşaqlar ölmürlər, hə?

- Ölmürlər, qurban olum, ölmürlər. Çıxart bu fikirləri başından!

Gecənin yarısından xeyli keçmişə qədər Elxan oğlunu dilə tutdu. Uşağın fikrini dağıtmaq, yuxuya vermək üçün əlaqəsiz-rabitəsiz çox şeylərdən söz açdı. Əvvəllər yatmamışdan qabaq ona ancaq nağıllar danışardı. İşdə vaxt tapan kimi müxtəlif nağıl kitablarından mütləq nəşə əzbərləyər, axşamlar da bir az üstünə qoyub nəql edərdi. Maşallah, uşağın da hafizəsinə söz ola bilməzdi. Bir nağılı uzağı iki dəfə danışa bilərdin, sonra ağzını açan kimi “bunu eşitmişəm, təzəsini istəyirəm”, -deyərdi. Atasının nağıllarına nənəsinin şirin qoğallarından, babasının az qala hər gün aldığı alabəzək konfetlərdən daha çox bənd olmuşdu. Zalım xəstəlik beş yaşlı ürəyində yuva qurana qədər onun uşaq dünyası atasının rəngli nağıllarının saldıdığı doğma naxışlardan ibarət idi. İlk dəfə sancıları başlayanda əvvəlcə içində nələrin baş verdiyini anlamadı. Ağrının dadını təzə-təzə dadanda özünü uşaq kimi yox, atasının nağıllarındakı qəhrəmanlar sayaq aparmaq istəyirdi. Ancaq balaca, təzə-tər böyrəyinin sızıltısı güc-

ləndikcə uşaq beyni çox da müqavimət göstərə bilmədi. Əvvəlcə küt, sonra sərt, daha sərt ağrıları bədənə bütün nahiyyələrinə paylayaraq balaca sahibini vaxtsız çağırılmış qonaqdan xəbərdar elədi. Bu, artıq nağıl deyildi. Yuxularını ərşə çəkən, rahat beşiyində körpə vücudunu ilan kimi qıvrıldan ağrılar nağıla heç oxşamırdı. Həkimlərin günlərlə davam edən müayinələri, analizləri, konsultasiyaları qurtarmaq bilmirdi. Axırda o dəhşətli gün yetişdi: nağılların bitdiyi, ümidini kəsdiyi, hər şeyin heç nə olduğu gün. Lənət olaydı o günə... Göydən daş yağaydı həmin gün... Cavab sərt və amansız oldu: şiş var.

Anası inanmamışdı... Nənəsi eşidən kimi bayılmışdı... Babası infarktın bir-iki addımlığında dayanmışdı... Atası... göydən üç alma salan, Cırtdanı işıqgələn tərəfə aparıb divdən ağıllı çıxaran nağılların müəllifisə eləcə susub qalmışdı. Şiş var... Xərçəngin sarmaşığı kolu onun beş yaşlı yavrusunun güldən, çiçəkdən təmiz bədəninə necə yol tapa bilmişdi? Necə yox, daha doğrusu, niyə yol tapmışdı? Gücü yalnız bircə kəlməyə yetdi “ağrın mənə gəlsin, canım-gözüm”. Ondan sonra hansı nağılı danışır-danışsın, axırda göydən düşən almaların əvəzinə bu kəlməni pıçıldaırdı: “ağrın mənə gəlsin”.

...Dan yerinin ağarmasına azca qalmış uşaq gözlərini nəhayət ki, yuma bildi. Bu, dərin yuxuya getməkdən daha çox mürgüləməyə oxşayırdı. Saata baxdı. Yeni gün başlamaqdaydı. Hardasa oxumuşdu ki, xərçəng xəstələrinin bir gözü həmişə saatda olur. Görünür, sakitləşdirici

İynədən sonra gələn həyat eşqi ilə ağrıların başlayacağı zaman arasında çırpınan o qısa vaxt məsafəsini ölçmək üçün. Uşağı xəstələnəndən Elxanın bütün gecələri bir-birinə oxşayırdı. Yuxusuz gecələrdən adlayıb səhərləri diri baxışlarla açan qızarmış, altı tulumlanmış gözlərə yalnız və yalnız bir şey – İynənin ucu boyda ümid lazım idi. O sızqa ümidin yolunda varından olardı, canından keçərdi... Bir az dayanıb ağır-ağır nəfəs alan gələcəyinin əzablardan sarsılsa da, körpə məsumluğunu itirməmiş çöhrəsinə baxdı. Heç insafdırmı ciyərinin bir parçası gözlərinin qabağında saralıb-sola, sayılı günlərin içində əriyib yox ola, sən də əlini-qolunu sallayıb baxasan. Bunları düşündükcə kəlmə kəsmir, eləcə göynəyirdi. Evlərinə dava-dərman ayaq açandan onların sızıntısı adi hala çevrilmişdi. Ciyər paralarının yanında bacardıqca özlərini tox tutmağa çalışsalar da, bütün səhərləri ağlaya-ağlaya açılır, bütün gecələri ağlaya-ağlaya yola verilir. Kim bilir bəlkə Günəş də bu evin pəncərəsindən boylananda doluxsunurdu.

Dəhlizə çıxanda burnuna atasının qəlyanının tanış iyi toxundu. O da səhərləri diri gözlü açmağa vərmiş eləmişdi.

- Sən niyə yatmırsan? – soruşdu. Sual heç yerinə düşmürdü və cavabını da eşitməyə ehtiyac yox idi. Ümidi üzülmüş ata-balanın diz-dizə, göz-gözə dərdləşməsi üçün isə həmişə belə yerinə düşməyən suallar körpü salsardı.

- Sənin uşaq çağların yadıma düşüb. Hamısı gözü-mün qabağındadı; birinci dəfə dil açıb “ata” deməyin, əlimdən yapışib birinci addımını atmağın, birinci sinfə getməyin... Bütün “birincilik”lərin yadımdadı.

- Mən də oğlumun “birincilik”lərini görmək istəyirəm, ata...

- Görəcəksən, inşallah! Ümid axırda ölür. Yox, heç axırda da ölməyəcək...

- Məndən soruşur ki, “ata, uşaqlar ölmürlər axı ...”

- Düz deyir, uşaqlar öləndə dünyanın axırı çatar. Onun kəpənək boyda ürəyindən keçənlərə bax. Bilirsən, mən ömrüm boyu çalışmışam ki, sənin uşaqlığının mənimkindən yaxşı olsun. Heç nəyi üzünə vurmamışam, xətrinə dəyməmişəm. Bilirsən nəyə görə? Hər dəfə xatırlayanda əzab çəkdiyim yarımçıq uşaqlığımın heyfini səndən almışam. İstəmişəm ki, sən məndən yaxşı uşaq olasan. Bax sənin balan da səndən yaxşı uşaq olmalıydı ...

- Ata, bilməzdim uşaqlığın ağır keçib? Bəs sən həmişə maraqlı əhvalatlar danışırdın; dağlarda at çapmağından, yemlik, qanqal yığmağından... Dədənin qoşalüləsini götürüb təkbaşına ayı ovuna getməyini demirəm... elə istəyirdim ki, sənin kimi uşaq olam.

- Sən də inanırdın. Onların hamısı mənim uydurduğum nağıllar idi. O vaxt bəzəkli nağıl kitabları yox idi sənin kimi əzbərləyim. Beş yaşından yetim qalan uşağın ayı ovunda nə iti azmışdı? O mənim sənə arzuladığım uşaqlıq idi. Səni elə görmək istəyirdim, ona görə...

- Amma bir dəfə xətrimə dəymişdin. Yadımdadı, cəmi bircə dəfə qışqırmışdın üstümə...

- Nə vaxt olub o? Neyləmişdin ki?

- Məktəbimi dəyişdiyin gün yadımdadı? Beşinci sinfə gedəsiydim, qoymadın. Zorla tay-tuşumdan ayırıb rus məktəbinə göndərdin.

- Niyəsini hələ bu günə kimi aydınlaşdırı bilməmişən?

- Açığını desəm, yox. Amma o vaxt dostlarımdan ayrılmağıma yaman sarsılmışdım.

- İndi hardadı o dostların, heç xəbərin varmı?

- Yəqin hərəsi öz həyatını yaşayır...

- Elə bilirdim zaman keçdikcə bir vaxt mürəkkəb sandığın şeylərin sadədən sadə cavabını özün tapacaqsan. Görünür, yanılmışam. Səni ona görə zorla rus məktəbinə düzəltdim ki, heç olmasa babat təhsil alasan. Sentyabrın ortasından sizin məktəbin qapısına qıl asıb ta dekabracan pambıq yığdırırdılar, orada dərs öyrənmək olardımı? Mən səni qul yox, insan kimi böyütmək istəyirdim. İstə-mirdim ki, yekəlib Bakıya gedəndə səndən əskik kişilər arxanca “çuşka” desinlər. Əsas odu sən məndən yaxşı uşaq oldun, bundan ötrü əlimdən gələni elədim.

Ürək dağlayan inilti səsi ata-balanın söhbətini yarımçıq kəsdi. Elxan cəld ayağa qalxıb otağa tərəf yüyürdü. Elə bil uşağın içində yuva qurmuş əcaib varlıq günəşi görər-görməz rıqqətə gəlmişdi. Dan yeri sökülər-sökülməz ilan dilini körpənin bütün toxumalarında gəzdirib

növbəti dəhşətli günün tədarükünü görürdü.

Baba da oğlunun arxasınca yüyürmək istəsə də, bacarmadı. Ayaqları qıc olduğundan pəncəsini yerə basan kimi müvazinətini itirib səndələdi. O, bütün gecəni oturub qəlyanını tüstülədə-tüstülədə yalnız nəvəsi haqqında düşünmüşdü. Dəhşətli xəbəri eşidən kimi heç kəsin yanında dilinə gətirməsə də, ilk başdan özünü qınamışdı. Bəlkə uşağa mənim yox, başqa birisinin adını qoy-saydılar belə olmazdı deyə çox düşünmüşdü. Köhnə dost-tanışdan eşitmişdi ki, sağlığında nəvə-nəticəyə öz adını verməyin düşər-düşməzi vardı. Ona qalsaydı heç razılaşmazdı da, yalnız doğum haqqında şəhadətnaməsini görəndə gözlərinə inanmamışdı – Mürsəlov Tokay Elxan oğlu. “Bu necə olur, indi mən sənin oğlun oldum?”, -deyə, bekara nəm-nüm eləmişdi. Heç kəsin yanında etiraf eləməsə də, o biri tərəfdən uşağa adının verilməsi ürəyinə yağ kimi yayılmışdı. Ayrı cür ola bilərdimi heç... Adının yaşamasını, əbədi olmasını, əzizlənməsini kim istəməz? Bəs kim yavrusunun adını başdaşında oxumaq istəyər? O, uzun ömrü boyu çox bərkdən-boşdan çıxmışdı... Çox zərbələr almış, çox qara qışları yola vermişdi... Amma indi dərdin rəngi fərqli idi; 75 yaşlı Tokay, 5 yaşlı Tokay. Üzücü gecələrdə vurnuxanda həm də özünü ona görə qınayırdı ki, bəlkə dərd gələndə unvanı çaş-baş salıb, 75 yaşlı qocanın əzabını 5 yaşlı uşağa verib?

Təzədən alışdırdığı qəlyanından dərin bir qullab

vurub qapıya qulaq kəsildi. Uşaq sərçə balası kimi civildəyirdi. Bir azdan civiltیلərin yerini əzəblı ağırların qovurduğı iniltilər tutacaqdı. Yenə göz yaşları, yenə ah-vay, Mürsəlovların ürəyini üzüb əldən salan növbəti səhər belə açılacaqdı. Belə vaxtlarda baba Tokay baş götürüb evindən gedər, bir də qaş qaralanda ayaqlarını sürüyə-sürüyə qayıdardı. Bu gün isə həmişəki tərziini pozmalı olacaqdı. Axı bu gün əsas gün idi. Həkimlər son söz deməliydilər – ya bu yanlıq olmalıdı, ya da... Kişi ürəyinə daman pis şeyi bacardıqca özündən kənar tutmağa çalışırdı. Ya da nə? Oyanlıq?! Yox, heç vaxt, oyanlıq ola bilməz. Turalım bu dağı bəndə götürdü, bəs Allah necə götürəcəkdı?!

Telefon zəngi fikirlərini yarımçıq qırdı. Yəqin Təbrizdəndi! – ilk ağılına gələn bu oldu. Elxan qaranəfəs özünü dəhlizə atanda telefon susdu.

- Kimiydi görəsən – kişi soruşdu – indi Təbrizdə saat neçədi ki?

- Bizdən daladılar? Yox, indi orda xoruz banlamaz. Yəqin kimsə səhv düşüb – oğlu dilləndi və bayaqkı kimi keçib atasıyla üzbəüz oturdu.

- Neyləyir?

- Sayıqlayırdı... Həmişə belədi də, sol böyrü üstə çevrilən kimi sancısı tutur. Uşağı necə başa salasan ki, sol tərəfə çevrilmə.

- Ümid Təbrizə qalıb. Nəhayət Təbrizdən xoş xəbər eşitsəydik ürəyimiz yerinə gələrdi.

- Allah ağzından eşitsin, ay ata!

Təzə-təzə uşağın sancıları başlayanda ciddiyyə alma-mışdılar. Sahə həkimi orasını-burasını yoxlayıb “gül ki-midi, heç nəyi yoxdu” demişdi. Bu şoqərib sancıların elə alçaq xasiyyəti varıydı ki, ağ xalatlı görəndə tısbağa qınına çəkilən kimi yox olurdular. Ağrılar balaca vücu-dunu təpədən-dırnağa sarmağa başlayanda üz tutduqları ilk klinikadan aldıkları cavab elə də bəd olmamışdı; neçə-neçə tanış-bilişə ağız açandan sonra nəhayət qəbuluna düşdükləri həkim heç müayinəyə də ehtiyac görməmişdi: “Niyə özünüzə əl qatmısınız, balam, uşağın böyrəklərinə bekara soyuq olub, dərman yazacağam ke-çib-gedəcək”. Bu sözləri deyən həkimin o qədər nurlu, alicənab görkəmi var ki, adama elə gəlirdi ən sağalmaz xəstəliyə tutulsan belə, dava-dərmana ehtiyac qalmazdı, eləcə bu nurlu simaya bax, bir-iki kəlmə kəs, yetərdi. Resepti yazandan sonra həkim dönə-dönə tapşırırmışdı ki, dava-dərmanı mütləq kirxayla üzübüz aptekdən alsınlar, “Bakıda hər yerindən duran bir aptek açır, onlara ürəyim qızdır” -demişdi. Günlər-günə calanırdı... Balaca To-kayın sol tərəfindən qıyıq kimi batan ağrılar sir-sifətinin rəngini də dəyişmişdi, iştahadan kəsilən uşaq gözgörəti əriməkdəydi. Sonradan nurani həkimi nə qədər axtar-salar da, tapa bilmədilər, köməkçilərinin əzbərlədikləri bir söz vardı “professor xaricə konfransa gedib, nə vaxt qayıdacağı bilinmir”. Sən demə gülürüz adam bizim hə-kimlərin professoru imiş...

Ata əriyib gedən gələcəyini xilas eləmək üçün hər şeyindən keçməyə hazır idi, elə keçirdi də... Uşağın müalicəsi üçün pul çatmayanda evini girov qoyub kredit də götürmüşdü, maşınını da satlığa çıxarmışdı. İstəsələr lap canını da verərdi...

Yenə klinikaların yolunu yağır eləməyə başlamışdılar... “Sağlam gələcək” klinikasında qara ciyərdən şübhələnmişdilər. “Sağlam həyat” klinikası uşağın dalağını qaralamışdı. “Sağlam yaşa” klinikası on iki barmaq bağırsaqda nəsə axtarmaq istəyirdi. Balaca Tokay sancılarının səngidiyi vaxtlarda beş yaşlı fəhmiylə başına gələnləri götür-qoy eləməyə, qavramağa çalışırdı. Hələ də çox şeylər ona qəribə gəlirdi, dünya gözünün qabağında sirr yumağına dönmüşdü. Hələ bir dəfə atasından soruşmuşdu, doğrudanmı həkimlərin hamısı ağ xalat geyinir. Atası gülümsəyərək başını tərpətmışdi. “Bəs onda niyə hərəsi bir cürə danışır?” Balacanın naqolay sualının qabağında çiyinlərini çəkib dayanmışdı.

Nəhayət su yoluna döndərdikləri iki klinikanın “Böyük ümid” və “Saf ruh” klinikalarının diaqnozları üst-üstə düşmüşdü: “Şiş var, özü də bədənindən...”

Həmin günü Elxan heç vaxt xatırlamaq istəməsə də, hər dəfə güzgüyə baxanda dərdin nişanələrini görməyə bilməzdi. Bir gecənin içində qara şəvə saçlarının qabağında ağ zolaq yaranmışdı. Dəhşətli xəbərin hikkəsi gənclik təravətini itirməmiş qara saçların üstünə tabaşirlə imza atmışdı. Artıq yubanmaq vaxtı deyildi. Saa-

tın əqrəblərinin öz ritmi ilə irəliyə hərhlənməsi getdikcə onların ümidlərini qısaldır, səbrlərini tükədirdi. Uşağı təcili xaricə aparmaq lazım idi. Xariclərin ən yaxını isə Təbriz idi. Bizim Təbriz... İndi xaric olan Təbriz... Əhdi kəsirlənlərə qucaq açan Təbriz... “İmam Rza” xəstəxanasının həkimləri bütün müayinələrində təzədən başladılar. Uşağın isə artıq heç nə eyninə deyildi. Bap-balaca ömrünün, ağrıları o qədər olmuşdu ki, artıq ağrıya öyrəşmişdi. Bədəni sızıldamayanda ona elə gəlirdi ki, nəse salıb itirib, yalnız sol tərəfə çevrilən kimi küt ağrılar qovrula-qovrula boy verəndə hər şeyin yerində olduğunu anlayırdı.

“Həzrət Abbas haqqı, bu uşaq deyil, əjdahadı” -uzun-uzadı reseptlərə, körpə bədənində yeridilən dərmanlara baxanda gözü kəlləsinə çıxmış Təbriz həkimləri elə belə demişdilər. “Ağa, bu qədər dərmanları bu yeyib-sə, vallah əjdahadı”. Onların qənaəti bir oldu – günah nə qaraciyərdə, nə dalaqda, nə də on iki barmaq bağırısaq-daymış. Uşağa böyrək çatışmazlığı diaqnozunu qoydular. Qəbul etdiyi dəxlisiz preparatların təsirindən onsuz da çatışmayan sol böyrəyi demək olar ki, sıradan çıxmaq ərafəsindəydi. Təbriz həkimləri iki aya donor tapmağı və təcili əməliyyata götürməyi məsləhət görmüşdülər. Bu, xərçəngdən xoş xəbər olsa da, heç yaxşı da deyildi. Həkimlər donor işinin çətinliyini, amma mümkünsüz olmadığını dönə-dönə izah etmişdilər. Elxan özünün böyrəyini, lap ikisini birdən verərdi, amma həkimlər məsləhət

bilməmişdilər. İki ayın günləri seyrəldikcə öləziyən ümidi dirçəltmək yalnız Təbrizdən gələn cavabdan asılı qalmışdı. Mürsəlovlar bu iki ayın səksəkədə keçən günlərinin hamısını telefonun yanında keşik çəkməklə yola verərdilər. Təki Təbrizdən gözlərimizin yaşını qurudan, dərdin canını alan xəbər gələydi.

Atasının qəlyanını sümürə-sümürə gözlərini qırpmadan telefona zillədiyini görüb – inanma, səhər o başdan zəng eləsinlər, -dedi.

- Təbriz ürəyimizi üzdü, ay bala – kişi dilləndi.

- Çox qəribədi, ağlıma gəlməzdi ki, nə vaxtsa Təbrizə həkim yanına gedərik.

- Elə bilirsən mənim ağlıma gələrdi, heç yuxuma da girməzdi.

- Bəs nə oldu birdən-birə, Təbriz də Azərbaycan deyilmi?

- Kim deyir birdən-birə oldu? Kitablar yazır ki, ötən əsrin əvvəlində o taydan gələnələr Bakının neft mədənlərində fəhləlik edərmişlər. Sonra sovet hökuməti gəldi, aradan 70 il ötdü. İndi biz uşağımızı götürüb Təbrizə, həkim yanına gedirik. Bax, hər nə oldusa, həməən o yetmiş ildə olub.

Elxan eləcə başını tərpətdi. Artıq səhər saat səkkiz olmuşdu. Mürsəlovların bütün səksəkəli səhərləri bir-birinə oxşayırdı: ata-bala televizorda xəbərlərə baxar, iştahasız, könülsüz ala-yarımçıq səhər yeməyindən dadıb tez də evdən çıxardılar. Telefona keşik çəkmək növbəsi

anaya və nənəyə keçərdi...

Bütün televiziyaalar səhər xəbərlərində eyni şeydən danışrdılar -İraqdakı partlayışlar, Suriyadakı bombardmanlar... Ölənlər arasında bir-birindən məsum, bir-birindən şirin nə qədər uşaq varıydı. Bəlkə də çoxusu Tokay yaşdaydı. Bəlkə də bağçada, əyri-üyrü səkilərdə gizlənpaç oynayırmışlar... “Alma desəm gəl, armud desəm gəlmə...”. Birdən göy üzünü alov bürüdü, qırmızı bir ləkə... və hər şey heç nə oldu. Elxanın gözü uşaq cəsədlərinə sataşanda özündən asılı olmayaraq pıçıldadı: “gör nə qədər böyrək tökülüb küçələrə...” Atası onun pıçılısını göyde tutdu, sadəcə özünü elə göstərdi ki, guya eşitmədi.

Əslində həmin məqamda o da eyni şeylər haqda düşünürdü. Günlər uzandıqca donorun tapılacağıyla bağlı babanın şübhələri artırdı. Kim öz uşağının, lap elə özünün böyrəyini başqasına verər? Nə qədər pul verirsən ver, axı bu, ürək məsələsidi. Dünyanın hansısa tərəfində yerləşən Azərbaycan adlı ölkədə balaca Tokayın yaşaması üçün balasının böyrəyindən kim keçər, kim? Bunun üçün ürək lazımdı! Baba hər dəfə ürək söhbətinə çatanda susurdu. Daha heç nə düşünə bilmirdi. İndi uşaq meyitlərinə baxa-baxa onun da beynindən oğlunun pıçıldadığı fikirlər boy göstərməyə başlamışdı. Doğrudan da küçədə nə qədər böyrək tökülüb qalmışdı. Bunu eləmək üçün isə artıq ürək lazım deyildi, gərək ürəksiz olaydın, cahil olaydın, iblis olaydın...

Telefon yenidən zəng çaldı. Dəstəyi götürəndə Elxanın ağarmış sifətinin donu qəflətən açıldı. Doğma, şirin ləhcənin ilıqlığı gözlərini yaşartdı. Bakıda qaldırılan dəstəyin o biri başında Təbriz idi. Atası Elxanın kəkələməsindən bir şey anlamasa da, göz yaşları çox şeydən xəbər verirdi. Bəlkə, Allah eləməmiş... Kişi nigaran baxışlarını oğlunun üzündən çəkə bilmirdi. Düzdü, Elxanın çöhrəsindən təbəssümə oxşar nəşə sezilirdi, amma həm də ağlayırdı. Deyəsən donor tapılmışdı axı...

- İraqdanmı tapıldı, başına dönüm? – kişi əlini hələ də uşaq meyitləri ilə dolu dəhşət səhnələrini göstərən televizora sarı uzatdı.

Elxanın dili tutulmuşdu. Yavrusu yatağa düşəndən bircə kəlmə ürəkaçan şey eşitməmişdi. Yaxşı sözlərin hamısını yadından çıxarmışdı. Atası sualları yağdırır o, isə başını bulayırdı.

- Suriyadanmı tapıblar? – kişi soruşdu.

Elxan yenə də başını buladı. Handan-hana özünə gəlib dilləndi:

- Hollandiyadan, -dedi və atasının hansı sualı verəcəyini duyaraq tez də əlavə etdi – yox ata, orada böyrəkləri küçəyə tökmürlər. Təbriz doxturu dedi ki, Avropadakı həmkarları tapıblar. Sözü açığı yaxşı başa düşmədim, deyəsən kiminsə uşağını maşın vurubmuş, zavallını yaşada bilməyiblər. Böyrəyi verməyə valideynləri özləri razı olublar. Hə, deyəsən belə dedi...

- Allaha and olsun, bunun üçün ürək lazımdı e, ürək!

Gərək o avropalı həkimlərə deyəydi ki, bizə də o ürəkdən göndərsinlər...

Elxan atasının sözlərinə qulaq asa bilmədi. Balaca Tokayın yatdığı otağa cumdu. Kişi qəlyanına dərin qullab vurub elə hey təkrar eləyirdi: “bizə də o ürəkdən göndərin...”.

Avqust 2013

TUTUQUŞUNUN GÜNAHI

Hamımız nə vaxtsa tutuquşu olmuşuq.

Ümid qalmışdı Peterburqdan gələn baytar həkim Xişnikova. Onun diaqnozu təbiətin indiyə kimi görünməmiş bu qeyri-adi təzahürünün sirrini açmaqla getdikcə başıpozuq ulartıya çevrilən xor kapellasının əvvəlki ahəngdar ritmini bərpa etməli idi. Balabəyin uzun illərdi həyatına rəng qatan sevimli tutuquşularının birdən-birə naxoşlaması, daha doğrusu iki ay bundan qabaq Təzə bazardan “cuhud” Alikdən aldığı pırpız tutuquşunun özünü müəmmalı aparması kişinin ovqatına soğan doğramışdı. Bu vaxta kimi gözünün qabağından o qədər tutuquşular gəlib keçmişdi ki, hamısı da sözəbaxan, ələbaxan, nə versən yeyər, nə desə əzbərləyər, dindir-sən dil-dil ölər, dindirməsən əyri burunlarının altında özləri üçün quş dilində nəsə qırıldadardılar. Bircə “cuhud” Alikin pırpız quşundan savayı... Ay onu alan günə daş düşəydi; “cuhud” Alik saqqızını necə oğurladısa, bir də gördü ki, əlini atıb cibinə pul çıxarır. Belə götürəndə özünün də meylı vardı: bəlkə kəkilindən xoşu gəlmişdi, bəlkə quş özünü şirin satmışdı, hər nəydisə pırpız tutuquşu elə ilk baxışdan Balabəyin ürəyinə yol tapa bilmişdi, lap yeniyetmə uşaqların ilk məhəbbətinə oxşayırdı, ürəyə necə hökm edəsən axı! Balabəy bir-iki ağız təkrarlamaq üçün quşa söz öyrətməkdə də çətinlik

çəkmədi, insafən Alik də əvvəlcədən demişdi ki, ağlın o birilərinə getməsin, bunun adı quşdu, elə bil universitet qurtarıb, söz nədi sənə bütöv cümlə desin ağzın açıla qalsın. “Canım, gözüm” - “c-c-a-a-nım-m, gö-z-z-üm”. “Qardaşım, bu nə sözdü öyrədirsən, sənə deyirəm cümlə de” -, Alik dil-qəfəsə qoymurdu. “C-c-üml-ə-ə d-e-e, c-c-üml-ə-ə”-, tutuquşu da himə bəndmiş kimi başladı. “Balabəy kişi adamdı – hə bu da sənə cümlə”. “Ki-i-ş-ş-i adamdı-ı Balabəy-əy-əy!” “Gördün, bu quş deyil e, alimdi” -, Alikin uğurlu təqdimatı, tutuquşunun inanılmaz debütü yan-yörədən keçənlərin də marağını artırır, Balabəy başa düşdü ki, bu ağıllı quş o da olmasa mütləq müştərisi tapılacaq.

Yol boyu o qədər maraqlı təkrarlamalar oldu ki, Balabəy heç vaxt o biri tutuquşuları ilə bunca əyləndiyini xatırlaya bilmədi. “De görüm, eşq olsun Balabəyə!”. “E-e-ş-k-k o-o-lsun Balabəy-əy-əy!”. “Balabəy yekdi!” “Ye-e-ek-di Balabəy-əy-əy!” İnsanlardan umub quşlardan eşitdiyi sözlər Balabəyə ifadəsi mümkün olmayan elə miqyasda enerji verirdi ki, həyatını heç vaxt onlarsız təsəvvür eləməyi ağılından belə keçirməzdi. Hər şeydən yorulanda, dünyanın ağırlığını çiyindən atmaq istəyəndə özünü bu quşların yanına verməyin, ürəyindən keçən bütün sözləri qırıldada-qırıldada onların dilindən eşitməyin ayrı bir zövqü vardı, bunu yalnız Balabəy bilə bilərdi. Əvvəllər hiss etdirməsə də, sonralar illah da yavaş-yavaş yaşa dolduqca özü də başa düşürdü

ki, ətrafında olan adamlardan – istər dostu olsun, istər işçisi, istər qohumu olsun, istər qonşusu – heç kəsdən fərqli söz eşitmək istəmir. O söz ki ürəyindən keçmirdi, o söz ki ağına batmırdı eşidən kimi qulaqları qızarıb, rəngi avazıyır, imkanı olsaydı onu deyəni boğardı da. Balabəy yalnız eşitmək istədiyi sözləri sevirdi, yalnız və yalnız... Vəssalam. Getdikcə bütün insanlıq, bütün dünyaya onun gözlərində pırpız, kəkilli, qırıldaya-qırıldaya ancaq və ancaq onun dediklərini təkrarlamaqlı olan alabəzək tutuquşuların dimdiyi kimi əyilmişdi. İnsafən, insanların təlqin etmək bacarığı tutuquşularla müqayisəyə gəlməyəcək dərəcədə inkişaf etdiyindən onun eşitmək istədiyi sözləri daha şövqlə, hətta bəzən nə qədər xətali görünsə də, birinin üstünə beşini qoyaraq təkrarlayırdılar. Bütün bunların şahidi olmaq dünyanın hansı qütbündəsə yorucu, maraqsız və dəhşətli görünə bilirdi, dünyanın bu qütbündə isə çox cəlbədicə və təbii görünürdü. Amma... Balabəy də uşaq deyildi, başa düşürdü ki, insanlar onun eşitmək istədiyi sözləri öz keflərindən yox nəsə umduqları üçün təkrarlayırlar. Tutuquşularsa tamam başqa cürə idi; əvvəla onlar insanlardan fərqli olaraq bütün sözləri xorla qırıldadırdılar, ikincisi, bunu həvəslə və təmənnəsiz edirdilər, onlara çox şey lazım deyildi. Quş beyinləriylə yaxşı dərk edirdilər ki, əllərindən gələn yeganə iş məhz budur və bunu da sahibin gözüne girmək yox, ona xoş getmək üçün sadəcə vicdanla etmək lazımdı. Bu müqayisəni tez-tez ağılından keçirən

Balabəy qəti əmin idi ki, bu dövrandə heç nə göründüyü kimi deyil, sanki hər şey tərsinə qurulub: tutuquşlar insanları yox, insanlar onları tələqin edirlər, özü də təmənna, özü də vicdansızcasına...

Amma indi həmin günü xatırlamaq istəmirdi, hirsələnir, var-gəl edir, qapının zənginin vurulmasını səbirsizliklə gözləyirdi. Xişnikovsa gecikirdi... Peterburqdan gələn baytar həkim şəhərə dünən çatdı da, onu burda nabaləddə saymaq olmazdır gözlənilmədən kübarlaşan adamların az qala hamısı onu yaxşı tanıyır, məsləhətlərinə qulaq asır və təbii ki, yaxşı da görün-baxım edirdilər. Hətta tanınmış ictimai xadimlərdən də kimlərsə onun müştəriləri sırasında tapmaq olardı. Amma onların adlarını heç kim bilməzdi, “centlmen razılaşması”na görə, adlar da, ünvanlar da məxfi qalmalı idi. Xişnikov sadəcə öz işini görürdü və ondan savayı heç kim bilmirdi ki, məsələn, kimsə şəhərin düz mərkəzindəki mənzilində yaqvar balası saxlayır, heç kəsin ağlından keçmirdi ki, bahalı məhəllələrdə yanbayan dayanan imarətlərdə anakondadan tutmuş, Afrika pələnginə, Nil timsahına, hətta qütb ayısına qədər nə desən tapmaq olar. Onların sağlamlığının keşiyində isə yalnız bir nəfər Peterburqlu baytar dayanırdı, yerli mütəxəssislər isə yalnız vəhşilərin altını təmizləyir və aldıkları təlimata uyğun olaraq həftəbaşı ona hesabat göndərirdilər. Siftə vaxtlar şəhərə ayaq açanda Xişnikova çox şey qərībə görünürdü, axı bu yerin adamları niyə evlərində it, ya da pişik əvəzinə

yırtıcılar bəsləyirlər, yəni bu nə deməkdi? O, bu sualın cavabını təcrübəsi artdıqca özü tapdı və bir də belə şeylər haqqında düşünmədi. Xişnikov bu ay kiminsə imarətinə bəbirə baş çəkməyə gəlirdisə, gələn ay qonşu villada təzə gətirilmiş pələngi müayinədən keçirməli olurdu, növbəti dəfə hasarın başqa tərəfindən sifariş alırdı ki, timsahlar özlərini yaxşı hiss eləmir və sairə, və ilaxır... Bir sözlə baytar həkim bu yerlərə əlinin içi kimi bələd olmuşdu, bu şəhərin heç bir “əsilzadə”sinin işi onsuz ötüşməzdi. Buralara ayaq açandan o qədər ekzotik macəralarla qarşılaşmışdı ki, artıq təəccüblənmək hissini yadırgamışdı. Bir dəfə olduqca hörmətli bir şəxsdən təcili sifariş almışdı ki, elə bil kenqurumun qarnına vibrasiya qoyublar, dayanmadan titrəyir, hətta arxasınca təyyarə də yollamışdılar ki, yubanma, başını Peterburqda islat burda qırx. Xişnikov nəsə elmə məlum olmayan təbiət möcüzəsi ilə qarşılaşacağına ümid etsə də, məlum oldu ki, sən demə evin sonbeşiyinin ərköyünlüyü tutubmuş, təzə smartfonundan xoşu gəlmədiyinə görə onu kenqurunun kisəsinə tullayıbmış. Hər dəfə zəng gələndə zavalı kenquru da atlanıb-düşür, belə desək ərəb rəqqasələri sayaq göbək atırmış. Xişnikov əmin idi ki, bir gün bu şəhərdən kimsə ona zəng edib yenicə təmirdən çıxmış xudmani okeanına təzə gətirdiyi balinasına baxmaq üçün çağıracaq. O, buna təəccüb etmirdi və hətta inanırdı da... Amma həmin ərəfələrdə ona sifariş Bababəydən gəldi, özü də tutuquşulara görə. Bax bu dəfə

həkim bekara təəccüblənən-fason oldu, axı Xişnikov o şəhərdə vəhşilər tanıyır, yırtıcılar görüb, tutuquşu nə olan şeydi ki! Uzun-uzadı yazışmalardan, dil-ağızdan və ən əsası babat qonorar boyun olandan sonra Balabəy Xişnikovun saqqızını oğurlaya bildi. İndisə hirsindən dil-dodağını gəmirə-gəmirə onu gözləyirdi, qulağı qapıda, gözü yolda qalmışdı.

...”E-e-ş-k-k o-o-lsun Balabəy-əy-əy!””, “Yekdi Balabəy-əy-əy!”-, yol boyu pırpız tutuquşu bu cümlələri o qədər təkrarladı ki, quşun qarılısı Balabəyin ürəyinə yağ kimi yayılaraq, onu lap uzaqlara -ayağında dabanı dəşik qaloş, əynində dədəsindən qalma dizi yamaqlı şalvar şəhərə təzə gələn çəlimsiz bir gədənin yanına apardı. 1 may nümayişi idi; gədənin diqqətini şəhərin o vaxt adına zəhmətkeş deyilən kütləsinin başının üstünə qaldırdığı iri hərflərlə yazılmış qırmızı plakatlardakı şüarlar cəlb elədi, hamısını bir-bir oxudu, bir-bir yaddaşına hopdurdu. Beləcə onun bu şəhərdə dünyayla tanışlığı şüarlardan başladı. İllər ötdü iri hərflərlə yazılan sözlərin yeri də, ünvanı da dəyişdi, illər ötdü plakatların rəngi də dəyişdi və nəhayət illər ötdü plakatlar da, şüarlar da, elə 1 may da yaddan çıxdı, amma gədənin hafizəsindən heç nə çıxmadı. Şüarçılıq ilk məhəbbətin dağı təkə ürəyinin başında ilişib qaldı. Bir də ayılıb gördü ki, bütün dünya ilk dəfə əzbərlədiyi qırmızı plakatın üstünə yekə hərflərlə yazılmış şüarlardan savayı bir şey deyilmiş. Həmin gədənin adı Balabəy idi... Tutuquşu aşiqi Balabəy...

- Salam bağışlayın səhv etmirəmsə siz... Bələbəy...

- Balə, boy!

- Oy bağışlayın, əlbəttə, baytar həkim Xişnikov.

- Şükür, nigaran qalmışdım, elə bildim ünvanı tapa bilməyəcəksəniz?

- Nə danışırırsınız, mən sizin şəhəri yaxşı tanıyıram -, Xişnikov bir istədi qayıtsın “ünvanı necə səhv sala bilərəm ki, elə keçən ay sizin üst mərtəbənizdəki qonşunun kobralarını müəyinə edirdim”, amma təcrübə səmiyyətdən güclü çıxdı. O, müştəriləri ilə yalnız peşəkar münasibətlər qururdu, nə qədər dərinə getmək istəyən olsa da, onun soyuqqanlı ürəyinə heç vaxt yol tapa bilməzdi. Elə Balabəylə də belə oldu, nə çay istədi, nə kofe, birbaşa mətləbə keçdi.

- Sizin heyvanların bir-biriylə rəftarı, daha doğrusu sosial davranışından başınız çıxır? Yəni bunu nizamlaya bilərsiniz?

- Nəyə işarə vurursunuz, bilmirəm. Heyvanların sosial davranışı nə deməkdi? Axı biz yazışmışıq, bilərsiniz mən baytar həkiməm. Sosial məsələ... hmm... qərribə səslənir.

- Bilirəm, savadlı mütəxəssissiniz, çoxları sizi məsləhət gördü. Ürəyinizə başqa şey gəlməsin, qətiyyəni sizin savadınıza şübhə eləmirəm. Amma bu işin bir az sosial, daha doğrusu sosial-psixoloji tərəfləri var. Fikrimi çatdırı bildim, yoxsa yox?

- Sizin tutuquşunuz xəstələnməyibmi? Bunun psixo-

logiya ilə nə əlaqəsi?

- İnanmıram ki, bu, sizin verdiş etdiyiniz xəstəliklərdən ola. Belə götürəndə, heç xəstəlik də deyil. Amma mütləq müalicə olunmalıdır.

Balabəy yenə də uzun-uzadı psixoloji aspektlərdən danışmağa başladı. Xişnikov ciddi mülahizələr dinləyirmiş kimi səbrli görkəm almışdı, nədənsə ona elə gəlirdi ki, bu şəhərdə baş çəkdiyi müştəriləri arasında heç vaxt beləsinə rast gəlməyib, belə baxanda onun özünün hardasa psixoloqa, daha doğrusu psixiatra ehtiyacı vardı. Amma bunu onun üzünə demək cəsarət tələb edirdi, həm də açıqdan-açığa hörmətsizlik olardı. Nəyinə lazım, bu qərrib şəhərin o qədər heyvanlarını yola verib ki, bu da olsun onlardan biri.

- Yaxşı, psixoloji aspektlərini də araşdırırıq-, Balabəy, azca pauza verdiyini görən kimi Xişnikov dilləndi.

- Çox gözəl, yaxşı ki, başa düşdünüz. Amma bilirsiniz də bizim şəhər balacadı, hər şey gərək öz aramızda...

- Bax bunu deməyə heç ehtiyac yox idi. Mənim bütün müştərilərimin qarşısında yalnız bir öhdəliyim var – konfidensiallıq. Yaxşı, məni xəstənin yanına apara bilərsinizmi?

“E-şş-qq ol-su-nn Ba-la-bə-yə!”, “Biz-zzz səəə-ni se-vi-r-rr-ik!” -, Xişnikov çox qərribəliklər görmüşdü, genetikadan o qədər də başı çıxmısa da, beş ayaqlı keçilər, təpəgöz quzular, quyruqsuz dayçalar, bir sözlə təbiətin anomal təzahürləri haqqında çox oxumuşdu, amma tu-

tuquşu xorunu ilk dəfəydi görürdü. Onlar enliyarpaqlı tropik ağacların budaqları üstündə sıralanıb qırılmağa həmcinslərinin tayı deyildilər, əsil adam kimi, bəlkə də adamdan da yaxşı xorla danışdırlar. Havası tropik cəngəlliyin rütubətindən də ağır, uzun, pəncərəsiz otağın sol divarı boyu ilk baxışda sayılması mümkün olmayan tutuquşular düzülmüşdülər, Balabəyi görən kimi hamısı bir ağızdan cırıldamağa başladılar “E-şş-qq ol-su-nn Ba-la-bə-yə!”, “Biz-zzz səəə-ni se-vi-r-rr-ik!”. Xişnikov bayaqdan bəri hərifin sosial davranış, psixologiya, rəftar haqqında elə-belə sözgəlişi danışmadığını anladı və təəccübdən dörd olan gözlərini bərəldərək soruşdu:

- Bunların hamısı xəstədir?! Bəlkə epidemiyadır... Axı bunu əvvəldən demək lazım idi...

- Nə danışsınız doktor, heç bir epidemiyaya filan yoxdur. Onlar üçün burdan ideal şərait ola bilməz. Kifayət qədər ağıllı quşlardılar.

- Axı bu qədər tutuquşu sizin nəyinizə lazımdır? -, Xişnikov hiss elədi ki, əməllicə həyəcanlanıb və təcrübəli həkim üçün yolverilməz səhvi buraxdı. Axı o, heç vaxt şəxsi motivli suallar verməz və özü də bu səpkidən soruşulanları cavablandırmazdı. Doğrudan da qərribə mənzərə idi, bunca illər baytarlıq elə heç vaxt ağılından keçməsin ki, adam dilində danışan tutuquşu xoru ola bilərmiş. Xişnikov heç kenqurunun kisəsindən smartfon çıxardanda bu qədər təəccüblənməmişdi.

- Yaxşı, gəlin problemdən danışaq, kütləvi xəstəlik nə

vaxtdan başlayıb? İlk əlamətləri özünü nədə göstərirdi? Sürətləmi yoluxurlar?

- Əziz doktor, bunlar xəstə-zad deyillər ki. Xəstə adlandırılmalı olan varsa o da, cəmi bir dənəsidir. Sizi məhz ona görə çağırıram.

- Göstərə bilərsinizmi?

- Diqqətlə qulaq assanız indi özünüz də müəyyənləşdirə bilərsiniz-, Balabəy əlini yellədi tutuquşu xoru yenedən başladı. “E-şş-qq ol-su-nn Ba-la-bə-yə!”, “Biz-zzz səəə-ni se-vi-r-rr-ik!” Xəstəni tapmaq üçün Xişnikova bir neçə dəqiqə lazım gəldi.

- Elə bil bu kəkilli quş xaric səslər çıxarır. Elə bil nəşə...

- Arif adamsınız, doktor, düppə-düzdür. Bu kəkilli quş gələn gündən xaric səslər çıxarır. Ona qədər xorun elə ritmi var idi ki, deyim sizə hətta tembrləri də bir-birlərinə oxşayırdı. Bu kəkilli gələn kimi ahəng pozulub. O biri quşlara da pis təsir göstərir, arada olur bəziləri hətta onu yamsılamaq istəyir.

- Kəkilli quş ahəngi pozursa, deməli, xor alınmır. Siz heyvanların sosial davranışı haqqında soruşanda bunu nəzərdə tuturdunuz?

- Bəli, lap ürəyimi oxudunuz...

“Dəlinə şükür ilahi!, Xişnikov karıxdığını biruzə verməmək üçün tez-tez baxışlarını yayındırır, ora-bura baxırdı. Dəqiq əmin idi ki, əgər bu qərribə şəhərdə indicə qarşılaşdığı mənzərəyə xəstəlik demək mümkün idisə,

quşları yox, sahibini müalicə etmək lazım gələcəkdi. Hər halda “axı tutuquşu xoru sizin nəyinizə lazımdır” sualı dönüb-dönüb dilinin ucunda düyünlənib qalmışdı.

- Mümkün olsaydı, quşlarınızı bir də oxudardınız.

- Əlbəttə, neçə dəfə ürəyiniz istəyir-, Balabəy yenə də əlini yellədi, tutuquşular himə bəndmiş kimi bayaqkı tək qırıldaşdılar.

- Bunlar həmişə eyni sözləri deyirlər? Bu sizi bezdirmir?

- Qətiyyə, özüm belə istəyirəm. Daha doğrusu özüm belə öyrətmişəm. Hamısı məmnuniyyətlə təkrarlayırlar. Bircə...

- İş orasındadı kəkilli quş da hər şeyi eyni ilə təlqin edir, nəyə görə azacıq improvizələri?..

- Elə məni qəzəbləndirən də onun improvizələridi!

- Fikir vermisinizsə, o cümlədə mübtəda ilə xəbərin yerini dəyişir: hamı deyir “Eşq olsun Balabəyə!”, o deyir “Balabəyə eşq olsun!”, hamı deyir “Biz səni sevirik!”, o, deyir “Sevirik səni biz!”, özü də o birilərindən bərk çığırır. Belə baxanda xatalı sözlər demir, amma...

- Amma ahəng itir, xor alınmır. Axı o, nə üçün improvizə etməli idi? Niyə hamı kimi olmur? Onun qarnının dərdini bilmək istəyirəm, doktor?

- Onun günahı hələlik cümlədə mübtəda ilə xəbərin yerini dəyişməsindədir. Elmdə belə şeylərə nadir hallarda rast gəlinir, bu xəstəliyin adını şərti olaraq “mübtəda-protestus” qoya bilərik. Hərçənd kəkili quş heç nəyə

protest eləmir, o, da bütün tutuquşular kimi sizi sevir. Sizə isə xor lazımdı. Açığını deyim, bayaq danışdıqlarınız mənə qərribə gəlmişdi, amma indi sizi başa düşürəm, doğrudan da bu işin sosial-psixoloji aspektləri var. Bəlkə, bu quş sizi o birilərindən daha çox sevir? Bu quşa nəşə fərqli münasibətiniz olmayıb ki?

- Olub! Elə alan gündən, keşke olmayaydı. Nəşə bir az başqa cürə idi, açığı mənim fərqli şeylərdən heç xoşum gəlməz. Nə bilim, yəqin kəkilinə aldandım. Bir də yaman şirin dili var, sözləri daha səlis və ucadan tələffüz edir. Amma nə fayda!

- Bəlkə mənşəyi şübhəlidir?

- Bunu “cuhud” Alikdən almışam, elə burdakıların çoxusunu da. Mənşəyi ilə heç maraqlanmamışam, tutuquşudu da.

- Orası elədi, amma bu mənşəyi bilinməyən tutuquşu çox xatalı azara yoluxub. Bəli, bu gün cümlədə mübtədayla xəbərin yerini dəyişir, sabah ürəyi istəyəcək ki, başqa səs çıxarsın, onda necə olacaq? Görünən odur ki, o, öz sevgisini sizə o birilərindən daha çox göstərmək istəyir. Necə deyim bir növ özünü gözə soxur. Bu, o biri tutuquşuların davranışına da mənfi təsir göstərə bilər. Onlar da həvəslənib ağızlarına gələn səsi çıxarmağa cəhd eləsələr artıq bunun harası xor oldu. Bax məsələnin sosial-psixoloji tərəfləri burdadır.

- Sizinlə razıyam doktor, xəstəliyin adını necə dediniz?

- Mübtədus-protestus.

- Bəs müalicəsi necə?

- Belə danışaq, mən bütün qeydlərimi götürəcəm. Əsas odur diaqnoz dəqiqdir. Peterburqdakı həkimlərlə də konsilium eləmək lazımdır. Sizinlə qısa vaxtda əlaqə saxlayacam. Hələlik məsləhətim belidir ki, məndən cavab gələnə kimi kəkilli quşu xordan ayırın. Təməmilə başqa yerdə saxlayın, o biri quşlar onun səsini də eşitməməlidir.

Ayrılanda Xişnikov Balabəyin şübhə, kədər və iztirab yağan gözlərinə baxdı, yenə də “axı tutuquşu xoru nəyinə lazımdır, ay bədbəxt” sualı dilinin ucunda düyünlənib qaldı. Bir anlıq təsəvvür edirdi ki, konsiliuma toplaşacaq həmkarlarını bu nadir təbiət, daha doğrusu sosial-təbii hadisəyə inandırmaq üçün xeyli səy göstərməli olacaqdı. Yəqin elə biləcəklər ki, onlarla məzələnirəm, amma yox, əvvəl-axır inanacaqlar, dünyanın belə şəhərləri, belə adamları olan yerdə axı niyə belə xəstəlikləri də olmasın?

Balabəy kəkilli tutuquşunu ayırıb evin mətbəxə gədən enli dəhlizinin sol tərəfindəki balaca, amma işıqlı otaqda düzəldilmiş qəfəsə tulladı. Otağın qapısını daim bağlı saxlayırdı ki, əndrəbadi xəstəliyə yoluxmuş quşun cıqırısı belə xora gedib çatmasın. Bu otaq balaca olsa da, tropik cəhənnəm kimi rütubət qoxumurdu, həm də eyvana açılan enli ikilaylı pəncərədən günəş işığı düşürdü, bütün şəhər lap ovuc içi kimi görünürdü. İllah da axşam-

lar geniş prospektə şütüyən maşınların səsinə qarışan insan qəhqəhələri, göydələnlərin uzaqdan nöqtə boyda görünən işıqları tutuquşuda qəribə xoş ovqat yaradırdı və birinci ağılından keçən bu oldu ki, sahibi onu mükafatlandırmaq üçün qəfəsə salıb. Balabəy gündə bir dəfə onu yemləməyə gələndə kəkillərini pırpızladılıb cır səsi yetənə qədər mübtəda ilə xəbərin yerini dəyişə-dəyişə qışqırırdı. Bir dəfə qəfəsin qapısı da, hətta otağın pəncərəsi də açıq qaldı: tutuquşu səsinə güc verib “Ba-la-bə-yə e-şş-qq ol-su-nn!”, “Se-vi-r-rr-ik səəə-ni biz-zzz!” -, deyə qışqırmağa başladı, qanadları, sonra dimdiyi ilə qəfəsin qapısını özünə tərəf çəkib bağlamaq üçün xeyli əlləşdi, hər dəfə çırpındıqca pırpız tükləri payız yarpaqları kimi döşəmənin üstünə ələndi. Sahibinin hay vermədiyini gördükdəysə qəfəsin küncünə sıxılıb bütün gecəni titrə-titrəyə dayandı. Qəflətən ürəyinə damdı ki, o, bu işıqlı otağa cəzalandırılmaq üçün salınıb, axı nə üçün? Tutuquşu bütün gecəni açıq pəncərədən görünən göydələnlərin sayrışan işıqlarını saya-saya “nə üçün” sualına cavab axtarır, vurnuxur, sinəsinin alabəzək tüklərini didirdi, nəhayət dan yeri sökülənə yaxın var gücünü toplayıb yenə də dedi “Ba-la-bə-yə e-şş-qq ol-su-nn!”...

Xişnikovdan üç gün sonra zəng gəldi. Balabəy həkimin məsləhətinə əməl etdiyini və ilkin nəticənin isə gözlənilən kimi olduğunu söylədi. Pırpız quşu ayıran kimi hər şey əvvəlki məcrasına düşüb və ən əsası xor artıq bərpa olunub. Balabəy dəyərli məsləhəti üçün dönə-

dönə təşəkkür etdi. Xişnikov onun nədənsə xəstəlik barədə soruşmadığını görüb özü sözə başladı:

- Konsilium da maraqlı keçdi. Məsələnin sosial-psixoloji tərəflərini nəzərə alıb sosioloq da dəvət etmişdim. O, çox maraqlı fikirlər söylədi, sözün açığı məsələnin bu dərəcədə ciddi olmasını təsəvvür eləməirdim. Sosioloq deyir ki, “mübtədus-protestus” xəstəliyinin ilkin əlamətləri heyvanın sahibinə qarşı aşırı sevgisində özünü göstərir və ilkin simptomları aradan qaldırılmasa fəsad verə bilər. Bunun ən ağır forması isə fərqli fikir söyləməyə meylin yaranmasıdır.

- Bilirsiniz, cənab Xişnikov...

- Üzr istəyirəm mən artıq fikrimi yekunlaşdırıram, sosioloq deyir ki, bütün canlılarda tutuquşuya bənzərlik var. Təsəvvür edirsinizmi, biz hamımız nə vaxtsa tutuquşu olmuşuq. Bu virus insandan quşa və yaxud da əksinə quşdan insana keçə bilər. Qısaı konsilium belə qərara gəlib ki, siz pırpız tutuquşunu Peterburqa göndərsiniz, nə qədər ki, xroniki hal almayıb onu burada laboratoriya şəraitində müşahidə altında saxlamaq lazımdır.

- Cənab Xişnikov... tutuquşu artıq yoxdu.

- Necə?

- Öldü. Pəncərəni açıq qoymuşdum ki, özü uçub getsin, o, isə ölməyə üstünlük verib. Heç qəfəsin qapısından bayıra da tullanmayıb.

“Axı tutuquşu xoru nəyinə lazımdır” sualı yenə də Xişnikovun dilinin ucunda ilişib qaldı. Müştərilərinə

şəxsi müstəvidə sual verməmək, dəyişilməz prinsip idi. Əsas olan nəticədi: pırpız tutuquşu yoxdu, xor bərpa olunub, deməli bu dəfə də baytar həkim işinin öhdəsindən gələ bilmişdi. Bir neçə gün sonra onu yenə də təcili olaraq bu qərribə şəhərə çağırdılar: kiminsə təzəcə təmirdən çıxmış xudmani okeanına saldığı balinasına baxmaq üçün...

Avqust 2015

XƏLBİR

(avtobioqrafik etüdlər)

Kösöv kimi qaralmış yoğun əlləriylə xəlbiri silkələdikcə adamın ağılından nələr keçmirdi, nələr? Alayarımcıq uşaqlığımda ilişib qalmış bozbulanıq xatirələrin sırasında nənəmin dəyirmanlıq buğda artlmasının nədənsə ayrı yeri, ayrı çəkisi vardı. Axır vaxtlar, illah da bir-birinin ardınca uğursuzluqlarım artdıqca, həyatdan küsüb özümə qapandıqca nənəmin xəlbiri hərlənib-fırlanıb gözümün qabağında dayanır. Hər dəfə sevinə-sevinə bir işin qulpundan yapışmağa cəhd edərkən, bəli, məhz cəhd edərkən (çünki hələ cəhddən qabağa getməyə şansı olmayıb) növbəti məyusluğa tuş gəlirəm, ümidlərim, gələcək haqqında təsəvvürlərim çilik-çilik olur. Və hər dəfə eyni hissləri yaşadığca, yəni gözükölgəli gəzib-dolanmağın acısını daddıqca, onsuz da həyatın dibində çabalayan ruhum bir az da sarsılır, bir az da sınır, bir az da əzilir. Həmişə də xəlbir gözümün qabağından çəkilmir. Heç uşaq olanda ağıma gəlməzdi ki, yaşa dolduqca, nənəmin yoğun, qaralmış oduna oxşayan əlləri arasında silkələnən xəlbiri belə tez-tez xatırlayacam.

Yenə də bardaş qurub səssizcə oturmuşam, buğdanın tozu, zir-zibili burnuma dolub, üst-başımı batırməsın deyə, eləcə aralıdan onun əllərinin hərəkətinə və daha çox da xəlbirin necə dəqiq işləməsinə heyranlıqla tamaşa edirəm. Nənəm başını qaldırmadan aram-aram əlləri-

ni silkələdikcə, sarı dənlik buğdalar xəlbirin gözündən süzülüb tökülür, taxılın canına daraşmış sarmaşiq çöpü, çayır kökü, qoyun qığı, qanqal yarpağı, ot-ələf ayırtlanıb üstə qalır, nə qədər silkələnsələr də, sıyrılıb aşağı düşə bilmirlər. Nənəm onları kənara çırpır, heç toyuq-cücənin qabağına da atmırdı. Dəyirmanlıq buğdanı səhmana salandan sonra kənarda qalaqlanmış zir-zibili torbalayıb dönə-dönə tapşırırdı ki, bunu evdən aralı çay aşağı axıtmaq lazımdı, gərək yerə-yurda düşməsin, “kökü kəsilsin bunların” -deyərdi. Bir Allah bilir ki, çay aşağı nə qədər sarmaşiq çöpü, çayır kökü, qoyun qığı, qanqal yarpağı, ot-ələf axıtmışam...

Mənə görə nənəmin xəlbiri qiyamətdəki qıl körpüsünə oxşayırdı, heç vaxt günahkara yol verməzdi, heç vaxt nadürüstü gözündən keçirməzdi. Bir dəfə xəlbiri balaca əllərimin arasına aldım, yumşaq barmaqlarımla onun yan-yörəsini sıgallaya-sıgallaya silkələməyə çalışdım, nə qədər qara qılçıq, çör-çöp varıydısa, hamısı buğdaya qarışıb axmağa başladı. İnana bilmirdim.

“Bu nədi, xəlbirin gözü genəlib?”

“Yox, gözünə bir şey olmayıb, gərək mənim kimi silkələyəsən” -nənəm dedi – “xəlbiri özbaşına qoysan çörəyimizin içinə qanqal da qarışar, sarmaşiq da...”

Bir daha cəhd eləmədim, yenə də aralıda bardaş qurub tozlu-torpaqlı ələnmə prosesinə tamaşa edə-edə düşünməyə başladım, doğrudan da xəlbir özbaşına heç nəymiş, gərək onu silkələyən əllər olaydı – kösöv kimi

qaralmış yoğun əllər...

İndi mən nənəmin yanında qoyub gəldiyim uşaqlıqdan sürətlə uzaqlaşdıqca elə bil xəlbirə daha da yaxınlaşmışdım. Nədənsə içimdə bir inam var ki, həməm xəlbirin gözündən sıyrılıb düşməyincə, özümə yer tapa bilməyəcəm. İndi həyatımın elə məqamıdır ki, ya dənlik buğda kimi dəyirmanlıq olmalı, ya da sarı sarmaşıq çöpü, lap elə qoyun qığı kimi kənara itələnib həyatın dibində küllənməliyəm. Ələnmə yaxşı şeydi: adamın ələndikcə özünə inamı artır, başqalarından fərqləndiyinin, daha lazımlı, daha bacarıqlı olduğunu fərqləndə olursan; deməli ömrü hədə yerə yaşamamısan, filan qədər kitabı nahaq yerə oxumamısan, gözünün nurunu hədə yerə əritməmisən, deməli sən lazımlı adamsan, sən onların axtardığı adamsan. Ələnmə yaxşı şeydi, ələyən olsa...

İnternetdə iş elanını görən kimi diqqətimi cəlb elədi. Yeni yaradılmış Fondada çoxlu vakansiyalar elan olunmuşdu. Mənə uyğunu ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə menecer vəzifəsi idi. Həm yiyələndiyim ixtisasa uyğun gəlirdi, həm də cürbəcür insanlarla işləmək, əlaqələr qurmaq həvəsi canımda da var idi. Məktəbdə də, universitetdə də o qədər ünsiyyətçil idim ki, inanmazdım kiminsə mənim qədər dostu-tanışı olaydı. Xoşbəxtlikdən müsəbiqənin şərtləri də mənim boyuma biçilmiş kimi ydi: kollektivdə işləmək bacarığı, ünsiyyətçil, xoşrəftar olmaq, mətbuat üçün açıqlamalar hazırlamaq, maarifləndirici iş aparmaq, Fondun informasiya təminatını həyata keçir-

mək – aman Allah, bunlar ki, mənim əlimdə su içimlikdi. Bekara çatışmayan rus, ingilis dillərində sərbəst danışmaq vərdişi idi ki, hərçənd onun da öhdəsindən gələ bilərdim, onsuz da rus dilini ana dilimiz kimi öyrədiblər, qalırdı ingilis, onun da qrammatikasından başım çıxırdı, üçcə ay kifayət idi ki, “excellent” olum. Təki siz mənə meydan verin göstərim hünərimi... Bütün qaydalara uyğun hazırladığım, dönə-dönə yoxlayıb gözdən keçirdiyim CV-mi deyilən ünvana yolladım. Etiraf edirəm ki, çox həyəcanlı idim. Bu mənim birinci cəhdim, qazanacağım halda birinci işim olacaqdı. İki günə məktubuma cavab verilməsi, gələn həftənin bazar ertəsi müsahibəyə dəvət etmələri ürəyimi dağa döndərdi. Bilmirəm sonralar bu hissi təkrar yaşadım yoxsa yox, amma çox qəribə hiss idi, bir az qürurlanmağa oxşayırdı, bir az lovğalığa, bir az ərköyünlüyə, hərəsindən bir az idi...

Fondda məni lap köhnə tanışlar kimi qarşıladılar. Sualedici zirək nəzərlərini bir an belə sifətimdən yayındırmayan balaca boylu, uzağı məndən bir-iki bayram böyük görünən gənc oğlan CV-mi qarşısına qoyub təbəssümlə, deyərdim bəlkə də heyranlıqla mənə baxırdı. Müsahibəyə məndən başqa heç kimin dəvət edilmədiyinə qəti əmin olandan sonra özümə inamım bir az da artdı, bir az da ürəkləndim. Bir işə bax, kənarda gör nə qədər CV yığılıb, onların arasından ancaq məni çağırırlar, böyük uğurdu, sağ olsunlar, yaşasın nənəmin xəlbiri!

- Xarakterinizdə nə çatışmır?

- Üzr istəyirəm...

- Nə çatışmır, hansı çatışmayan cəhətləriniz var?

Güləruz, balacaboy oğlanın düz gözlərimin içinə baxaraq müsahibəyə çatışmazlıqlarımdan başlamasını, sözün düzü, gözləmədim, bir az hürkdüm də. Mənim yerimə özünüzü qoyun, gözləmədiyiniz halda, lap elə küçəylə gedərkən, tanımadığınız birisi qəflətən çatışmayan cəhətləriniz barədə soruşsa, nə cavab verərsiniz? Axı mənim bütün çatışan cəhətlərimin hamısı CV-də yazıldığı halda, bu niyə çatışmayan tərəflərimlə maraqlanır? Təcrübəsiz idim, eh... sonralar bu sualları o qədər eşitdim; o qədər yağlı-yapalaq cavablar verdim ki... Lap sonralar anladım ki, sən demə, bu, müsabiqədə iştirak etmək istəyənlər üçün psixoloji testfason bir şey imiş. Mənə qalsaydı lazımsız, avara bir şey idi... Nə isə...

- Vallah, çatışmayan cəhətlərim haqqında... bil-mirəm... heç fikirləşməmişəm... hə, fikirləşməmişəm bu haqda.

- Deməli, özünüzü yaxşı tanımırınsınız, özünüzü kəşf etməmişsiniz?

- Özümü kəşf?..

- Məsələn, xudbin deyilsiniz ki?

- Yox, yox nə danışırsınız? Mən kiməsə yuxarıdan aşağı baxmağı qəbul etmirəm. Düzgün deyil bu.

- Şöhrətpərəstsınız?

- Yox, nə danışırsınız! Lovğalanmaq üçün heç bir əsasım yoxdu? Universiteti təzə qurtarmışam... Neylə-

mişəm ki, şöhrətpərəst olam.

- Qızlara münasibətiniz necədir, məsələn, ofisdə mini yubkalı qızları görəndə ilkin reaksiyanız necə ola bilər?

- Yaxşı.

- Yəni, şörgözsünüz?

- Üzr istəyirəm, deyəsən fikrimi düz çatdırma bilmədim axı. Qətiyyənlər o mənada demədim. Geyinirlər, özləri bilər... Axı mənə nə var onlardan.

- Deməli, qızlara qarşı biganəsiniz. Başa düşürəm, amma narahat olmayın, öz aramızda qalacaq, mən insanların hisslərinə hörmətlə yanaşıram.

- Yenə mənə düz başa düşmədiniz.

- Ona görə ki, siz fikrinizi düz izah edə bilmirsiniz. Axı necə ola bilər, bu yaşa çatmışınız bircə dəfə də özünü müşahidə etməmişiniz ki, hansı zəif cəhətləriniz var. Bu haqda heç düşünməmişiniz də?

- Yox.

- Əzizim, bayaqdan mənim bütün suallarına “yox” cavabını verirsiniz. Bu müsabiqədi, sizin rəqibləriniz də var, hər şeyə yox demək sizə üstünlük qazandırmaz.

- ...

- Susmaq lazım deyil, bircə bunu eləməyin. Əgər bütün cavablarınız “yox” dursa, onda belə nəticəyə gəlmək olar ki, siz sadələvhsünüz.

- Bəli, bəli.

- Şükür, axır ki, müsbət cavab ala bildim.

Müsahibə bir neçə dəqiqə də davam elədi. Bu vaxt-

da neçə dəfə ölüb-dirildiyimi indi xatırlamaq istəmirəm. Güləruz oğlan sanki gözümün içinə baxa-baxa, kirpiklərini belə, qırpmadan yağlı boya ilə mənim psixoloji portretimi çəkirdi. Necə alınmışdı, xoşlarına gələcəkdimi, deyə bilmirəm, amma mənim heç ürəyimcə deyildi; təsəvvür edirdim o portretdən baxan gözlərdə hansı ifadə donub qalıb – xudbinlikdən, şöhrətpərəstlikdən, şorgözlükdən uzaq, bir sözlə dünyadan xəbərsiz, yonulmamış kəndli balasının sadələvh baxışları. Yaxşı olardı ki, mənim portretim bu vaxta kimi ədalətinə, düzlüyünə inandığım nənəmin xəlbirinin fonunda, ya da elə içində çəkiləydi. Boğazım xəlbirin gözündə ilişib qalıb, ayaqlarım havada yellənə-yellənə ləngər vurur, nənəm yoğun, kişiyana əlləriylə xəlbiri nə qədər silkələsə də, mən dəyirmanlıq buğdaların yanına düşə bilmirdim ki, bilmirdim... -Haralısan? -güləruz oğlan bu sualı birbaşa vermədi, necə deyərlər bir az aralıdan gəldi. Əvvəlcə danışığımın, sonra da suyumun ona şirin gəldiyini söylədi. Sonra torpağı sevdiyini, vətənin o başı, bu başı olmadığını dedi. Sonra hamımızın soydaş, yurddaş, sırdaş olduğumuzu dedi, yerliçiliyə nifrət elədiyini söylədi. Lap sonra... lap sonra “haralısan” dedi. Guya elə-belə soruşur, söz gəlişi...

- Ümidqovandanam.

- Hardan? Hə, o Ümid Piri olan kənddən... Yox, mən bunu elə-belə soruşdum ha, ürəyinə başqa şey gəlməsin. Haralı olmağımızın nə dəxli var, hamımız bir vətənin

övladı deyilikmi?

- Hə, əlbəttə elədi – nəhayət ki, müsahibə boyu ikinci dəfə müsbət nəsə dedim. Əslindəysə, elə deyildi. Biz bir vətənin yox, paralel vətənlərin övladlarıydıq. Danışdığımız eyni dil də, qulaq asdığımız eyni bayatılar da fərqli vətənlərin, fərqli dünyaların avazı idi. Adam öz elində, obasında, doğmalarının arasında təklənəndə, öz-gələşəndə vətən də özü boyda yük olub şəllənir belinə, bilmirsən, onu sevəsən, ya tullayasan, ya da sevə-sevə tullayasan. Bütün bunları mən o zamanlar bilmirdim... Bunları mənə müsahibələr, müsabiqələr öyrətdi... Hələ ağzım isti yerdəydi, hələ bitib-tükənməz müsahibələrimin siftəsini edirdim. Sonradan anladım ki, bu, çox-bilmişlikdən boyu çıxmayan, sürtülmüş sifətinin tülkü-lüyünü gizlədərək ona riyakarcasına təbəssüm maskası taxan adam üçün bayaqdan danışdıqlarımız boş şey imiş, əsas “haralısan” testindən keçmək idi. İtsən, qurdsan, xudbinsən, şöhrətpərəstsən, şorgözsən, qanmazsan, səfehəsən, hər nə zibilsən, bircə “haralısan” testindən keç. Əsas məsələ qaranlıq orta əsrlərdən qalan feodalizmin XXI əsrdə mutasiya olunmuş eybəcər standartlarına cavab verməkdir, qalanı vətənin boynuna. Belə qalanı cəhənnəmə ki...

Müsahibənin sonunda mənə dedi ki, hər şey qaydasındadı, özümüz əlaqə saxlayacağıq. Ay saxladılar ha... Elə bu sətirləri yaza-yaza hələ də qulağım telefonda qalıb...

Mən uğursuzluqlarımdan çox şey öyrənmişəm, ən vacibi isə alternativ planlar cızmaq vardı idi. Görünür, mənim kimi əli boşa çıxan babalarımız havayı yerdən deməyiblər – “tutar qatıq, tutmaz ayran”... tələbə yoldaşlarımdan biri təzə açılmış televiziya da bir xeyli vakansiya olduğunu söyləmişdi. Qərara gəldim ki, üz tutum televiziya. Düzünü deyim heç vaxt təsəvvür eləməzdim ki, nə zamansa mən televiziya adamı olaram. Yaxşı ki, həmin zaman heç vaxt gəlmədi. İnanıram, daha doğrusu, adım kimi əminəm ki, hörmətli tamaşaçılar bundan heç nə itirməyiblər. Sifəti ekranı tutan bambılı, itoynadan, arvad boşayan, ər axtaran, xurafatı təbliğ edən televiziya proqramlarının o qədər istedadlı, vaysüvən aparıcıları var ki... Onların yanında mənim kimi sirindən-sifətdən ciddilik, gözlərindən sadələvhlük yağan, bir sözlə tipik ziyalı formatlı adam qara şalvarda ağ yamaq kimi görsənərdi. Hələ nəzərə alsaq ki, axır vaxtlar sadələvh gözlərimə eynək də taxıram, biabırçılıq, eynək yox, fərsizliyin simvolu.

Heç gözləmədiyim halda televiziyanın direktoru özü məni qəbul elədi. Elə ilk baxışdaca sözlə izahı çətin olan xoş bir təəssürat yaratdı. Onun haqqında danışanda sözlərdən ona görə ehtiyatla istifadə edirəm ki, sadəcə olaraq inanmağım gəlmirdi. Məgər indiki zamanlarda təmiz adamların, düz adamların nəsli kəsilib qurtarmayıb. Ağzını açıb qışqırmaq istəyirsən, gözünə düz adam satışı, məcbur olub onun xətrinə səsini içində boğursan;

hər şeyə tüpürüb dünyanın başına bir qara daş qolaylamaq istəyirsən, görürsən ki, qabağında bir yaxşı adam dayanıb, əlin boşalır, daş yerə düşür, atmağa ürək eləmirsən ki, onun başına dəyər bilər. Bir sözlə, mənim yaxşı adamlara nə qədər çox hörmətim olsa da, düşünürəm ki, onlar bizim cəmiyyətdə heç də yaxşı funksiya yerinə yetirmirlər, ümumiyyətlə onların bu torpaqda, bu diyar-da, bu yerlərdə, belə götürsək bu dünyada nə itləri azıb axı? Gözü yalnız mərdimazarlara öyrəşənlər yaxşı adam görən kimi çaşırlar. Bax, həmin o televiziyanın müdiri də adamı çaşdıran yaxşı adamlar fəsiləsinə daxil idi. Mənimlə çox qısa, sentimental olsa da, deyim ki, lap elə ata-bala kimi söhbət elədi: özünün tələbəlik illərini xatırlatdı, universiteti qurtaran ili eləcə mənim kimi iş axtarmağından, hələ ilk məhəbbətindən də danışdı. Mənə elə gəldi ki, o, mənim məsum sifətimdə özünün aşağısı otuz il bundan əvvəlki halını görürdü, çox istiqanlı, vəzifəsinə uyuşmayan bir səmimiyyətlə danışdı. Elə istəyirdim ki, belə bir adamla birgə işləyim, hər gün məni yanına çağır, tapşırıqlar verər, aradabir də gözücu məni süzüb otuz il əvvəl itirdiyi illərin dadını çıxara. Qısa söhbətimizdən sonra müavinini yanına çağırırdı, dərhal studiyaya yollanmağımızı, bir-iki sınaq çəkilişləri etməyimizi tapşırırdı. Sonra da sanki işə qəbul edirmiş kimi əlimi sıxdı.

Ah studiyanın işıqları!.. Ah kameralar!.. Nədədir sizin cazibəniz? Niyə hamı sizin qabağınıza keçən kimi

süniləşir, özünü yaddan çıxarır? Niyə hamı sizi görən kimi soyunur? Bu qədər bərbərxanalar, moda evləri, gözəllik salonları hamısı sizin üçün işləyir; dəvə dabanına oxşayan silikon dodaqlar, bərəldilmiş linzalılı gözllər, kəsdirilib yuxarı dikəldilmiş burunlar, şişirdilmiş sinələr hamısı sizin üçündü; geydirmə dərmanların, paraşokun, pampersin, molpedin gurultulu reklamları hamısı sizə görədi. Nədir bu görməmişliyin səbəbi? Mən qanmıram, qana bilmirəm. Elə peşəkar “televizyonşik” olan müavin də görünür, mənim qanmazlığımı göydə tutmuşdu, studiyaya girən kimi yüngülcə, amma ciddi iradlarla başladı.

- Sən televiziya da işləyəcəksən, eləmi?

- Hə, məsləhət olsa – fonddakı müsahibədən artıq ilk dərsmi almışdım, bütün suallara yalnız “hə” deyər cavab verəcəkdım, “yox”a lənət.

- İlk çekiliş məsuliyyətli işdi, bəlkə saç düzümünü dəyişəsən?

- Necə?

- Nə bilim, bir az müasir formada, xətrinə dəyməsin, indi belə dəb deyil.

- Heç düşünməmişəm bu barədə.

- Qərribə oğlansan, necə yəni düşünməmişən? İndi kimdi saçını arxaya darayan, lap “politbüronun” üzvlərinə oxşayırsan. Mütləq saç düzümünü dəyişmək lazımdı, bir də kreativ olsun deyər yüngül saqqal buraxmağın pis olmazdı.

-
- Bağışlayın, nə olsun deyə?
 - Nəysə... Kamera estetik gözəlliyi sevir.

“Ah, keşke o kamera mənim içimdəki gözəlliyi də göstərə biləydi...”, -özümə qapanmağa müavinin kişiyyə xas olmayan incə barmaqlarını qarnımda gəzdirməyi imkan vermədi. Elə bildim nəşə üstümü təmizləyir, televiziyaya gələndə lavaşarası dönəri ayaqüstü elə təpəşdirmişdim ki, dedim yəqin nəşə üstümə sıçrayıb.

- Bu nədi, deyəsən, qarnın çıxır axı? Yox, olmaz, qəti olmaz. Kamera qabağında şişman qarn, özü də bu yaşda, olmaz əzizim, bu gündən çörək yeməyi tərgit. Özünü gərək bu işə həsr edəsən, başa düşürsənmi?

- Axı mən ciddi veriliş aparmaq istəyirəm.

- Sözə bax da, məgər biz sənə qeyri-ciddi iş təklif edirik, harda yazılıb ciddi söhbətləri ancaq qarnı yoğun adamlar danışmalıdı?

Yaxşı olardı ki, cavab verəydim “bəs harda yazılıb ki, ciddi verilişləri, əndirəbadi saç düzümündə, saqqallı, dizi cırıq cins geymiş gədələr aparmalıdı” -təbii ki, mən bunları öz ürəyimdə dedim, müavinin sualı qaşısında sadəcə başımı aşağı salmaqla kifayətləndim.

- Gəl belə danışaq, dediklərimi elə, sabah gəl. Bir abzaslıq da nəşə mətn hazırla, “stəndap” eləyək.

- Nə eləyək?

- Oy da! İki-üç cümlə nəşə kameranın qabağında əzbərdən deyərsən, amma intonasiya ilə, məlahətlə, şeir kimi yox.

- Nə barədə danışmağı məsləhət görürsünüz?

- Nə bilim, mövzu seçimində azadsan, özün də gəncsən, məsələn, elə kreativ gənclik haqqında danışa bilərsən, ya da ki... ya da ki... qurbağalar barəsində... Hə, nə gözünü döyürsən, sənə qərribə gəlməsin, öyrən gör dünyada ekoloji tarazlığın pozulması qurbağalara necə təsir göstərir? İqlim dəyişmələri qurbağaların kökünün kəsilməsinə səbəb olmayacaq ki? Bax belə, sabah görüşərik.

Müavindən ayrılan kimi arxama baxmadan televiziyanı tərək elədim, yarıyolda yadıma düşdü ki, Şəxsiyyət vəsiqəmi buraxılış məntəqəsində unutmuşam. Yenidən geriye qayıdıb onu götürməli oldum. Bir az da yubansaydım elə şəxsiyyətimi də unudacaqdım... Çox məyus olmuşdum... Bu da təbii idi... Əvvəldə demişdim axı mənim uğursuzluqlarım bitib-tükənmir. Qəti əmin idim ki, heç vaxt saqqal saxlamayacam. Qəti əmin idim ki, heç vaxt çörəkdən imtina etməyəcəm. Mənim bacardığım ən asan iş müavinin dediyi kimi, “stəndap” üçün bir abzaslıq nəşə hazırlamaq idi. Bax bu, doğrudan mənlilik idi, bir abzas nədi, lap bir neçə səhifə, istəyirsən publisistik, istəyirsən bədii boyalı, istəyirsən rəsmi üslubda, necə desən yazım. Düzdü, bizim dildə təzə dəbə mindirilən “kreativ” sözünü gənclərin qabağına qoşub nəşə yazsaydım çətin ki efirə verən olardı, elə salamatı qurbağalardı. Ekoloji tarazlığın pozulması, ozon layının dəşilməsi, Şimal buzlaqlarının əriməsi, “istixana effekti”

yaradan zəhərli buxar qazlarının yığını, bunların hamısı qurbağalara yaman pis təsir göstərir. Onların halına yanmaq üçün qurbağa olmaq lazım deyil ki... Belə getsə göllərimiz, gölməçələrimiz qurultu üzünə həsrət qalacaq, qulaqlarımız səhərə kimi gecənin ağır sakitliyinə dağ çəkən ritmik qurultuları hardan eşidəcək? Belə getsə qurbağa qurultusuna da müğənnilərin ansamblsız ifası kimi, fonogramda qulaq asacağıq. Dəhşətin miqyasını təsəvvür edirsinizmi? Dünyamız əldən gedir! Qurbağa qurultusu bu məmləkətin, bu planetin üstündən əskik olmasın! Afərin mənə, bütün bunları kameranın qabağında desəydim, gözəl “stəndap” alınardı. Amma mən bunların heç birini demədim, sadəcə qırıla-qırıla qalmışdım – gör dünyanın harasındaayıq, ay Allah, hər tinində boynubükük bənövşə kimi bir dərdin göyərdiyi vaxtlar televiziylar qurbağalara yas tutur. Sonra deyirlər, bizə baxan yoxdu. Qəribəydi ki, bəs mənə çəşdirən o yaxşı adam, o yaxşı direktor qurbağa gölməçəsində necə duruş gətirə bilmişdi. Əvvəl elə zənn eləmişdim ki, onun da xəlbiri var, düzü əyridən, kişini nakişidən seçə bilir. Yenə də əvvəlki qənaətimin üstündə qalıram, onun bəlkə də xəlbiri var, amma əminəm ki, həmən xəlbiri silkələmək üçün nənəmin ki kimi kösöv təki qaralmış yoğun əlləri yox idi.

Demişdim axı, hər dəfə oxum daşa dəyəndə uydurduğum “alternativ planlar” nəzəriyyəsi köməyimə çatır, bu dəfə də elə oldu. Yeni iş elanı ilə lap təsadüfən tanış

oldum. Təsadüflər yaxşı şeydi, bəzən adamın həyatını da dəyişə bilər. Boş yerdən deməyiblər ki, təsadüflərdən zərurət doğur. Mən də rastlaşdığım bu xoş təsadüfdən zərurəti doğrultmaq üçün dərhal hərəkətə keçdim. Metronun “İnşaatçılar” stansiyasının qabağında mer-meyvə satanların yanından ötəndə pomidor yeşiklərinin altına sərilmiş məmləkətin ən yekə qəzetinin böyük bir səhifəsində iri qara şriftlərlə yazılmış “vakansiya” sözü az qala gözümə girəcəkdi. Əvvəl mən də sizin kimi düşündüm, çox güman qəzetin köhnə nömrəsiydi, amma necə oldusa pomidorların arasından ayın tarixi gözümə sataşdı. Nə köhnə, canım, qəttəzə qəzetdi. Nə başınızı ağrıdım, pomidorlar satılıb qurtarana qədər gözlədim, sonra satıcının kənara tulladığı yeşikdən ədəb-ərkanla elan olan səhifəni götürdüm. İnsafən satıcı bir söz demədi, əksinə mənim də meyvə alış-verişiylə məşğul olduğumu zənn edib, içində bir alverçi həmrəyliyi baş qaldırdı, dedi ki, qəzet lazımdırsa, münasib qiymətə neçə kilo istəyirsənsə təşkil edə bilərəm. Səmimiyyətlə təşəkkür etdim, mənə lazım olan bircə səhifəydi, onu da götürmüşdüm. Yolda gedə-gedə beynimdə atüstü fikirlər boy göstərməyə başladı, görünür, biz dünyanın yeganə məmləkətiyik ki, bizdə qəzetləri dənəylə yox, kiloyla alırlar, belə götürəndə lap əcəb edirlər, bəlkə də düz eləmirlər, mənə nə.

Vakansiya oxuduğum universitetdəki iş yerləri barədə idi; müsabiqə bütün fakültələri əhatə etmişdi, o qədər iş var idi ki – dekandan tutmuş kafedra müdirinəcən,

professor, dosent, baş müəllim, elə-belə müəllim, laborant... Heç bilməzdim ki, mənim əziz universitetimdə, anam doğma “alma materim”də bu qədər boş iş yerləri var. Mən də özümü dağa-daşa salmışam, nə bilim ictimaiyyətlə əlaqələr, ay nə bilim televiziya da saqqal davası, gül kimi universitetim dura-dura axı nə üçün qapılara düşmüşəm. Dərs demək, hətta mühazirə oxumaq, biliklərini, bacarıqlarını millətin tərəvətli, çiçəyi burnunda balalarına öyrətməkdən gözəl nə ola bilər? Bu, millətə xidmət deyil, bəs nədi? Deyim sizə ki, mən çox tələbkər müəllim olacam, kiməsə day-daylıq eləməkdi, tələbədən rüşvət almaqdı bunların heç birini yaxın buraxmayacam, qoy hamı bilsin ki, mənim vicdanımı satın almaq olmaz. Bir daha iş elanlarına nəzər saldım, nə gizlədim ürəyimdən dekan olmaq keçdi, dərhal da bu fikrimdən daşındım. Bilirsiniz, adam nəyəsə iddia edəndə gərək ona mənəvi haqqının çatıb-çatmadığını yaxşı-yaxşı götür-qoy eləsin. Tutaq ki, sənədlərimi verdim dekanlığa, müsabiqəni də qazandım, bəs sonrası... Kafedra müdiri necə? Yox, o, inzibati vəzifədi, professor olmaq üçünsə of... nə boyda ömür lazımdı. Ən yaxşısı müəllimlikdi, həm mənəvi haqqım çatır, həm də savadım.

Universitetin qabağında sevimli müəllimlərimdən birini görəndə gözlərimə işıq gəldi; hal-əhval tutduq, Suriyadakı qırğınlardan, Misirdəki gərginlikdən, Tunisdəki göysatandan, Liviyadakı əziyyətlərdən, dolların kursunun düşməsindən, neftin qiymətinin enməsindən danış-

dıqca danışdıq. Yaxşı ki, neftin qiyməti bir az özümüzə baxmağa körpü saldı; müəllimim dolanışıqdan, güzərandan, işindən, gücündən, banklardan götürdüyü kreditlərin üst-üstə yığılan faizlərinin altında belinin bükülməsindən, vəziyyətdən çıxmaq üçün altı aylıq nəvəsinə sünnət toyu eləmək planlarından danışdıqca danışdı. Nəhayət, daxili və xarici siyasətin bütün incələmələrini verdikdən sonra söhbəti əlimdəki elana yönləndirə bildim. Bu, onu çox təəccübləndirdi, lap çox...

- Nə!? Müəllim olmaq istəyirsən?

- Bəli, məsləhətiniz nədi?

- Mirzə Şəfi Vazehlə Axundovun dialoqunu yadına sala bilərsən? Molla olmaq istəyən Fətəliyə Vazeh nə deyir?

- Hə, xatırladım.

- Ay sağ ol, bax mənəm də məsləhətim Vazehin məsləhətinə oxşayacaq – səndəmi məğmun olmaq istəyirsən? Bir də kim deyir ki, universitetdə boş müəllim yeri var?

- Qəzetdə vakansiya elanı verilib də...

- Ay oğul, gənclər axı diribaş olurlar. Sən zəmanə uşağı deyilsən, adam da hər yazılana inanar, özü də harda. Universitetlər o cür elanları hər il verirlər. Əslində o yerlər boş deyil, hərəsinin öz yiyəsi var. Sadəcə o vəzifələr formal da olsa, müsabiqəylə olmalıdı. Necə deyim, hərə öz yerinə beş ildən bir təzədən seçilir. Özü də seçilir sözü dırnaqda yazılır.

Artıq suala ehtiyac duymadım, müəllimimlə danışdıqca doğma universitetimə baxırdım, onun doğmalığı duman qatı kimi çəkilirdi, indi o mənə suyu qurumuş dəyirmanı xatırladırdı. Ələyi ələnmiş, xəlbiri göydə fırlanan dəyirmanı... Yenə də xəlbir... Nənəmin xəlbiri ilə o göydə fırlanan xəlbir arasında elə yerlə göy qədər fərq varıydı... elə fərqlər ki, müqayisə eləmək belə, günah olardı. Nənəmin zəhmətdən yoğunlaşmış, kişiyanı əlləri ilə silkələdiyi xəlbirin gözündən ancaq təmiz, sarı şirmayı buğda keçə bilərdi. Həmin buğdadan yoğrulmuş çörəyi biz ləzzətlə, iştahla yeyərdik. Qolumuza güc, ürəyimizə təpər verərdi həmin çörək. Bəs nə üçün zamanın xəlbirindən bərəkətli buğda yox, ancaq sarmaşlıq çöpü, çayır kökü, qoyun qığı, qanqal yarpağı düşür. Məgər bu zir-zibildən çörək bişirmək olarmı? Dəhşətlisi o idi ki, mənim “alternativ planlar” nəzəriyyəmə artıq tükənirdi, alternativlərim ard-arda qeybə çəkilirdi. Təsəllim odu ki, həmin o göydə fırlanan xəlbiri silkələmək, özü də yaxşı-yaxşı silkələmək üçün nənəmin əllərinə oxşayan kösöv kimi qaralmış yoğun əllər lazım idi. Yoxsa, yaşamaq çətin olacaqdı... Bəlkə heç yaşamadıq da...

Yanvar, 2014

KİŞİLƏR AĞLAMASIN

“Çox halal adamlardı. Ağızlarından söz çıxdı qurtardı, qəpiyimizi də kəsmirlər. Allah canlarını sağ eləsin, indiki zamanda halal süd əmmiş adama ürcah olmaq, vallah çek-pot udmaq kimi bir şeydi. İndiki zamanda düz adama, kişi adama rast gəlib kölgəsinə qısılmaq, bir tikə çörək qazanmaq samanlıqda iynə tapmaqdan da çətin idi. Şükür məsləhətinə, ay Allah, bilirsən də çörəyi kimin başından tökürsən” -Ələvsət müəllim metronun axırıncı stansiyasından çıxıb yeni tikilmiş göydələnlə tərəf gedə-gedə düşünürdü. Beynində sıralanmış fikirlərin parlaqlığı yavaş-yavaş kişinin çöhrəsinə yansımayaqdaydı. Kənardan göz qoyan olsaydı sıx çallanmış saçlarını arxaya daramış, nimdaş olsa da, əyninə qutu kimi oturan kostyumlu, qalstuklu ciddi adamın səhər o başdan belə sıx ovqata köklənməsinə həsəd aparmaya bilməzdi. Kişi addımlarını yeyinlədib qapılarını təzə sakinlərin üzünə açmağa hazırlaşan göydələnlə yaxınlaşdıqca çiçəyi çırtlayır, gözlərində yer eləmiş sevinc işartıları dodaqlarını səyridirdi. Qınayan olmasaydı qabağına çıxan elə ilk adama beləcə deyərdi: “Qardaşoğlu, sən Allah gəl bir yerdə gülək. İstəyirsən sən “pıq” elə mən gülüm”. Yaxşı ki, həmişəki kimi heç kəslə rastlaşmadı.

Gözətçi binanın qabağındakı köşkün pəncərəsindən yarıyuxulu qızarmış gözlərini bir müddət ona zilləyib dayandı, baxışlarında elə bir yekə sual var idi ki, sanki sifətindən nur yağan kişini iki metrlikdən yox, yuxuda

görürdü.

- Salam, ay qardaşoğlu, sabahın xeyir olsun – Ələv-sət müəllimin ürəyinin hərarəti hopmuş isti sözlər yuxu-dan kal durmuş gözətçinin nəinki qəlbini heç tükünü də tərpətmədi.

- Əşi, bir imkan ver səhər açılsın də! Səndən başqa fəhlə yoxdu... Yeri keç ... -gözətçi əli ilə binanı göstər-di. Kişi heç nə olmamış kimi əvvəlki şax yerişiyə qapı-ya tərəf getdi. Yarıyuxulu gözətçinin dilinin acılığı ba-yaqdan onun sinəsini sevinclə dolduran fikirləri nəinki yox elədi, əksinə birinin üstünə beşini də qoydu. O, bu vaxta kimi yaşadığı ömrün demək olar ki, bütün məqam-larında qəlbinin pardaqlandığı, uçmağa qanad axtardığı vaxtlarda həmişə acıdıl, bədniyyət adamların nifrininə tuş gəlirdi. Belə hallar o qədər olmuşdu ki... Axırda özü də bilmədən içində kinə, küdurətə qarşı immunitet ya-ranmışdı. İşi bəd gətirib yaman yerdə gecələyəndə özü-nü sındırmaz, tox tutardı. Elə indi də elə etdi, gözətçinin acı sözlərini yerinə düşməyən zarafat kimi qarşıladı. Amma arxadan gələn yarıyuxulu kal səs qapı cırıltısı kimi beynini deşdi:

- Əşi! Gör necə də hul gedir, kod yadıncadı?

- Hə, qardaşoğlu, yadıncadı, heç heylə şey olarmı, heç çıxarmı yadıncadan?

O, nəinki bir qapının, təzə göydələnin yeddi girişinin hamısının kodlarını otuz ildən çoxdu şagirdlərinə öy-rətdiyi vurma cədvəlindən də yaxşı bilirdi. Artıq yarım

ildən çox idi ki, zəng çalınan kimi sinfə tələsən müəllimlər sayaq bu qapıları hamıdan əvvəl o açar, fəhlələrin paltar dəyişdiyi otaqda yır-yığış edib, hələ üstəlik çay da dəmləyəndən sonra cadar-cadar olmuş əllərini ovuşdura-ovuşdura adamların yolunu gözləyirdi. Həmişə də ondan sonra gələnlərə salam-kəlamdan əvvəl bekaraca irad da tutardı. “Ə, harda qalmısınız, qadanız alım sizin. Ə, vallah gün-günorta oldu, gəlin çıxın də, başınıza dönüm”.

Nə qədər qərribə olsa da irada oxşayan suallarına həmişə də eyni cavabı eşidirdi. “Ələvsət müəllim, dərs deyil e bura, tikintidi. Məktəbə gəlməmişən e, fəhləliyə gəlmisən. Rəhmətliyin oğlu, gecəni burdamı yatıb qalmısan?”. O, heç kimdən inciməzdi, çoxdanın adətkarı idi. Hikkəli, hisli-paslı sözlərin heç birini ürəyinə yaxın buraxmazdı, ya gözlərini yerə dikib başını bulayar, ya da özünü eşitməzliyə vurardı. Belə götürsək, buradakı fəhlələrin bəlkə də yarıdan çoxuna dərs demişdi, toplamanı, çıxmanı, həndəsəni öyrətmişdi. Qərribəydi ki, Ələvsət səliqəli kostyumda olanda da, üstündən tər iyi gələn çirkli konbinizon geyinib palçıq qatanda da elə müəllimə oxşayırdı. Ona xəlvəti göz qoyan keçmiş şagirdləri öz aralarında pıçıldaşardılar ki, zalım oğlu elə bil divara suvaq vurmur, lövhəyə yazı yazır. Bıqlı-saqqalı kişilərin uşaq yaddaşında o, məhz beləcə qalmışdı, gur saçlarını arxaya daramış, üzündən nur əskik olmayan işıqlı bir müəllim kimi.

- Əşi, çay hazırıldı? –gözetçinin kal səsi bir az açılmışdı.

- Hə, qardaşoğlu, pürrengi çay dəmləmişəm, mixəkli. Ətrini hiss eləmirsən?

- Əşi, vallah sənə heyranam. Bura məktəb deyil e, tikintidi, özü də bizə dəxli olmayan tikinti. Səhərin gözü açılmamışdan niyə yuxuna haram qatırsan, yatıb dincəlsənə...

- Başına dönüm sənin, adam da işdən doyar? Sovet hökuməti otuz ildi məni belə öyrədib, səhər o başdan işimin üstündə durmasam ürəyim partlayar.

- Bah! Bircə deməginən ki, iş insanın cövhəridi...

- Hə, elədi də, qadan alım...

- Ə, yaxış sən Allah, ətimi tökmə! Onu Engels yazırdı meymunun insana çevrilməsində əməyin rolu. Sözə bax e!.. Bizim dövrün əməyi isə insanı meymuna çevirir. Elə sizin kimi müəllimlərdi qulağımızdan ərişdə asıb, camaatı mağmun günə qoyanlar. Axırı da belə...

- A bala, gecə yuxuda nə görmüsən? Səhər-səhər nə düşmüşən üstümə, ay başına dönüm?

- Əşi, mən sənin başına dönüm, ürəyim ağrıyır, e ürəyim. Ürəkdi məni danışdıran. Lənət olaydı o zamana ki, müəllim əlinə tabaşır yox, mala götürəydi! Allaha and olsun, sənin bu halını görəndə yaş məni boğur, qəhər gəlib dirənir xirtdəyimə. Gücüm çatsa dağıdaram dünyanı...

- Ə qadan alım, noolub maa. Əlim-ayağım yerində.

Oğurluq ki, eləmirəm... Oğraşlıq ki, eləmirəm... Alnımın təriynən bir tikə çörəyimi qazanıram. Sən maa görə nigaran olma, başına dönüm...

- Əşi, tüpürüm o çörəyə...

- Ə, sən Allah küfr danışma. Səhər o başdan Allaha xoş getməz, qadan alım...

- Bəsdı, bəsdı... Alma qadamı...

Gözətçi qara bulud kimi dolmuşdu. Özünü saxlaya bilməyib hönkürdü. Elə hönkürdü ki, yaşlı-başlı adamın birdən-birə belə hala düşməsi ürəyində təpər olan istənilən şəxsi haldan-hala sala bilərdi. Ələvsət müəllim onu sakitləşdirmək üçün nəsə eləmək istədi, yadına yalnız orta məktəbdə uşaqlara dediyi sözlər düşdü: “Bıy, ə niyə ağlayırsan? Gör e, ə yekə oğlansan. Heç yekə oğlanlar da ağlayar, gözünün yaşına bax bunun! Al dəsmalı burnunu sil, bala”. İndisə onun yadına düşən sözləri deməyin yeri deyildi. Qarşısındakı dərəcə hazır gəlməyən aşırma şalvarlı məktəb uşağı yox, dünyanın altını-üstünü heç də ondan kəm bilməyən, yetərincə böyümüş yekə kişiydi. Bəs onda kişilər niyə ağlayır görəsən? Bu gərgin məqamda gözətçiyə toxtaqlıq vermək əvəzinə içində göyərən sualın cavabını tapmaq istəyirdi. Dan yeri sökülər-sökülməz insanın içini göyr-göyr göynədən bu göz yaşlarını dayandırmaq, parçalanmış ürəyin bəndini, bərəsini bərkitmək onun tapacağı cavabdan asılı idi. Kişi qadın deyil ki, hissə qapılsın, gücünü gözünün yaşına verib özünü lazımlı, canıyanan, yuxa ürək göstərsin.

Bəzən göz yaşları qadın qəlbinin göynərtisindən yox, gələcək planlarına, min cür fədinə, əməlinə bəraət qazandırmaq, körpü salmaq ehtirasından da gələ bilər. Ala gözlərdən süzülə-süzülə alma yanaqların üstündə özünə cığır salıb sivri çənənin böyründə düyünlənən o billur yaşlar neçə dəmir ürəyi muma döndərüb, neçə xəyanəti malalayıb, hesabını bilən varmı? Amma bu ki kişidi. Vallah kişilər ayrı cürə ağlayır. Kişinin ağlamağı qadınıninki kimi sirri-xuda deyil, sadədən də sadə, həm də çox incədi. Kişilərin hamısı eyni dərddən, amma hərəsi bir cürə ağlayır. Güclüsən, qabar atmış yoğun barmaqlarının arasında dünyanın sıxıb suyunu çıxararsan, amma bu güc heç kimə lazım deyil, onda ağla. Ağılısan, dərrakənin işığı həтта sən öləndən sonra da qaranlıqları dəlib keçəcək, amma bu ağla dəyər verən yoxdu, onda ağla! Adamsan, cümlədə mübtəda yerinə işləyəndə “kim” sualına cavab verirsən, amma səni adam yerinə qoyan yoxdu, onda ağla!

- Ağlama, qadan alım. Ə, sən Allah özünü ələ al! Gəlib görən olar e, başına dönüm.

- Heç kim də gəlməyəcək, sən də çıx get evinə-əşiyinə, -gözetçi başını qollarının arasından qaldırmadan dilləndi.

- Nə danışır ə, bu! Necə gəlməyəcəklər? İş-güc tökülüb qalıb, hələ axırıncı mərtəbənin fəsadına suvaq vurmaıyıq.

- Dedim axı heç kim gəlməyəcək. Bu gün dərsin boş

keçəcək müəllim, uşaqlar dərsə girməyəcək.

- Ələ salmısan məni?

- Mən yox, həyat bizi ələ salıb. Quldurlar, ən axırını yolla gedənlər, yırtıcılar məzələnir bizlə. Anasının əmcəyini kəsənlər dolayıb bizi barmağına. Kal armud olub keçiblər xirtdəyimizə.

- Bir səbir elə görüm. Niyə belə natayır danışırısan? Dünən gecə sağollaşıb ayrılmaıqmı? Deyə-gülə evimizə getmədikmi? Bir gecənin içində nə oldu ki?

- Müəllim, vallah sənə həsəd aparıram. Əşi, bu qədər hisin-pasın içində necə təmiz qala bilmisən? Sənin saf ürəyin hardan alır bu işığı, deyə bilərsənmi?

- Ə, sən Həzrət Abbas, məni dolama. De görüm nə olub? Bir azdan gün-günorta olasıdı, doğrudan da bu camaat harda qaldı görəsən?

- Dedim axı heç kim gəlməyəcək. Atıblar bizə müəllim, atıblar... Bizi işlətdilər, sonra dedilər ki, basın bayıra, pulunuzu vermirik. Dedilər belə əlimizin içindən gəlir, belə əcəb edirik... Dedilər... vızqırdın burdan!

- Qadan alım, sən nə danışırısan, bunlar halal adamlardı, vallah düz deyirəm. Elə üç gün bundan qabaq məşimizi almadıqmı?

- Üç gün bundan qabaq maaş alan ancaq sən oldun, müəllim. Fəhlələr üç aydı qəpik-quruş alırlar. Uşaqlar atışıb sənin pulunu düzəldib verirdilər ki, sınımayasan, xətrin xoş olsun. Onlar hamısı sənin şagirdlərin olublar axı. Qıymırdılar. Sən hər dəfə əlinə mala alıb divara

suvaq vuranda onların ürəyinin başı soyulurdu. Təkcə sementi, qumu yox, ay zalım, onların xəyallarını, ümidlərini də suvamısan, xəbərin yoxdu.

- Vallah yalan danışırısan...

- Uşaqlar aksiya keçiriblər. Bu altı-üstünə çevrilmiş binanın yiyəsinin evinin qabağına gediblər, yarısını xurd-xəşil ediblər, yarısını basıblar içəri.

- Ə, heylə şey olmaz!

- Ha...ha... Onu necə dedin... Sən Allah, necə dedin “ə, heylə şey olmaz”, ölürəm də sənin şirin dilindən ötrü. Xətrinə dəyməsin, sən ağzını açanda elə bilirəm rəhmətlik nənəm dirilib gəlib mənə nağıl danışır. Qəşəng, gözəl dünya haqqında nağıl. Axırda da göydən üç alma düşür, üçü də mənim...

- Ə, dayan e...

- Nədi, deyirsən birini sənə verim?

- Bunlar nətəhər oldu? Bəs bu binanı tikənlər halal adamlar idi...

- Bax, yenə məni əsəbiləşdirmə. Bax, yenə ağlayaram, ömür-billah kiridə bilməzsən məni. Nə halal, a kişi! Halal adam da iyirmi mərtəbəli göydələn tikə bilərmi? Bunu tikən quldurlardı, işığını da quldurlar yandıracaq.

- Vallah inana bilmirəm. Dediklərin doğrudursa... Mən elə bilirdim halaldı.... Elə bilirdim... Lənətə gəlmiş sovetin vaxtında...

- Dayan! Bir “stop” elə. Yenə köhnə əyyamlardan sitat gətirmə. “Sovetin vaxtında”, “sovetin vaxtında”...

Sovet hökuməti səni müəllim kimi işlədirdi, fəhlə kimi yox! Mən özümü ağıllı göstərmirəm, amma adım kimi əminəm ki, müəllimini qoruya bilməyən insanlar elə namusunu da itirmiş kimidi. Namusunu girov qoyanların tikdirdiyi bina nə sənə, nə də mənə xoşbəxtlik vəd eləyir. Əslində mən bunu çoxdan sırğa eləyib taxmışam qulağımdan. Ayıb olmasın, istəyirəm sən də taxasan.

- İnanırsan... Yox, daha doğrusu, inanmaq istəmirəm. Mən... Mən pis müəllim olmuşam...

- Yox, sən lap yaxşı müəllim olmusan. Biz pis şagird olmuşuq. Bizi bağışla. Bağışla ki, bizə öyrətdiyin, bizə arzuladığın dünyanı qura bilmədik... Biz bacarmadıq...

- Qalxım... Axırıncı mərtəbəyə qalxım... iyirminci mərtəbənin suvağı yarımçıq qalıb...

- Əşi, vallah qəribə adamsan. Billah, sən kimi adam yer üzünə gəlməyib. Bayaقدan bir Quranlıq söz danışram. Atıblar e, bizə atıblar...

- Qalxım axırıncı mərtəbənin suvağını vurum. İş yarımçıq qoymaq kişilikdən deyil...

Ələvsət müəllim iyirminci mərtəbəyə çatanda günəş oğrun-oğrun gülümsəmirdi, artıq parlaq şəfəqlərini göydələnin mala gözləyən divarlarına sancmışdı. Böyük eyvanda dayanıb ətrafa boylandı. Yuxudan ayrılmış şəhər növbəti bəxtəvər gününü qarşılamaq üçün gözlərini ovuşdurub əsnəyir, tənbel-tənbel gərnəşirdi. "Yəni doğrudanmı bu işıqlı pəncərədən yalnız quldurlar baxacaq? Doğrudanmı, bu meşin qapıları yalnız quldurlar

açaacaq? Hamı eyni vaxtda quldur ola bilərmə, görəsən? Bəs yaxşı, o qədər qulduru hardan tapacaqlar? Ə, heylə şey olmaz! Vallah olmaz. İnanmaq istəmirəm... İnana bilmirəm...”

İyirminci mərtəbədən aşağıda balaca gözətçi köşkün-dən savayı heç nə görsən-mirdi. Köşk yöndəmsiz olsa da, elə balaca, elə xudmani idi ki, lap göyərçin damına oxşayırdı. Havada mayallaq aşıb, dövrə vurub şütüyən göyərçinlər göyün yeddinci qatında olsalar belə, yenə öz xudmani, isti damlarına tərəf uçurlar. Nə qədər uzağa qanad çalsalar da elə bir gözləri damda qalır.

Onun göyərçinə dönmüş puç olan xəyalları havada çox dövrə vura bilmədi, ya qocalıqdan, ya yorğunluqdan, bəlkə də ümidsizlikdən ürək dolusu qanad çalmağa həvəs göstərmədi. Özü də isti, doğma damın üstünə yox, onun qabağına qondu...

...Yuxudan kal durmuş gözətçi əvvəlkindən betər ağlayırdı... Üz-gözünü cıra-cıra, hıçqıra-hıçqıra, bağıra-bağıra ağlayırdı. Boğazının damarları çıxmışdı... Qızarmış gözləri eləcə bərələ qalmışdı... Ürək, lənətə gəlmiş ürəyin guppultusuna oğul istəyirdim sinəsi dözəydi... Ağlayırdı, qışqıra-qışqıra, göynəyə-göynəyə... Kişilər ağlayanda yaman olarmış...

İyul, 2013

SEVGİ MƏBƏDİNDƏ QƏTL

Canlarını qarajda, elə avtomobilin içindəcə məhəbbətlə məşğul olarkən tapşırıbmışdılar. Çox qərribə ölüm idi. Bir-birlərinə sarmaşıq kimi sarılıb, qol-boyun olub ölmüşdülər. Ölüm mələyi qızğın ehtirasın ən yüksək nöqtəsində, əzaların gərilib, gözlərin qıqılıcıma saçıdığı məqamında başlarının üstünü haqlamışdı. Elə bil şəkil çəkdirirdilər. Yox, yox, daha çox məhəbbət heykəlinə oxşayırdılar. Heç bir heykəltəraşın təfəkkürünün hüdudlarına belə sığmayan, hətta düzəltməyə cəhd etsə belə, alınmayacaq möhtəşəm, canlı və soyuq heykələ dönmüşdülər.

Sanki məhəbbətsiz boz günlərinin yerini doldurmaq, sevgisiz keçən anlarının qisasını almaq üçün bir-birlərinə möhkəmcə sarılmışdılar. Evli kişi, ərli arvad, görənlərsə nə deyirdi?

Kimsənin ağlının ucundan belə keçirmədiyi soyuq məkanda, qaranlıq qarajın divarları arasında pünhan sevgidən məhəbbət abidəsini bütün coşğusu, bütün təntənəsiylə yalnız ölüm mələyi yarada bilərdi. Bu abidənin qarşısına gül qoyan olacaqdımı? Heç qoymasınlar... Ölənin arvadı, o birisinin kişisi bu biabırçı heykələ bəraət qazandıra biləcəkdilərmidi? Bu ölümlərə yiyə duran tapılacaqdımı?

Onlarınsa heç nə vecinə deyildi; bütün sevənlərə yandırıq vermişlər kimi sarımanmışdılar, dünyaya meydan oxuyurmuş kimi bir-birinə sığınmışdılar. Onları ayır-

maq, ayrı-ayrı qəbirlərə qoyub, ayrı-ayrı yerlərdə dəfn etmək bu dünyada heç kimin öhdəsindən gəlmədiyi, ümumiyyətlə rastlaşmadığı iş olacaqdı.

Mən hadisə yerinə çatanda yalnız bu haqda düşünürdüm. İnsanların nə fikirləşməsi, şəhərdə hansı şayiələrin dolaşması, xəbər saytlarının ağızlarına gələn yazması, müxtəlif fərziyyələr, yozumlar heç eynimə deyildi. Məni yalnız bir məsələ düşündürürdü: onları bir-birindən ayırmaq mümkün olacaqdımı?

Fikrimdə yanılmamışdım, elə qarajın ətrafına toplaşmış adamlar da bu haqda danışirdılar. Məni görəndə kimi söhbətin yönünü dəyişmək istəsələr də, artıq gec idi, həm də buna ehtiyac da yox idi. Olan olmuşdu, necə deyirlər, görünən dağa bələdçi lazım deyildi.

Ağzımı açan kimi hansı sualı verəcəyimi göydə qapan adamlardan biri dərhal danışmağa başladı:

- Pişiklər qarajın qapısının ağzına yığışmışdılar. Deyim sənə, bizim məhəllədə heç vaxt bu qədər pişik olmayıb. Elə hey miyoldaşır, cırmaqlaşır, anası süddən kəsilən bəbəklər kimi civildəyib qışqırırdılar. Gəlib onları qovlayanda gördüm qapı açıqdı. İçəri keçmədim, heç əlimi də vurmamışdım. Tez rəhmətliyin telefonuna zəng elədim. Gördüm səs içəridən gəlir, dalağım sancdı. Polisə xəbər verdim, gəlib qapını açdılar.

- Bəs sonra...

- Sonra deyəndə ki, sonrası da belə... Lüt-bülbül sarılıblar bir-birlərinə ölüblər... Ekspertlər gəlmişdilər,

deyirlər ki, üç gün olar...

- Vəssalam? Bir-birinə sarılıb ölüblər?..

- Dəm qazı, qardaşım, dəm qazı – adamlardan biri dilləndi – dəm qazından boğulublar. Qarajda köhnə bir qaz sobası var idi. Yandırılar qızıışınlar... o da belə...

Mən onların son nəfəslərini necə təhvil-təslim etdiklərini, həyatın başa çatdığı ən axırıncı məqamda nə barədə düşündüklərini beynimdə çək-çevir etmək istəyirdim. Çox güman ki, ölüm anidən gəlib. Gözlərinin xumarlanmasını, beyinlərinin dumanlanmasını coşğun ehtirasın həzin təamı zənn ediblər. Ölüm onları iş başında, kimsəylə bölüşmədikləri duyğularının qanadlanıb pərvazlandığı məqamında namərdcəsinə yaxalayıbmiş. Çox urvatsız, çox məzmunsuz ölüm olub... Nə evli kişiyə, nə ərli qadına yaraşan, dilə-dişə düşsə adamı hörmətsiz edən bir ölüm. Bəlkə də belə yaxşıdı. Sevdinin qolları arasında, əbədi məhəbbətin ən ləziz məqamında ölümdən xəbərsiz qəflətən öləsən. Bəlkə xoşbəxtlik belə olur...

- Siz onun dostusunuz? İcazə verin özümü təqdim edim, kapitan Həsənov. – Polis zabiti harasa tələsən adamlar kimi tez-tez danışır – bilirsiniz, işi mən aparıram. Sizə sualım yoxdu, ancaq məsləhətləşmək istəyirəm.

- Buyurun.

- Bilirsiniz, mənim praktikamda belə hal birinci dəfədi. Belə götürəndə hər şey göz qabağındadı, amma

məsələnin o biri tərəfi də var. Bu ölümlərə kim yiyə duracaq?

Müstəntiq sürətlə verdiyi sualın qarşısında duruxacağımlı gözləyirmiş kimi dayandı. Dostumun şəxsiyyət vəərəqəsini, bir də qarajın açarını mənə uzatdı.

- Bunları da götürün. Cəsədləri isə... cəsədləri isə hələlik morqa aparırıq. Proseduru bilirsiniz də. Amma sonra ölümlərə yiyə duran olmalıdır axı.

- Bəs ailələrinin xəbəri varmı?

- Qadının ailəsinə şəxsən özüm xəbər vermişəm. Heç ərini tapa bilmədim, dəqiq bilmirəm, deyəsən Rusiyada idi. Deyirlər ildə bir-iki dəfə arvadına baş çəkər ya yox. Mən qardaşlarına dedim.

- Qardaşlarına?! Nə dediniz?

- Yox, təfəsilatıyla danışmadım. Eləcə bacınız ölüb dedim. Mən də sizin kimi düşündüm, amma onlar çox soyuq qarşıladılar. Rayonda yaşayırlar, yəqin sabaha-biri günə gəlib morqdan apararlar. Yaxın dost olmusunuz, bəlkə kişinin ailəsinə də siz deyəsiniz?

Mən müstəntiqi başa düşürdüm. Dağdan ağır yükü mənim çiynimə qoymasına görə onu heç qınamırdım da. Biz doğrudan da dost idik. İllərdən keçən sadıq, möhkəm dostluğumuz var idi. Belə ölümü adam heç düşməninə arzulamasa da, mən yenə ona haqq qazandırmaq üçün nələrsə düşünə bilərdim və düşündüm də. O, indi mənim gözlərimdə tək cə dost yox, əbədi məhəbbət abidəsinin ayrılmaz, bitkin bir komponenti kimi daha da

ucalmışdı, daha da dostlaşmışdı.

Biz illərin dostu idik, yaman-yava, ac-yalavac günlərimizi yorub yola vermişdik. Necə deyərlər, ağzımız çörəyə çatıb adam kimi yaşamağa başlayanda da dostluğumuzu yaman günlərimizin yadigarı kimi qoruyub saxlamışdıq. O, məndən fərqliydi, çox fərqli; sakit, səbrli, astagəl, bir az da üzüyola. Çoxları onun mənim kimi əsib-coşan, inadçı və qırmızı adamla necə münasibət qurduğunu sadəcə olaraq başa düşə bilmirdi. Qəribəydi, bu qədər fərqliliyin içində adını bilmədiyim elə bir ümumi cəhətimiz var idi ki, bizi bir-birimizdən ayrılmağa qoymur, maqnit kimi tutub saxlayırdı. Nə qədər tündməcaz adam olsam da, bir dəfə də olsa onunla höcətləşməmişdim, rəhmətlik, nə deyirdimsə razılaşar, sakit baxışlarını üzümdə gəzdirib gülümsəyərdi. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, onun yalnız öz içində, ürəyinin ən dərin qatlarında gizlətdiyi nələrsə var. Belə sakit, təmkinli görünməklə içində qaynayan vulkanı toxtatmaq, ört-basdır etmək istəyir. Heç zaman bu şübhələrimə haqq qazandıra bilmirdim, amma indi tanıdığım sakit adamın ehtirasdan yoğrulan silueti qarşısında hər şey mənə ayan olurdu.

- Hə, nə deyirsiniz? – müstəntiq tələsik səsiylə bayaqkı sualını yenidən təkrar elədi – onun ailəsinə bunu deyə bilərsinizmi? Çətin işdi, başa düşürəm, amma o biri tərəfdən siz də məni başa düşməyə çalışın.

- Bilirəm, bilirəm bunu mən etməsəm heç kim et-

məyəcək...

- Arvadı necə qadındı? Bağışlayın, bir az mübhəm sual oldu. Yəni bilmək istəyirəm xəbəri necə qarşılaya bilər? Qadınları bilirsiniz də...

- Doğmaca əmisi qızıdı. Mehriban ailəsi vardı... nə bilim, çalışaram malalayım.

- Hə, çalışın... bəd xəbəri demək, xüsusən də beləsinə... Allah köməyiniz olsun.

Müstəntiq tələsik danışdığı kimi sürətlə də yanımdan uzaqlaşdı, qaraja yaxınlaşan qara rəngli maşına tərəf getdi. Bu, ölü maşını idi. Onları bir-birindən ayıraraq aparmağa gəlmişdilər. Qərribə ayrılıq olacaqdı. Bir-birinə sığınan, az qala bütöv vücuda çevrilərsən və ayrılıqdan xəbərsiz ayrılasan. Bəlkə də mənim əziz, sakit dostum bütün ömrü boyu bu ayrılığa doğru addımlayıbmış, bu məqama çatmaq üçün kim bilir nələrdən keçibmiş. İlk dəfə ayrılıq sözünü onun dilindən toyu olan gün eşitmişdim. Camaatın çalib-oylayan, deyib-gülən vaxtında sakitcə qulağıma pıçıldamışdı “artıq ayrılıq”. “Nə ayrılıq” demişdim, “yoxsa evli kişilərlə dostluq eləmək olmaz”.

“Yox bu gündən ayrılırsınız, bizə doğma olan, yalnız bizim olan hər şeydən ayrılırsınız. Niyə hər şeyin ömrü belə qısa oldu?”

Onun sözlərini ciddiylə almamışdım, nə gizlədim, toyunda möhkəm vurmuşdum; onsuz da qırmızı sifətim lap qıpqırmızı pomidora dönmüşdü, heç nə eynimə deyildi, o qədər oynamışdım ki, dabanlarım da göynəyirdi.

Belə vaxtda onun ayrılıqdan danışması heç vecimə də olmadı, hırıldayıb əlimi çiyinə vurdum, boş verdim. İndi başa düşürəm ki, onun toyu olan gün biz doğrudan da ayrılmağa, özgələşməyə başlamışdıq. Əslində bu özgələşmə onun dilinə “evlənəcəm” kəlməsini gətirdiyi gündən başlamışdı. Qulaqlarıma inanmamışdım. Həmin an sevindimmi, təəccübləndimmi? Bəlkə sevinə-sevinə təəccübləndim, nə bilim.

“Doğrudan evlənirsən? Nə yaxşı” -soruşdum. “Ay xəttəkar, belə yerdə deyiblər, suyun lal axanı, adamın yerə baxanı. Qız kimdi, mən tanıyırammı? Harda tanış olmusunuz?” -sualı sual üstə yağıdırırdım. O isə bütün bunlara əhəmiyyət vermirmiş kimi əvvəlki təmkinli halındaydı, amma mənə elə cavab verdi ki, verməsəydi ondan yaxşı olardı. Dedi, “tanımıram qızı, heç tanımaq da istəmirəm, sadəcə evlənirəm”.

“Sadəcə? Evlənmək sadəcə işdi. Üzünü görmədiyin adamla necə evlənirsən?” -əvvəl elə zənn elədim ki, mənimlə məzələnir, ələ salmağın təzə üsulunu tapıb. Amma yox, onun nadir hallarda etdiyi zarafatlarda üzünün ifadəsi heç vaxt belə olmazdı.

“Anam məsləhət görüb, mən də razılaşmışam” -yenə də əhvalını pozmadan sakit tonda dilləndi. “Arvad xəstələnib yatağa düşüb. Xəbər göndərib ki, gözünün ağrı-qarası bircə balasının toyunu görməyib ölsə, tapşıracaq ki, məni üstünə buraxmasınlar. Hörmətsiz olmaq istəmirəm, başa düş məni, anamın xatirinə evlənəcəm”.

O bunları deyir və danışdıqca düz gözlərimin içinə baxırdı. Elə baxırdı ki, sanki onu ələ salıb-salmayacağımdan ehtiyat edirdi. Özünün, daha doğrusu özünün inanmağa məhkum olduğu həqiqətinə, bəlkə də yalanına məni şərik etmək üçün çox danışdı, ana müqəddəsliyi, ana sözünün hikməti barədə nələrsə üyüdüb-tökdü.

Yavaş-yavaş onu başa düşdüyümü bildirmək üçün nəsə bir işıqlı söz tapıb deməyə çalışırdım. Amma ani də olsa özümü onun yerində təsəvvür etmək istədim, lakin məni də qəfil evlilik həlqəsinə salan, əlimi-ayağımı bağlayan qüvvə yox idi. Mən anamı tez itirmişdim. Onu torpağa tapşırılanda altıncı sinfə təzəcə gedirdim. Görəsən anam sağ olsaydı, o da belə edərdimi? Qul kimi taleyinin gərdişinə boyun əyən əziz dostumun qəmli çöhrəsinə baxa-baxa içimdən çox naqolay bir fikir boy göstərməyə başladı: yaxşı ki, mənim anam yoxdu. Eh... lənət şeytana.

“Allah xoşbəxt eləsin!” -bunu mən demədim, dodaqlarım dedi. İnandırım sizi, həmin an elə bil beynimdən küt ağrı tutdu. Bu sözlərdən heç ürəyimin də xəbəri olmadı. Ancaq dodaqlarım üyüdüb-tökürdü: “Oğullu-uşaqlyı olasan, ay qardaş! Gözün aydın, ay qardaş! Sənin toyunda ananla qol-boyun olub “Tərəkəmə” oynaya-cam! Özü də ağır “Tərəkəmə”. Sənin toyunda...”

Axır ki, özümdə güc tapıb, dodaqlarımın həyasızlığının qabağını kəsmək üçün əllərimi ağzıma tutub sıxdım. Bu, əsil riyakarlıq idi. Beynim çək-sevir eləməmiş,

ürəyim dilə gəlməmiş bu şoqərib dodaqlarım iki daşın arasında o qədər sözü hardan tapıb çıxardı? Bəlkə də instinkt imiş... Bəlkə də dədə-babalarımın kimlərinə riyakarlığı dodaqlarımın yaddaşında ilişib qalıbmış...

Sözlərim onu çox təsirləndirmişdi. Yəqin belə anlayış göstərəcəyimi, tez təslim olacağımı gözləməmiş. Handan-hana özümə gəlib, ürəyimin səsinə qulaq verə bildim, dodaqlarım sanki bayaqkı sözləri deməyibmiş kimi pıçıldadı: “Barı qızı tanıyırsanmı? Görmüsənmi? Nə vaxtsa kəlmə kəsmisənmi?”

“Çəpər qonşumuzdu. Uşaqlığı gözümün qabağında keçib. Həm də əmim qızıdı axı... Anam deyir halal süd əmmiş uşaqdı, ev qızıdı. Bax, atalarımız da yaxşı deyib “elini hürküt, axsağından yapış”. Nəysə anamın sözündən çıxma bilməyəcəm”.

“Toy nə vaxtdı?” -qeyri-ixtiyarı soruşdum. Həm də hiss edirdim ki, artıq çək-çevir etməyin, zəhlə tökməyin yeri deyildi. Necə deyərlər, “püşk atılmışdır”.

“Anam nə vaxt desə. Məndən olsa lap tez, təki onun ürəyi yerinə gəlsin. Bilirsən, anamın başından bir tük əskik olsa mən yaşaya bilmərəm. Ömrü boyu günahkar kimi yaşamaq mənlilik deyil. Nə qədər tez olsa yaxşıdı. Dost-tanışdan ancaq səni dəvət edəcəm. İstəmirəm qələbəlik olsun” -dedi.

Onun toyu da öz xasiyyətinə oxşayırdı, çox sakit keçdi. Köhnə dost-tanışdan həmin günün şahidi olmaq mənim qismətimə düşdü, doğrudan da sevinirdim. Do-

daqlarımın söz verdiyi kimi, anasıyla ağır “Tərəkəməni” dönə-dönə sındırdıq. Deyim sizə ki, zalım qızı heç xəstəyə də oxşamırdı, onun deyib-gülən çöhrəsində yalnız sevinc dolu rahatlıqdan, qəh-qəhədən və təntənədən başqa heç nə sezilmirdi. Toyun şıdırğı yerində boynumu qucaqlayıb “Allah səni də xoşbəxt eləsin, bala” -dedi, sonra “qızlara yaxşı bax, hansı ürəyinə yatarsa xalana de, canımız suluykən sənin də əl-ayağını kəndirləyək” -söylədi. İçkinin təsirindən buxarlanmış beynimdə ananın sözləri çox bənd ola bilmədi. Eləcə sifətimə yalnızçı təbəssüm verdim, riyakar dodaqlarım himə bəndmiş kimi aralanıb dişlərimi göstərdi.

Amma sonra... Elə toyun səhəri günü özümə gəlib olub-keçənləri götür-qoy edəndə nədənsə ananın “kəndirləmək” sözü beynimi döyəcəlməyə başladı. Bəli, bu, doğrudan da toy yox, kəndirləmə məzhəkəsi idi. Mənim sadədən sadə, uşaqdan uşaq dostumun ayaqlarına vurulmuş kəndir getdikcə onun bütün vücudunu, ürəyini, düşüncələrini sıxan buxova çevriləcəkdi. O kəndir dartındıqca onun zərifdən zərif hisslərini tarıma çəkəcək, içində özünün də dərk edə bilmədiyi boşluğa, daha doğrusu qaraja tərəf itələyəcəkdi. Boşluq içində çırpınan ürəyinin nisgilindən niyə bu vaxta kimi xəbərsiz olduğuma görə özümü qınamağımın da yeri yox idi. Artıq hər şey keçmiş zamanda qalmışdı. Vaxtında duyuc düşə bilməmişdim. Deməli, onun üçün qaraj maşınını saxladığı, dəmir-dümürünü yığıdığı, qışın sazaqlı vaxtlarında xaş

bişirdiyi yer deyilmiş. Qaraj onun üçün boşluqdan qaçıb özünü tapdığı, ömür boyu arzuladığı sevgiyə sığındığı, məhəbbətini gizlətdiyi məbəd imiş. Əsil sevgi məbədi. Bəlkə də çoxları üçün indi yalnız xəyanət yuvasını andıran bu məkanda o, yaşamaq istədiyi, arzuladığı, can atdığı həyatı yaşayırmış. İndi onun meyitinin qarajdan, daha doğrusu, pünhan sevgisinin məbəbindən tapılmasında da nəsə bir qanuna uyğunluq, sadə məntiqin izah edə bilməyəcəyi əlaqə var idi.

Bilmirəm, onun meyitinin iki addımlığında belə düşüncələrə dalmağın nə mənası vardı. İndi əsas məsələ keçmişin təftişini aparmaq yox, bu dəhşətli xəbəri onun yolunu gözləyən uşaqlarının anasına və nəhayət ayaqlarına kəndir vurmuş öz anasına çatdırmaq idi. Onsuz da başa düşməyəcəkdilər... “Necə yəni qarajda ölüb? Bəs nə cür ölüb?” Aman Allah, ölüm necə dəhşətli, necə mənasız olarmış. Heyf deyil uzun bir ömür yaşayasan, qocalıb əldən düşəsən, zarıdayıb, ufuldayıb oğul-uşağının zəhləsini tökəsən, axırı bir gün də isti yatağına uzanıb gözlərini yumasan. Belə ölüm bir tərəfdən də yaxşıdı; birincisi, qanuna uyğun görsənir, yəni dördəlli yapışmaqla deyil, onsuz da axır ucu ölümlüdü bu dünyanın, ikincisi, sən qocalıb yöndəmsiz hala düşmüş vücudunu o dünyaya yola salmaqla insanların çiyindənən yük götürülmüş olur. Adətən belə qara xəbərləri insanlar bir-birinə muştuluq kimi xəbər verirlər. Həm də belə ölümlərin ehsanı da dadlı olur, halvası da adama şirin gəlir, hamı nuşi-canla

yeyir. Çoxları sənin nəşinin arxasınca baxaraq qibtə də edə bilər, məsələn öz ürəklərində deyərlər ki, rəhmətliyin sağ əli bizim başımıza, keşəkə biz də belə ölə biləydik. Biri də var nakam ölüm... Lap mənim dostumun qarajdakı kimi...

Müstəntiqin mənə yaxınlaşdığını görüb çətinliklə də olsa daxili təlatümlərimdən ayrılı bildim. Yəqin yenə deyəcək ki, nə oldu, xəbər verə bildinmi? Amma o mənə heç ağılımdan keçirmədiyim və məni yenidən təlatümlər burulğanına salacaq sözlər dedi:

- Problem yaranıb – əlini hürkə-hürkə qarajın yanında dayanmış ölü maşınına tərəf uzadaraq – onları bir-birindən ayıra bilmirlər – söylədi.

- Bəs nə olacaq?

- Elə bilirsiniz mən bilirəm. Ekspertlər deyirlər ki, onları yalnız morqa aparıb cərrahi yolla ayırmaq lazım gələcək. Amma yenə də tam şəkildə ayırmaq mümkün olmayacaq, başa düşürsünüz də?..

- Hə, əlbəttə – mən dodağımın altında pıçıldadım.

Müstəntiq nə fikirləşdisə əlini cibinə salıb bir üzük çıxartdı:

- Tanış gəlir?

- Onun nişan üzüyüdü. “Moskva” univermağından almışdıq, yadımdadı. Cibindən tapdınız?

- Yox, barmağından çıxardıq – deyib onu mənə sarı uzatdı.

- Qəribədi, o, heç vaxt nişan üzüyünü barmağına vur-

mazdı. Yalnız bircə dəfə toyunda taxmışdı, vəssalam.

- Nə bilirsiniz, bəlkə heç vaxt bəxt üzüyünü barmağına taxmağa ehtiyac duymayıbmış? Bəlkə özü belə istəyibmiş?..

Sözün açığı müstətiqin məsələyə belə yanaşması mənə bir az qərribə gəldi. İndi o da soyuq başlı, normativlərlə hərəkət edən əməliyyat işçisi kimi yox, elə mənim kimi düşünürdü. Bəlkə də dilə gəlib danışsaydı bu anlaşılmaz ölümə haqq qazandırmaq üçün məndən də yaxşı arqumentlər tapa bilərdi. Amma o, çox danışmadı, sadəcə ikicə kəlmə deyib uzaqlaşdı.

- Onlar meyitdən çox sevgi heykəlinə oxşayırlar.
- Siz də elə düşünürsünüz?
- Əlbəttə, elə bilirsiniz mənim ürəyim yoxdu...

Avqust, 2013

BEKKETƏ SALAM

Giriş qapısının sağ tərəfindəki xırda arakəsmədə oturmuş qoca kişi onun uzatdığı kağıza candərdi göz gəzdirib “ikinci mərtəbəyə qalxıb sola dönərsən” söylədi. O, qocanın vızıltıya oxşayan səsinə etinasızlığı göydə tutdu. Onsuz da aşağısı qadın geyimləri mağazası olan ikimərtəbəli binanın ikinci mərtəbəsinə qalxmaq, sağa yol olmadığından təbii ki, sola dönmək lazım gələcəkdi.

İkinci mərtəbənin sol tərəfə dönmək səmtində cəftəsi sürtülüb qaralmış, rəngi solub tökülmüş cəmi bircəce qapı vardı. Bərk həyəcanlanmışdı... Sanki, bütün ömrü boyu elə bu qapıya tərəf yol gəlmişdi, ağılı kəsəndən bu qapıdan içəri keçmək istəmişdi. Səhərlər qan-tər içində ayıldığı yuxularının yarımçıq yerində həmişə bu qapı görünmüşdü.

İçəri adladı. Kiminləsə telefonla danışan iri eynəkli qarı söhbətinə ara verib bir xeyli onu süzərək “deyilən qız sənə” -soruşdu. Onun təsdiqini gözləmədən “bəz niyə tez gəlmişən, gözləməli olacaqsan” dedi, sonra yenə də dəstəyi qulağına tutub nəsə mızıldandı. Onun elə ilk baxışdaca diqqətini çəkən qarının gözündəki eynək oldu. Çox qəribəydi, elə bil iki qalın lupanı burnunun üstünə qoyub boynunun arxasından iplə sarımışdılar. Baxışlarını yerə dikib qulaqcıqla musiqi dinləyən adamlar kimi ahənglə başını tərpədir, arabir “hm... hm...a...a...” eləyirdi.

Qız belə soyuq qarşılanacağını, hələ üstəlik bir-bi-

rinin ardınca heydən düşmüş qocalarla üzləşəcəyini təsəvvür eləməzdi. Hər halda onun bütün ömrü boyu yol gəldiyi, yuxularında min kəs, milyon kəs gülə-gülə kandarından içəri adlamağa cəhd göstərdiyi qapıda nə soyuqluq vardı, nə də qocalıq, hər şey əksinə, tərəvətli və təptəzə görünürdü. “Yəqin bunlar texniki işçilərdi”, -düşünərək özünə ürək-dirək verdi.

Qarı bir xeyli “hım”ıldaııb dəstəyi yerinə qoysa da, başı elə əvvəlki kimi yırğalanırdı. Masanın üstündə qalaqlanmış vərəqləri nəsə o tərəf, bu tərəfə edəndə onun tək başının deyil, əllərinin də əməllicə titrədiyi gözündən yayınmadı. “Zavallı... Bunun lap ələyi ələlib ki... Açıq-aşkar parkinsondu. Görəsən, bu yaşda ixtiyar insanları işləməyə sövq edən hansı qüvvədi? Bəlkə özləri əl çəkmirlər? Müdirin otağının qabağında saatlarca otursan, bir tərəfdən də ardı-arası kəsilməyən telefon zəngləri. Dəhşət... görəsən bu müdirə çayı necə aparır? Bunun özünə çay verən lazımdı” -o bunları düşündükcə qarının soyuqluğunu, sifətində donan qəzəbini anlamığa və ona yazığı gəlməyə başladı.

- Sən, -qarı yavaşdan sözə başladı – belə işi özün istəmisən?

Çox qərribə idi, indi fikir verdi ki, qarının səsi qətiyyən yaşına və sifətinin ifadələrinə uyğun gəlmirdi. Həlim və cavan qızların səsini xatırladırdı.

- Hə, əlbəttə öz qərarımdı. Mən bunu arzulamışam.

- Arzulamısan? Maraqlıdı, bizim dövrün qızları nəsə

arzulaya da bilir? Şükür sənə, İlahi, deməli hələ hər şey əldən getməyib.

Qarının nəyə eyham vurduğunu anlamasa da, sadəcə, qımışaraq çiyinlərini çəkməklə kifayətləndi.

- Arzulamaq – qarı davam elədi, -məgər indi gənclər nəsə arzulaya bilirlər? Facebook, seriallar sizə nəsə arzulamağa icazə verirmi yəni?

Yenidən telefon səsləndi. “Bəli, burdadı. Hə, bir az tez gəlib. Baş üstə” deyib dəstəyi asdı. “Keç içəri, səni çağırır” deyərək müdirin kabinetinə işarə elədi.

Alnında kəskin qırışlar yer eləmiş, çal saçlı, beli azca donqarlaşmış kişi bir xeyli onu süzərək, bacardıqca nəvaziş qatdığı həlim səslə “yəqin məni tanıdınız” deyərək soruşdu.

- Yox. Oy, bağışlayın yaxşı çıxmadı. Nəsə xatırlaya bilmirəm.

- Hm... bəs bizim qəzeti oxumursan?

- Niyə ki... demək olar bütün nömrələrini...

- Bəs hər dəfə beşinci səhifəyə baxanda mənim köşmə diqqət yetirməmişən?

- Axı onları cavan bir oğlan yazır...

- Həməən oğlan mənəm də. Cavanlıq şəklimdi. Hər nə olsa “Gənclər qəzeti”ndə işləyirik axı. Deyirsən yəni elə çox dəyişmişəm. Eh!..

Kişi elə ah çəkdi ki, sanki təzəcə qaysaq bağlamaq istəyən yarasına neştər vurdular. Bəlkə də pərtliyini gizlətmək üçün əvvəlcə eynəyini çıxarıb çal saçlarını sığal-

ladı, sonra dinməzəcə pəncərənin önünə keçib dayandı. Alaqaranlıq otağa xəsisliklə düşən gün işığında tükləri seyrəlmiş başının ortası meşə talası kimi ağarırdı. Uzun illər başısağa yazdığı yazıların yöndəmsiz nişanı kimi özündən xəbərsiz kürəyində yer eləmiş donqar indi pəncərənin altında gizlənmiş təpəyə oxşayırdı. Tutaq ki, lap möcüzə baş versəydi, həmin köşədəki cavan oğlan zamanı Allah bilir neçə on illik qabağa çəkərək bu qapıdan içəri adlayıb pəncərə önündəki sual işarəsinə oxşayan insan siluetinin özününkü olduğuna inanardımı görəsən?

Araya ağır və cansıxıcı sükut çökmüşdü. Bir tərəfdən adamı səbirsizləşdirən, əsəblərini tarıma çəkən mənasız səssizliyi pozmaq, o biri tərəfdən deyəsən, xoşluqla pəncərənin qənşərindən çəkilmək istəməyən qocaya təskinlik üçün nəsə uydurmaq lazım idi.

- Gözləriniz... gözləriniz dəyişməyib...

- Hə... Necə dedin?

- Gözlərinizdən tanıdım.

Baş redaktor elə bu sözlərə bəndmiş kimi cəld yaxınlaşıb qızla üzbəüz oturdu.

- Qəzet işi ömür yeyəndi də -deyib, sözə başladı -, vaxtın damarını tutmaq olmur. Bir də başını qaldırırsan, budu ey, karvanın gedib. Hər gün sıfırdan başlayırıq. Bu otuz ildə bilirsən nə qədər sıfırdan başlamışam. Təxminən hər dəfə ölüb-dirilməyə oxşayır. Gözünü qorxutmuram ki?

- Yox, mən qorxmuram, yazmağa həvəsliyəm.

- Ah yazmaq... Bizi hamıdan fərqləndirən, bizi lazımlı edən yeganə məşğuliyyətdi bu. Nədən yazmaq istəyirsən, debütünü hansı mövzuda edəcəksən?

- Siyasətdə...

- Nədən!?

- Siyasətdən, illah da daxili siyasətdən.

Baş redaktor ayağa qalxıb cəld öz yerinə, masanın başına keçdi. O, üzbəüz oturub, söhbət edəndə gününü görüb, ömrünü sürmüş, istiqanlı qocaya oxşayırdı, iri dördkünc masasının arxasına keçən kimi isə zəhmli, ağır-batman bürokrata çevrildi. Əllərini masanın üstündə çarpazlayıb bir xeyli kirmişcə dayandı, sonra qolundakı saata baxıb ağır-ağır başını buladı. Adətən belə jesti qarşısındakı adama vaxtın bitdiyini, bezdirici söhbəti kəsib getmək lazım gəldiyini başa salmaq üçün edirlər. Təbii ki, qız da bunu anlamamış deyildi. Amma hələ başlanmamış söhbəti necə yarıda saxlayıb getmək olardı?

- Bizim qəzet "Gənclər qəzeti"dir, bilirsən? Aqlını başqa qəzetlərə vermə. Biz onların tayı deyilik. Bizim öz mövzularımız var və illərdir onlardan yazırıq. Məsələn, mən istərdim ki, sən debütünü teatrda edəsən. Bəxtindən bu axşam Gənclər Teatrında maraqlı bir tamaşa var, Bekketin əsəridi. Resenziya yaza bilərsən? İnandırım səni, buna həm böyük ehtiyacımız var, həm də çox aktualdı. Sənə düzünü deyəcəm, əslinə qalsa, bizim teatrdan yazan əməkdaşımız xeyli olar dekretə çıxıb. Bir də

məsələnin maddi tərəfi də var axı, teatrdan yazanlara yaxşı qonorar veririk. Nə deyirsən?

Ürəyinə dammışdı ki, dilinin ucunda düyünlənmiş “yox” onun başlanmamış karyerasının, boy göstərməmiş arzularının birinci və axırncı “yox”una çevriləcəkdi. Teatrdan yazmaq – heç vaxt bunu arzulamamışdı. Onsuz da hamı bundan yazırdı: bütün qəzetlərin səhifələri artistlərin iri planda şəkilləri ilə dolu olardı, radioda onların səsi gəlir, televiziya onları göstərir, saytlar da onlara işləyirdi. Onun içində baş qaldıran yazmaq ehtirası tamam başqa hədəfləri -heç kimin girişməyə cəhd göstərmədiyini mövzulara işıq salmağı gözəlti eləmişdi.

- Nə çox fikirləşdin, – baş redaktor dilləndi – mən sənə olduqca vacib, günümüzə səsləşən, aktual mövzu təklif edirəm. Başa düşürəm, birbaşa teatr kimi canlı sənətdən yazmağın çətin olacaq. Heç özünü qorxutma, biz sənə yol göstəririk, redaktə edərik, məsləhət verərik.

- Sizə elə gəlir ki, siyasət teatrdan maraqsızdır? – qız nəhayət dilləndi. Bu sualı necə formalaşdırdı, necə dilə gətirdi, özü də məəttəl qaldı. Bu, əslində “yox”un mədəni və şəraitə uyğun daha yumşaq forması idi.

- Mən elə düşünmürəm, – redaktor sözləri hiss olunacaq dərəcədə ehtiyatla seçə-seçə danışmağa başladı, – bizə lazım olanını dedim. Qəzet əslində çox şeydən, daha doğrusu, hər şeydən yazmalıdır.

- Çox gözəl, elə mən də onu istəyirəm. Hər şeydən yazmaq yaxşıdır. Mən sizin bütün saylarınızı oxuyuram,

amma siyasət yazılarına heç vaxt rast gəlməmişəm. Ona görə istərdim ki, özümü bunda sınaıym. Əgər siyasətdən yazan müxbiriniz dekretə çıxıbsa...

- Nə danışırısan? Bizdə adını çəkdiyiniz işlə kişilər məşğul olur. Yaxşı, görürəm birdən-birə teatra girişməyə ürək eləmirsən, onda sirkdən yaz. Bəlkə də ilk baxışda sənə nəşə yüngül mövzu kimi görünə bilər, amma məsuliyyətlidir, maraqlıdır. Bax, şəhərimizə Moskva sirki qonaq gəlib, çox qeyri-adi hadisədi. Moskva sirkinin akrobatları, klounları, atları, itləri, hələ pələnglərini demirəm. Ruslar dünyanın ən qorxulu heyvanlarını, ən ramedilməz vəhşilərini əhliləşdirib əl quzusuna döndərmişlər. Bəs buna nə deyirsən?

- Məgər Moskva sirki birinci dəfədir bizə qonaq gəlir? Həm də onlar heç qonaq da deyillər, hamı yaxşı bilir ki, bizim şəhərin sirki yalnız moskvalılar gələndə işləyir...

- Əşi, bu gənclərə söz çatdırmaq olmur da. A qızım, sən bizim qəzetdə işləmək, çörəkpulu qazanmaq istəyirsən?

- Əlbəttə, mən bunu arzulamışam.

- Ay sağ ol, mən də sənə arzularıma yaşıl işıq yandıraram. Qız uşağısan, ağıllı ol, bıqlı-saqqallı kişilərin girişmədiyi işlərlə niyə başını ağrıdırsan? Əziz balam, bizə sağlam gənclik lazımdı, mənə düzgün başa düş, sağlam!

- Mən qəzeti başqa cür təsəvvür edirdim.

- Eh təsəvvürlər, arzular... Elə bilirsən sən təksən.

Biz sənin arzuladığın yolu çoxdan, düz otuz il bundan qabaq keçmişik. Həm də mövzuları biz özümüz müəyyənləşdirmirik ki. Oxucular belə istəyir. Bizim oxuculara iki şey lazımdır: teatr və sirk. İndi özün seç!

- Bəlkə bir cəhd eləyim...

- Teatramı?

- Yox, siyasətə. Alınmasa keçərəm sirkə.

- Yaman prinsipial qızsan, bu, yaxşı keyfiyyətdi. Bizim zamanlarda, lap elə bizim özümüzdə də çatışmayan əsas cəhətdi. Təəssüf ki, bunu hər yaşda qoruyub saxlamaq olmur. Sonralar sən özün də bunu başa düşəcəksən, mənə çox yaxşı bilirəm, bizim adamların prinsipiallığı bir atımlıq barıtdı. Ruhdan salmaq istəmirəm, amma sən də barıtının qurtaran vaxtı olacaq. Əgər belə israr edirsənsə, onda dediyin mövzuda müsahibə götür. Ən xatasızı budu – başqasının fikirlərini yazırsan. Açığı bil-mirəm müsahibə götürməyə münasib adam tapacaqsan ya yox... Kimdən başlamaq istədin?

- Partiya sədrindən, – qız sevincək dilləndi.

Özünü o yerə qoymasa da, redaktorun içində birdən-birə baş qaldıran iki sual mənəgənə kimi onu hər trəfdən sıxmağa başladı. Bəlkə bu dikbaş qızcığazı bura öyrədib göndəriblər, bəlkə o, heç də göründüyü kimi, sadəlövh deyil. Əgər yenə də “yox” desə bunu əsaslandırmaq üçün uzun-uzadı, özü də yerli-yataqlı izahat vermək lazım gələcəkdi. Aman Allah, bəlkə... sirindən-sifətindən tərslik tökülən bu uşağın cibində bayaqdan bəri onun

bütün danışdıqlarını yazan diktofon işləyir və indi verəcəyi cavab da otuz illik karyerasının üstündən yekə, həm də birdəfəlik xətt çəkə bilərdi! Baş redaktor həyəcanını və əsəbini gizlətmək üçün baxışlarını kabinetində bütün əşyaların üzərində gəzdirir, bircə qarşısındakı qızcığazın üzünə baxmağa ürək eləməirdi. Bayaqdan bəri dediyi sözləri yadına salıb, tələsik saf-çürük etməyə başladı: əvvəlcə qəzetçilikdən, sonra teatrdan, sonra sirkdən danışmışdı, lap axırda prinsipiallıq haqda nəsə demişdi. “Bizim adamlarda prinsipiallıq bir atımlıq barıtdı”, lənət şeytana, gərək belə deməyəydim. Soruşmazlarmı “niyə bizim adamlar haqda belə düşünürsən”, “prinsipial olub nə qələt eləmək istəyirsən, məqsədin nədi” -lənət şeytana, axı, niyə belə dedim, adicə uşağın qabağında sayıqlığımı əldən verdim. Əgər soruşan olsa deyərəm ki, hissə qapılmışdım, elə-belə ağzımdan çıxıb. Yəni mənə, otuz ilin qələm fəhləsini bir uşağın ayağına verərlər? O, bayaqdan bəri danışdıqlarını sərf-nəzər eləyəndə bir şeyə sevindi ki, yaxşı ki, bircə dəfə də olsun ağzından “siyasət” kəlməsi çıxarmayıb. İndi qalırdı bu tərs qızın sualına zərərsiz cavab tapıb, yola vermək. Bəli, məhz yola vermək, otuz il boyunca olduğu kimi.

- Lap yaxşı, hansı partiya sədrindən istəsən müsahibə götürə bilərsən, gözəl seçimdi. Təbrik edirəm, lap ürəkdən təbrik edirəm. Əlbəttə, bunu elə mən özüm də deyəcəkdim, çoxdandı bizim qəzetdə müsahibə getmir. Xahiş edirəm, dərhal işə başlayın – o, bu sözləri bayaqkı

danışığından fərqli tərzdə, hamının, hətta qapının o tayındakı qoca katibəsinin də eşidəcəyi dərəcədə ucadan söylədi.

Qızın sifətinə baş vurduğu döyüşdə özünün qəti qələbəsinə şəksiz-şübhəsiz əmin olan sərkərdələrsayaq təbəssüm qondu. O, etimada görə təşəkkürünü bildirib kabinetdən çıxmaq istəyərkən redaktor yenidən dilləndi.

- A qızım, -masanın üstündəki dəvətnaməni ona uzadıb dedi, -hər ehtimala qarşı bunu götür. Axşamkı teatrda. Vallah yaxşı tamaşadı. Bekketin əsəridi. Meylin çəksə gedib baxarsan, həvəsin olsa yazarsan da. Sənə uğurlar, mənim balam, “Gənclər qəzeti”nə xoş gəldin.

Sevincək pillələri aşağı enəndə yadına düşdü ki, qoca katibəylə xudahafızlaşmadı. Axı deyəsən qarı da yerində yox idi. Giriş qapısının ağzındakı arakəsmədə oturan kişi isə əməllicə mürɡü vururdu. Quruca “hələlilik” kəlməsinə görə onu oyatmağa dəyməzdi. Onsuz da indən sonra hər gün qarşılaşacaq, salamlayıb, sağollaşacaqdılar. Redaksiya yerləşən binanın birinci mərtəbəsini başdanbaşa tutmuş qadın geyimləri mağazasının parlaq vitrinlərinə baxa-baxa tini sola buruldu. Hara getdiyini gözəl bilirdi, küçənin axırında bir vaxtlar ölkənin taleyində mühüm rol oynamış partiyanın qərargahı yerləşirdi. Nədənsə ona elə gəlirdi ki, debütünü məhz buradan başlamalı, gecələr dönə-dönə özünə verib cavabını tapa bilmədiyi sualları sədrin başı üzərindən yağış kimi yağdırmalı idi.

Partiya qərargahının əsas girişində futbol və at yarış-

larına mərc qoyanlar üçün məntəqə açıldığından binaya həyət tərəfdəki balaca alaqaqıdan girmək istəyirdi ki, arxadan kiminsə qalın, xırıltılı bir səslə onu hayladığını duydu. Alaqaqının yan tərəfində qabağında iri tum kisəsi yerdə bardaş qurub oturan girdəşifət yaşlı qadın onun nə axtardığını eşidincə partiya üzvlərinin bir nəfər kimi Moskva sirkinə baxmağa getdiyini söylədi. Qız əvvəlcə tumsatana əhəmiyyət vermək istəməsə də, əlahəzrət fakt göz önündəydi: partiyanın həyətə açılan qapısının ağzındakı yekə qıfıl hər hansı şübhəyə əlyeri qoymurdu.

Yadına saldı ki, burdan iki tin aralıda bir yox, iki sədrri olan başqa bir partiyanın qərargahı yerləşir. Həmsədrli partiyanın adı yazılmış iri lövhənin aşağısında zirzəmiyə düşmək üçün ox işarəsi qoyulmuşdu. Oxun göstərdiyi səmtlə aşağıya enəndə buranın alaqaqanlıq, adamın burnunu göynədən rütubətli, bir qədər də dəhşət filmlərini xatırladan yer olduğunu gördü. Zirzəminin ortası tamamilə boşaldılmış, stulları adambaşı hesablanıbmış kimi kənardan bir cərgədə düzmüşdülər. Boş, alaqaqanlıq salının ortasına kimi irəlilədi.

- Nə lazımdı? – qaranlıqdan səs gəldi.

- Mən... mən jurnalistəm...

- Jurnalist? Burda nə axtarırsan? – qaranlıqdakı səs yaxına gəlib qızla göz-gözə dayandı. Bu, yaşı altmış beş, yetmiş arasını döyəcləyən balacaboy, keçəl kişi idi. O, sualı bir də təkrar etdi.

- Həmsədrəldən müsahibə götürmək istəyirəm.

- Niyə? – kişi təəccüblə soruşdu.

- Suallarım var, cavabını yazıb qəzetə verəcəm.

- Niyə? – Deyəsən qocanın tərs damarı tutmuşdu.

Qıza elə gəldi ki, nə soruşursa soruşsun, o, elə hey “niyə” deyib dayanacaqdı.

- Bəs buranın adamları hardadı?

- İməciliyə gediblər. Adını da jurnalist qoymusan xəbərin yoxdu? Bizimkilər Moskva prospektini abadlaşdırırlar, ağac əkirlər, qazonları sulayırlar. Həmsədrləri tapmaq istəsən həftənin cüt günləri iməciliyə get.

- Bəs tək günləri?

- Tək günləri burda rus sektorunun uşaqlarına milli rəqslər öyrədirlər. Bir azdan gələcəklər, istəsən onlardan da müsahibə ala bilərsən...

Boğunuq, alaqaranlıq zirzəmiyə necə anlaşılmaz hisslərlə düşmüşdüsə, eləcə də oradan çıxdı. Hələ də təslim olmaq istəmirdi, məyusluqdan yaxa qurtarmaq üçün üz tutacağı sonuncu ünvana – bloklara qoşulmayanların partiyasının qərargahına tərəf cumdu. Hərçənd ki, bu partiya haqqında çox az məlumatı vardı, onlar yalnız seçkidən-seçkiyə boy göstərir, sədrləri mandat alan kimi səslərini içlərinə salıb heç yerdə görünmür, heç kimlə dinib-danışmırdılar. Dillərində əzbər olan bir sözü təkrar eləməkdən zövq alardılar – “biz bloklara qoşulmuruq”. Elə partiyanın binası da üzvlərinin xarakterinin göstəricisi kimi şəhərin böyük parkının kənarında tənha monastıra oxşayırdı. O, tərəddüdlər içində bura

gəlsə də, binanın ətrafında xeyli avtomobilin dayandığını və insanların tələm-tələsik ora-bura vurnuxduqlarını görüb sevincəyə düşdü. Yəqin sədr içəridədir, ya da İdarə Heyətinin iclasıdır, – deyə düşündü. Sual vermək istəyən jurnalist üçün bundan yaxşı fürsət ola bilməzdi. Rastına çıxan elə birinci şəxs də həqiqətən binada möhtəşəm bir tədbirə hazırlıq getdiyini təsdiqlədi. Müsahibə üçün gəldiyini eşidəndəysə adam gülməkdən özünü zorla saxladı. “Nə partiya canım, bura ancaq seçkilər yaxınlaşanda partiya olur, qalan vaxtları “xeyir-şər” evi kimi işlədirik. Elə indi də hörmətli bir kişinin cümə axşamına hazırlaşırıq”, -dedi.

“Bəs bloklara qoşulmayanları hardan tapmaq olar” sualını verməyə də lüzum qalmadı... “Yəqin indi seçicilərinə Moskva konfetləri paylayırlar. Yaxşı olar ki, seçki vaxtı gələsiniz” -adam yarızarafat, yarıciddi qımışa-qımışa əlavə elədi.

Artıq yaxasını məyusluqdan qurtarmağın yeri yox idi, indən belə nəyəsə cəhd etmək də mənasız görünürdü – belə qismətin sadəcə bir adı vardı – məğlubiyyət. Əl bulamadığın işin, başlamadığın mübarizənin, sadəcə olaraq etmək istədiyin cəhdlərin məğlubiyyəti.

Başını aşağı salıb addımlarını yeyinlətdikcə “Gənclər qəzeti”nin qoca redaktorunun sözləri beynini döyəcləyirdi: “Bizim oxuculara iki şey lazımdır: teatr və sirk. İndi özün seç!..”, “Qız uşağısan, ağıllı ol, bıqlı-saqqallı kişilərin girişmədiyi işlərlə niyə başını ağrıdırsan?”,

“Qızım, hər ehtimala qarşı bu bileti götür. Vallah yaxşı tamaşadı...”

Başını qaldıranda özü də hiss eləmədən lap yaxınlıqından keçdiyi Gənclər Teatrını gördü. Teatrın qarşısındakı iri rəngli afişada “Samuel Bekett “Kreppin son lent yazısı” sözləri həkk olunmuşdu. Daha inadkarlıq göstərməyə, müqavimətə, tərəddüdlərə vaxt yox idi. Tamaşanın başlamasına dəqiqələr qalırdı.

...işıqlar söndü, pərdələr qalxdı. Taqətdən düşmüş qoca sıx tüstü-dumanın arasından çıxaraq düz səhnənin ortasında dayanıb, sınıq-salxaq maqnitofonunu işə saldı...

İyul 2014

TİFLİS YOLÇULARI

“Məni Gürcüstana əcəl aparır...” -, qoca bu sözləri deyəndə hamının loxması boğazında duyuləndi, elə bil qəfildən qulağımızın dibindən şapalaq vurdular. Yazıçının gözləri heyrətdən necə bərəldisə arağı qədəhinə yox, xiyar bankasına süzdü...

Mən çox az şey istəyirdim, çox az.

Hər dəfə mədəmin ortasından qığılıcı kimi qalxıb bütün bədənimi titrədən bu hissin öhdəsindən iyirmi yaşına kimi birtəhər gəlirdim. Həmişə içimdə şimşək çaxanda özümü ələ almaq üçün abırlı şeylər haqqında düşünür, nəşə xalq mahnısı zümzümə edir, ya da pərəstiş elədiyim xalq qəhrəmanlarının əfsanəvi döyüşlərini xatırlayırdım. Etiraf edirəm ki, əvvəllər bunun köməyi olurdu. Amma gecənin bir aləmində televizorda nəşə ayıb bir şey göstərsəydilər, ya da küçədə açıq-saçıq geyinmiş zənən xeylağı yanımdan keçəndə qeyri-ixtiyari baxışlarım ona zillənsəydi vəssalam, həmin günü qanım gedirdi. Təbiəti ağır, həm çox həssas, həm də amansız idi o. Onun ucbatından fəsillərin içində ən zəhləm gədənə vardsa, o da yay idi; parklarda, bulvarda, nə bilim şəhərimizin kolluqlarının dibində qolboyun oturanların əlindən elə yerlərlə gedirdim ki, gözüm onları görməsin. Bir balaca səhv içimi yandırır-yaxan ildırımın düşməsinə bənd idi. Bu cavan yaşında belə amansız ağırla-

ra, ağrısı cəhənnəm onun dalınca gələn qanqaraçılığa, dilxorçuluğa tablaşmağa ürəyimin gücü çatmazdı. Axır vaxtlar özünü lap narkomanlar kimi aparırdı, aylar-illər dolandıqca o, da sərtləşir və aşağı dozaya reaksiya vermir -xalq mahnıları və xalq qəhrəmanlarını vecinə almırdı. Mən də məcbur qalıb dozanı artırmalı olurdum -bu dəfə maarifçi ziyalılar, islahatçı şəxsiyyətlər, hətta inkvizisiyada yanan parlaq beyinlər haqqında düşünürdüm. Amma... hiss edirdim ki, yoruluram, bundan artığına gücüm çatmır, yavaş-yavaş təslim olurdum. O, isə amansızcasına məni öz bildiyi səmtə, pis yola çəkirdi... Ömrümə qənim kəsilən o zülmkarın adı Əbu Tufan idi. Mən, zavallı mən isə çox az şey istəyirdim, çox az.

- Xətrinə dəyməsin, sən millətin düşmənisən! Vaxt gələcək millət sənin üzünə tüpürəcək! İncimirsən ki?..

- Qətiyyəni incimirəm, elə 37-ci ildə də belə edirdilər. Əsil yazıçı lazım gəlsə, öz xalqına qarşı da müxalifətdə dayanmağı bacarmalıdı. Axundov da belə edib, Mirzə Cəlil də. Mən də belə edəcəm.

- Vallah sənin başın xarabdı! At təpib sənin başına! Ə, sən əməlli-başlı satqınsan e... Çörəyin yeyib, havasını udduğun bu torpağın üstündə gəzirsən, hələ üstəlik rixşənd də edəsən, öz millətinə qara yaxasan. Sən Allah bağışla, amma bunun adına zatıqırıqlıq deyirlər.

- İncimirəm, əsla. Kəfin istəyən qədər söyə və təhqir

edə bilərsən. Yadından çıxarma ki, polemika vaxtı sö-yüşə yalnız deməyə söz tapmayan dayaz düşüncəli adamlar əl atırlar. Mən öz gücümə bələdəm. Bilirəm mənim sözüm yaşayacaq. İndiki zamanda axırıma çıxıb bilərlər, gələcək zaman isə mənimdir.

- Axı sən yazmaq istədiyin ağ yalandı! Əşi, vallah belə hoqqa olmayıb. Hələ milləti borclu çıxardırsan? Elə bilirən sənə Mirzə Cəlil deyəcəklər. Ay dedilər ha. Hər dədəsi kor olana Koroğlu deməzlər.

- Heç deməsinlər də. Mənim öz həqiqətim var. Dünyanın nəbzini tutmağı bacarmaq lazımdı. Onun üçün bu günə qalmışığı ki, dünya bir tərəfə gedir, biz başqa tərəfə. Kələfin ucunu itirmişik, xəbərin olsun, özü də günaha ellikcə batmışıq, ellikcə də altını çəkəcəyik.

- Dünya? Hansı dünyadan danışırısan? Haqsız dünyadı o, şərəfsizdi! Neçə sifəti var bilinmir. BMT-nin 4 dənə qətnaməsi qalıb havada baxan yoxdu. Bəs hanı bu dünyanın ədaləti? Hardadı? Bu dünyanın ədaləti harın pişikdi, kim yalını artıq eləsə, onun da ayağının altında miyoldayacaq.

- İkimiz də eyni şeydən danışırıq – ədalətdən! Bəs bizim özümüzün dünyası necə, ədalətdirmi? Doğrudanmı biz bir ananın övladlarıyıq? Bəs onda niyə bekara qabağa çıxanımızın arxasınca vedrə bağlayırıq? Barmağını qatlayıb sovet hökuməti dağılından üzü bəri təzə yetişmiş heç olmasa on nəfər fikir adamının adını saya bilərsənmi? Saya bilmərsən axı. Çünki şəxsiyyət mal

deyil ki, idxal olunsun, o, gərək millətin öz materialından düzələ.

- Əşi, sən Allah uzaq yola çıxmışığı, başımızı dumanlandırma. Kor-kor, gör-gör sənin fikirlərin xatalıdır. Sən anti-millisen! Mən də deyirəm düz yola gəl. Yazığımı gəlir sənə, ürəyim yanır, hərnədə olsa eloğluyuq. Ətini yesəm, sümüyünü atmaram. Bir suyu da rəhmətlik qağama çəkmisən. De görüm, xalqa qarşı müxalifətdə durub nə qazanacaqsan? De də, nədi qarnının dərdi?

- Dəyişilmək, dəyişdirmək, daha yaxşı eləmək...

- Ə, elə mən də onu istəyirəm də. Lap dəyişilməyəne söyüş qoyuram. Amma, ay rəhmətliyin oğlu, olmaz ki sən xalqını söyə-söyə yox, sevə-sevə dəyişdirəsən?

- Qanmaz adamlara sevgi çatmır, onu yaltaqlıq, qorxaqlıq kimi başa düşürlər. Hər şeyi öz arşınları ilə ölçürlər axı. Elə zənn edəcəklər ki, kimdənsə nəse təmənnə umuram. Sevgidən qabaq qamçı vurmaq lazımdı, adamı yandırır-yaxan, qançır edən tövbə qamçısı.

- Əşi, bu qamçı nə olan şeydi ondan ötrü basa-basa Tiflisə gedirsən?

- Mən əsərimi orada yazacam. Axundov kimi, Mirzə Cəlil kimi. Bəli, bu mütləqdi. Bizi dəyişdirəcək qamçı gərəkdir ki, Tiflisdə şaqqıldasın.

- Deməli, Tiflisə qamçı düzəltməyə gedirsən. Düz tapmışam də, sən anti-millisen.

- Bəs sən nəyə gedirsən?

- Gedirəm özümə təzə maşın gətirim.

- Bir maşın nədi ki, özümüzdən almayıb basa-basa Tiflisə gedirsən. İndi guya sən millisən?

Mən içəri keçəndə qabaq-qənşər oturmuş kişilərin qəhqəhəsi balaca yarımqaranlıq kupeni lərzəyə salmışdı. İkisi də gözləri yaşarana qədər güldülər, hətta çal saçlı, ahıl, balacaboy, cuqquşgöz kişini – yazıçını öskürək tutdu, ondan azacıq cavan görsənən dolu bədənli kişi -Alpər müəllim isə gülə-gülə onun kürəyinə bir-iki yumruq vurdu. Biletə baxıb yerimi tapana kimi vaqonun dəhlizində xeyli yubandığımdan onların şıdırğı söhbətinə qeyri-ixtiyari qulaq dostu olmuşdum. Məsələnin nə yerdə olduğunu andıra bilmədim. Amma əsəbi tonlarından, çığır-bağırlarından belə başa düşdüm ki, heç cür ortaq nöqtəyə gələ bilmirlər. Yaxşı ki, yanlarında hansısa birinin tərəfini saxlayan üçüncü həmsöhbət yox idi, yoxsa mübahisə dərinləşib əlbəyaxa davaya qədər gedib çıxa bilərdi. İndi onların qəflətən uğunub getmələrinə heyrləndim. O biri tərəfdən qaranlıq kupədə tək-tənha oturub sabah Tiflisdəki sərgüzəştlərim haqqında uzun-uzadı şirin xəyallar qurmaq planımın üstündən yekə bir xətt çəkildi. Görünür, taleyimdə uzun gecələrimin birini Tiflis qatarında tanımadığım höcət kişilərin arasında keçirmək də varmış. Şükür məsləhətinə!

- Bacıoğlu, yerin buradı? -, Alpər müəllim qımışa-qımışa bir az pəncərəyə tərəf çəkildi –yükün elə bu sumkadı? -, soruşdu.

- Hə, bircə budu – çantamı rahatlayıb, dodağımın al-

tında mızıldandım. Ha istəsəm də narazılığımı gizlədə bilmədim. Qabaqda dəhşətli yolun üzüntülü iztirablarına dözmək var idi: iki vaxtı keçmiş qoca əbləh başlayacaq laqırtı vurmağa, hələ arada bir mənə də ilişəcəklər, yaşımin azlığını başıma qaxınc edib öz duzsuz həyatlarından çıxardıqları dəyərsiz nəticələri mənə məsləhət kimi dürtüşdürməyə çalışacaqlar, ay nə bilim ailə səadəti, nə bilim “bizim vaxtımızda beləydi”, internet uşaqları korlayıb və sairə və ilaxır yazılsa yüz faiz maklaturaya çevriləcək Tiflis vaqonu boyda söz yığını. Bütün deyəcəkləri qurtarandan sonra axırda əsnəyə-əsnəyə qayıdacaqlar ki, “a bala sən zəmanə uşağısan, bilmirsən bu işlərin axırı nə olacaq”. Tfu! Qəribə heç nə baş vermədi, elə hər şey düşündüyüm kimi də oldu. Onlar milli və anti-milli söhbətlərini yarıda saxlayıb indiki gənclərin ədəb-ərkan qaydaları barədə nəsə mızıldandılar. Handan-hana başa düşdüm ki, qoca həriflər sözü mənə atırlar, içəri keçəndə salam verməyi unutmuşdum axı. Yenə də tfu! Yaman yerdə axşamladıq, buna deyirlərmiş.

Onların nə çərənləməsi eynimə belə deyildi, qatarın taqıltısını da eşitməz olmuşdum. Ürəyim Tiflisə tələsirdi, xəyalımsa Bakıda ilişib qalmışdı – “Bakı” mehmanxanasında.

Nə orta, nə də aşağı təbəqəyə aid olmayan, hardasa aralıqda ilişib qalmış mənim kimi mağmun gənclə-

rin “cavanlıq” eləməsi üçün bir məkan vardı – “Bakı” mehmanxanası. Onu da uşaqlardan eşitmişdim. Tərəddüd içində çabalayırdım. Qərribə gələn o idi ki, hələ batmadığım günahın peşmançılığını çəkirdim. Başıaşağı, gözüaçıq bilə-bilə yargana tərəf gedirdim. Hər şey kinolardakı kimi romantik olmayacaqdı, aydın məsələdir, nəyin necə baş verəcəyini, məni hansı sürprizlərin gözlədiyini təsəvvür etmək imkanım belə yox idi. İçimdə od tutub yanan qılgılcımın əsirinə çevrilmişdim, o nə diktə edirdisə, dinməz-söyləməz tabe olmalı idim. Fikrimi azdırmaq üçün bütün mövzuları işlədib qurtarmışdım. Tükənmişdim artıq. Axırda qərarım belə oldu: qarşıda dayanan günahdırsa mütləq ona batmalıyam, həzzdirsə mütləq ləzzətini çıxartmalıyam, yox günaha qarışıq həzzdirsə yenə də qəbulumdur. Artıq öz-özümün əsirinə çevrilməkdən bezmişdim. Alovu söndürmək, ulartını batırmaq vaxtı yetişmişdi. Bu fani dünyaya kişi gəlməyimdə heç kimin təqsiri yox idi, üsyan eləmək axmaqlıq olardı. Hələ də mənə elə gəlirdi ki, çox az şey istəyirəm, çox az. O yalnız bizdə belə mataha çevrilib, dünyanın çox yerlərində o qədər əhəmiyyətsizdir ki, ona görə sarsıntılara, iztirablara, təlatümlərə ehtiyac belə yoxdu. O şey ki, bizdə matahdı, deməli dünya üçün heç bir anlamı yoxmuş və yaxud da tərsinə.

Hürkək qədəmlərimi mehmanxananın qapısından içəri atanda kənarda dayanmış nimdaş uniformalı kişi qızıl dişlərini ağardaraq sınaıyıcı nəzərlərlə təpədən-dır-

nağa məni süzdü. Yaxınlaşıb əllə salam verəndə az qalmışdı özümü itirim, yadımdadı, hətta hal-əhval da tutdum. O, qızıl dişlərini bir az da ağardanda gözlərindəki sualın yerində nida işarəsi peyda oldu. Görünür, naşılığımı baxan kimi sezmışdi, qulağıma yaxınlaşıb “ver də” dedi, duruxduğumu görüb “adə, 10 manatın var” soruşdu. Pulu cibinə qoyub “bilmirəm siz kənd uşaqlarının əlindən neyləyəcəm. Adə, bunu salamlaşanda bas də ovcuma. Üçüncüdən yeddinci mərtəbəyə kimi qalxa bilərsən, başqa yerlərə dönmə” -dedi. Açığı hər şey bu qədər asan olduğundan duruxub qalmışdım. Ətrafında dəfələrlə dövrə vurub içinə girməyə cürət etmədiyim, özlüyümdə alınmaz qala bildiyim mehmanxananın cəmi 10-ca manatlıq canı varmış ki... Kişi yüngülcə çiynimə toxunub “adə, tərپən də. Nə mıxlanmısan? Yaxşılarını seçəcəylər, qalaceysən sulana-sulana. Cəld ol!” -dedi.

Elə bil himə bənd idim. Tərپən nədi, şığıdım e. Necə yəni yaxşılarını seçəcəklər, mən ölmüşəm məgər! Yaşa səni Əbu Tufan! Sənsiz mən kimə lazımam ki!

Üçüncü mərtəbənin dəhlizi mehmanxananın iki addımlığında yerləşən dəmiryolu vağzalını xatırladırdı, it yiyəsini tanımırdı desəm daha yaxşı olardı. Dəqiq yadımdadı, mən ora gedəndə günorta saatları olardı, hələ havanın qaralmağına xeyli vardı. Qaynayan dəhlizi görəndə bir tərəfdən dilxor olsam da, o biri tərəfdən sevindim ki, nə yaxşı mənim kimi umsuq adamlar az deyilmiş, şişirtmə olmasın, bütün şəhər burdaymış ki...

Künclərin birində əl-qolunu ölçə-ölçə üç kişi şişman qadınla nəsə danışır, yola gətirməkdən ötrü üyüdüb tökürdülər. Bir az aralıda iki oğlan əlləri qoynunda pıçıl-daşır, arabir camaata baxıb hırıldayırdılar, onlardan sağ tərəfdə dayanmış daha iki nəfərsə dinməzəcə gözlərini dəhlizin solundakı qapıya dikib dayanmışdılar. Bir bölük adam da sağ yanı kəsdirmişdi, onların içindən kimsə qapılardan birinə qulağını dayayıb uğunub getmişdi, hərdən üzünü dəstəyə sarı çevirib baş barmağını havada yellədirdi. İki al yanaq, yoğun bilək, yoğun orta varlıqlar isə dəhlizin düz ortasında qoyulmuş qırmızı divanda oturub iki yaşlı əmiylə nəsə xosunlaşır, birc nəzərlərini yığılanların üstündə gəzdirirdilər. Başda düşdüm ki, bu mərtəbənin “xozeyka”ları, belə desək administratorları bunlardı. Ürəyimdən zay bir istək baş qaldırdı, sonralar yadıma düşəndə özümü gülməkdən zorla saxlayıram, istədim yaxınlaşıb soruşsam “bağışlayın, axırıncı kimdi”. Vağzal qaynayır, pıçhapıçlar, sövdələşmələr, hıçqırıqlar aləmi başına götürmüşdü, heç mən tərəfə baxan da yox idi, ya da ki adam yerinə qoymurdular. Nəysə, cəld özümü verdim dördüncü mərtəbəyə.

Bura nisbətən seyrəklik idi, dəmiryoluna yox, bir az avtovağzalə oxşayırdı: bu dəfə ortadakı qırmızı divanda üç yoğun xala oturmuşdu, sağda-solda dayanmış dəstələrdən heç kim onlara sarı baxmırdı, irəli yeriyib dəhlizin axırına tərəf getmək istədim, arxadan kimsə “hara” dedi. Bu, həmin qadınlardan birinin səsi idi “adə,

bizi bəyənmədün? Onda gözlə o biriləri gəlsün də”. Başa düşdüm ki, bu dəstələrdən birinin yanında dayanıb gözləməkdən savayı çarə olmayacaq. “Qaqaş, gözləməyin adı yoxdu e, gəl çıxıb gedək. Bunların yaxşısının elə...” -küncdəki oğlanlar abır-həyə qanmadan ağızlarına gələni danışdılar. “Hara gedək, qardaşım? Gözlə də bəlkə babatları tapıldı”. “Babat sən nəyə deyirsən? Bir az da dursam ürəyim bulanacaq”. “Səni bilmirəm, mən ayağımı bayıra atsam partlayaram. Gözlə!” “Qaqaş, bəlkə yaxşı yerə gedək?”. “Bunun yekə-yekə danışmağına bax da. Üstündə nə qədər pulun var? Ay sağ ol, onda qələtini elə dur yerində!” Qəribəydi, bu uşaqlar niyə məhz bura mıxlanmışdılar, axı hələ seçim imkanı vardı, niyə başqa mərtəbələrə qalxmırlar? Mənə nə? Götürüldüm beşinci.

Dəhliz boş idi, otaqlardan ara-sıra qulağıma canavar ulartısına oxşar qəribə iniltilər dəyirdi. Belə səsləri televizorda eşidən də tamam ayrı halətə düşərdim, indisə ətim ürpəndi. Yan tərəfdə iki yaşlı xanım peyda oldu, onlardan biri alışqanımın olub-olmadığını soruşdu, başımla işarə elədim ki, çəkən deyiləm. Sonra saati soruşdu, yenə başımı buladım. İkisi də sözləşiblərmiş kimi uzun kiprikləri arasında parlayan linzalılı gözlərini üzümə zillədilər, çiyinlərini əsdirir, qımışırdılar. Handan-hana mənə çatdı ki, seçim onların arasında olmalıdı, iki pisdən birini seçmək şansım yaranmışdı. Mən heç birini seçmədim, dırmaşdım altıncıya.

“Gözəlim, bir az aşağı düş də”

“Adə, bazara gəlmişən? Necə aşağı düşüm? Camaatın zayı çıxıb, vallah!”

“Bu yetimin iki gündən sonra toyudu. Bir ətək xərc-xəsarəti var. Bir az aşağı düş razılaşaq da. Ürəyimsən ürəyim...”

“Toyudu, Allah xoşbəxt eləsin! Balam, gərək dəlləkliyi mənim üstümdə öyrənə! Düşmürəm, vəssalam”

“Az, sən nə tərs adamsan...”

“Mənim yerimə sən olsan düşərsən?!”

“Ağzının danışığı bil, az!”

Dəhlizin düz ortasında dayanmış orta yaşlı kişi gözəgəlimli birisiylə bərkdən danışdı. Onların səsini mərtəbəyə qalxanda, pilləkənlərdə eşidirdim. Bu dünyanın adidən adi bazarlığı gedirdi, alan özünü mağmun göstərir, satan özünü mazata mindirirdi. Liftin qabağında, burada sən demə lift də varmış, üfürsən canı çıxan uzundraz oğlan uşağı qamış kimi əyilib hürkə-hürkə gözlərini alverçilərə zilləmişdi. Dərhal başa düşdüm ki, kişi arvadla bazarlığı özünə görə yox, onun üçün edir. Onun isə elə bil canında üşütmə vardı, yaqın bura zorla gətirildiyindən nə edəcəyini bilmirdi, bazarlıq baş tutardısı hansı məşəqqətlərdən keçməli olacaqdı yazıq. Heç şübhəsiz o, bu zalım dünyaya kişi gəlməyin fəxarətini yox, iztirabını yaşayanlardan idi. Elə bir iztirab ki, iliyinə işləmiş vəlvələ kimi ömrü boyu onunla yol gedəcəkdi. Qamış kimi əyilmiş oğlan birdən nəzərlərini bazar adamlar-

dan ayırıb mənə sarı zillədi: ilahi, o baxışlarda nələr yox idi? Mən orda süddən yanıq qalmış, özgə qapılarında sürünən anasız körpənin əzablarını, bir tikə çörək üçün saatlarca günün altında qaralmış, yaşıdlarına qırıla-qırıla baxan oğlancığazın həsədini, balaca çiynlərini batmanla gələn dərd-sərinin altına verdiyindən qaməti qamış tək əyilən puç olmuş ümidləri, arzuları gördüm. Mən orda bu iyrənc, amansız, quldur dünyasının bütün bazarlarına, bütün alverçilərinə nifrəti gördüm. O, boğazına qəssab bıçağı dayanmış başı xınalı qurbanlıq quzu kimi mənə baxır və sanki “qardaşımsan, apar məni burdan” deyirdi. Nə edə bilərdim ki? Yadıma məşhur romanın məşhur cümləsi düşdü “Dərd də, azar kimi gələndə batmanla gəlir, bacım”.

Yalnız bir mərtəbə, cəmi birçə seçim imkanı qalmışdı. Üz tutdum yeddinciyə. Baho, Xəzər də burdadı ki... Qəti o biri mərtəbələrə bənzəmirdi: ortada qoyulmuş iri divanın rəngi qırmızı yox, sarı idi, onun arxasındaysa divar yox, şəhərə açılan iri pəncərə var idi. Bax, həmin pəncərədən Maqomayevin ölümündən azca əvvəl Yeseninın sözlərinə yazdığı qəmgin mahnıdakı Xəzər görünürdü. Ölümünü hiss eləyən ölməz baritonun xəfif pıçılısı bu torpağın üstündə gəzən adamların yaddaşını silkələyən kövrək bir sual verirdi – “sən kiminsən, ey türk mirvarisi?”. Bir ins-cins gözə dəymirdi, heç qapılardan ulartı səsi də eşidilmirdi. Ağılımdın birinci keçən o oldu ki, bura, heç kimin qalxmadığı göyün yeddinci

qatı və “Bakı”nın seçimsiz məkanıdı. “Yaxşılarını seçəcəylər, qalaceysən sulana-sulana” -, qızıldış qapıçı haqlı imiş, bəlkə də mən içəri keçəndə o, bilirmiş ki, artıq yaxşılar qurtarıb. İstədim beşinci mərtəbəyə düşüb məndən alışqan istəyən, saat soruşan iki gombuldan birini götürüm, deyim ki, siqaretim də var, saatım da, amma qalxaq yeddinciyə. Çox səfeh qərar olardı – iki pisdən birini seçməkdənsə, geniş pəncərənin qarşısında səssizcə dayanıb “türk mirvarisi”nə baxmaq yaxşı deyildimi? Hələ xeyli müddət burada dayanıb, hətta gözəl mahnını zümzümə də edə bilərdim, lakin arxamda nəsə addım səslərinə oxşayan xışıltı hiss etməyimlə burnuma tünd ətir qoxusunun dolması bir oldu. Mən iyə qarşı çox həssasam, yasəmən ətrindən savayı, hər qoxu canıma yatmır, məşhur brendlərin “kitayski” geydirmələri olandası qulağıma kimi qızarıram, qoltuğumun altı başlayır qaşınmağa. Elə indi də sağ qoltuğumun altını qaşıya-qaşıya geri qanrıldım. Və onu gördüm... O, qadın deyildi, əsil Herakl idi... Atasından xəbərsiz, xəlvətdə əyninə qadın paltarı geyinmiş Zevsin əzəmətli oğlu! Haqqında uydurulan bütün əfsanələri heç edərək tarixlərdən gizli saxladığı əsil simasını göstərmək üçün düz qabağımda dayanmışdı. Ölməz maestronun mahnısı dilimdə kilidləndiyindən istər-istəməz rusca salam verdim.

“Zdravstvuyte”.

“Rusca niyə, qadası? Sən elə bilirsən ki burdakılar ancaq ruslardı? Səhvən var!”

Açıq söhbətin belə başlamasını gözləmədim, heç onunla danışmaq fikrim də yox idi. Qəzavü-qədər bizi aparıb dünyanın uzaq yaşıl bir adasına atsaydı və illərlə ağər ağacın altında oturub qalsaydıq heç ona sarı baxmazdım da. İlk baxışdan gözümü qırmışdı, çox yekəydi, birdən mənə elə gəldi ki, o heç qadın da deyil. Amma yekəpərliyinə uyuşmayan səslə “qadası”nı elə dedi ki, bunu nəvaziş sevən xanımlardan başqa heç kim bacarmazdı. Qadın olmağına qadın idi, amma Herakl-qadın idi. Zövqümdə deyildi desəm, təkəbbürlü alınar, o, heç mənim yuxumda da deyildi.

- Göyün yeddinci qatına niyə dırmaşmısan? Aşağılarda bir şey tapmadın?

- Seçə bilmədim. Elə bildim burda...

- Ay yanıq, burda sənə nə təklif edirlər ki nədə seçəsən! Özümü təklif edərdim, amma yox, zövqümdə deyilsən. Qıçım boydasan. Həm də burada seçən nə sənsən, nə də mən.

- ...

- Yaxşı, mısmırığını sallama, nə qədər pulun var?

- Sən hələ pul da istəyirsən?

- Yoxsa elə bilirsən xeyriyyəçilik aksiyası keçirirəm. Zövqümdə deyilsən, amma... pul versən. Təxminən yarım saat...

- İstəmirəm!

- Hələ ümid edirsən nəyisə seçə biləcəksən? Başa düş, burda bizim hamımız əslində bir adamıq... Bizi se-

çib bura yığıblar, biz heç kimi seçmirik.

Artıq heç nə danışmadım. Bütün pillələri bir göz qırpımında düşüb qapıya sarı götürüldüm. Qızıl diş kişi irişə-irişə yenə kiminləsə salamlayırdı. Yenə bu dünyada alver gedirdi. Səni lənətə gələsən, Əbu Tufan məni haralara gətirib çıxardın! Hələ də mənə elə gəlirdi ki, çox az şey istəyirdim, çox az...

- Gəl mərc eləyək ki, mən onu elə bu gecə, bax elə bu qatardaca...

- Ə, uşaqdan ayıbdı.

- Uşaq niyə olur e. Guya bilmirəm ilin-günün bu vaxtında Tiflisə niyə gedir? Oxumağa? Hələ bu vaxta kimi Tiflisə oxumağa gedən görməmişəm. Mən ölüm, gəl mərc edək?

- Özün də bayaqdan millilikdən danışırısan, bunun axırı nə təhər olacaq?

- Millətimə qurban olum, sənə deyirəm o, yüz faiz rusdu. Belə götürəndə həm də qabağa düşürəm də. Guya o, Gürcüstana niyə gedir? Oxumağa? Bəlkə sənin hələ yazmadığın əsərinin gələcək oxucusudu o? Özünü mənə güldürmə, gəl mərc edək!

- Bacarmarsan axı?

- Sənə nə, bacardım, bacarmadım. Mən deyirəm ki, elə bu gecə o quşu tutacam.

Alpər müəllim yenə də yazıçıyla höcətləşmənin qız-

ğın çağındaydı. Bu dəfə mövzu çox incə məsələ üstündə düşmüşdü, elə məsələ ki, orada milli mənsubiyyət axtarmaq düşüklük olardı. Belə başa düşdüm ki, Tiflis yolçuluğuna çıxan dumanlı xəyalım “Bakı” mehmanxanasındaki məyusluğun ağrısını yaşamaqdaykən onlar qatarın dəhlizində nəsə “quş” görüblər və Alpər də milli koloritini başına keçirib ki, bu gecə mütləq o “quş”u ovlayacaq, ətindən də qara qovurma bişirib hətta qonşu kupelərə də paylayacaq. Xəyal dumanım artıq çəkilmışdi, ağılımdakıların hamısı daş dəyən pəncərə şüşəsi kimi çiliklənib yerlə bir olmuşdu, amma yenə özümü o yerə qoymadım. Pis iş tutub başını qaldırmayan həyalı uşaqlar təki gözlərimi yerə zilləyib işin axırının nəylə qurtaracağını -qoca əbləhlərin nəhayət mərcə girib özlərini ağsaqqal maskalarının yırtacaqları anı gözləyirdim. Bir tərəfdən də həmin “quş”u görmək üçün nəsə səbirsizlənməyə başladım. Bəlkə elə bu vaxta qədər axtardığım o imiş, lap nağıllardakı kimi uzun yolun hansısa döngəsində qabağıma çıxıb. Bəlkə umsuq olduğum ləzzət nədirsə, mənə Tiflis qatarında, gecənin məhz bu vədəsində haqlamalımıymış? Hövsələm bir tikə olmuşdu, siqaret çəkmək bəhanəsiylə dəhlizə çıxıb bilərdim, amma qocaların mübahisəsi qurtarmaq bilmirdi: əşi, nəhayət bu quşu tutacaqsınız yoxsa yox?

- Neçə dəfə sənə deyərəm, ay qamçı düzəltdirən kişi, gəl mərc edək! Elə-belə mırta.

- Mırta mərc olar, bayaqdan neçə dəfə “mən ölüm”

demisən. Heç olmasa qonaqlıqdan.

- Mən razı. Əla! Özü də bilirsən nə təhər qonaqlıq olsun, gətir-götür!

- Heç elə şey yoxdu, uduzan qonaqlığı elə indi verməliidi, bax bu qatarda. Cığallıq lazım deyil.

- Ə, canın üçün cığallıq-zad eləmirəm, elə mən də onu deyirəm.

- Onda, necə deyərlər, OK –, yazıçı dilləndi -, di dur ayağa, göstər məharətini. Bax ha, bu milli məsələ deyil, elə-belə quş ovudu.

- Ayıb söhbətdi. Sən indi gör millətinin papaq altında nə təhər oğulları yatırmış -, Alpər müəllim dilləndi və yerindən dikəlib çıxmaq istəyirdi ki, kupenin qapısı açıldı, dördüncü boş yerin yiyəsi nəhayət peyda oldu. O, xırda alnı şoran torpağın üstündəki cadarlar kimi qırışmış, heydən düşmüş, girdəsifət qoca idi. Bir az təpərli görünsəydi, gözlərində şam işığı boyda ümidi xatırladan nəsə sezdirsəydi, heç olmasa qoltuğunda qopuza oxşayan bir şey olsaydı Dədə Qorqud deyərdim ona. Alaqqaranlıq kupədə onun sifətində gördüklərim bu oldu, əlindəysə heç nə yox idi. “Sən hardan çıxdın, əşi?” -Alpər müəllim dilləndi. Məlum oldu ki, zavallı qoca bayaqdan bəri hərəkət edən qatarda öz yerini gəzə-gəzə nəhayət gəlib bura çıxıb bilibmiş. “Hə, gəl-gəl ağsaqqal gəl, keç başa. Atalar da yaxşı deyib “Allahsız yerdə otur, böyük-süz yerdə oturma”. Nə yaxşı gəldin, yoxsa qalmışdım bu anti-milli ünsürlərin əlində” -, o, bunu deyib mənə sarı

gülümsündü, yazıçıya isə göz vurub “ov”a getdi.

Onun arxasınca götürülmək istədim, amma ayaqlarım sözümə baxmadı. Qoca yanını yerə basan kimi hər şeyin altı üstünə çevrildi, az qala Tiflisə niyə getməyim də yadımdan çıxacaqdı, gecənin bu qərib saatlarında qəflətən yadıma kəndimiz düşdü: yazağzı boy göstərən otun-ələfin, təzə çırtlamış tumurcuqların iyi burnuma dəydi, qırt toyuqların yanlarını basa-basa sarıbaş cücələriylə böyür-başında cükküldəşdiyi çiyrə kərpicdən hinimiz, qoz ağacının altına bağladığımız alabaş, onun milçəkli-miğmığalı damı gəldi durdu gözümlün qabağında. Qocanın gəlişiyə əyri-üyrü çəpərimizi, onun qırağından çəkdiyimiz içi alaqlaqla dolu arxımızı xatırladım, qarğıdan at düzəldib Koroğlu kimi dördnala çapan tumançaq uşaq elə bil bu dəqiqə gəlib kupenin ortasından keçdi, hələ qımışa-qımışa mənə dilini də çıxardı. Sonra həmin uşağı sıx nar ağaclarının altında, alaqlı-ulaqlı arxın qırağında çöməlib ağzı-burnu qıpqırmızı şirənin içində nar sortuqlayan gördüm. O, bura təkcə nar yeməyəmi gəlirdi? Qarının dərdi başqaydı, amma həm də nar yeyirdi. Özünü xəlvətə verib, balaca əllərini böyürtkən tikanları deşə-deşə, sarmaşıqlı çəpəri aralayıb qonşunun Moskvadakı oğlunun təzə gətirdiyi urus gəlininə baxmaqdan sarı ürəyi atlanırdı; gəlin çiyinə qədər açıq yüngül paltarda həyətdə görünən tək dünya dərhal gözəlləşir, hər yan bənövşəyi rəngə bürünür, burnuna isə yalnız yasəmən ətri gəlirdi. Lap mahnıdakı “Sarı gəlin” kimiydi... O, bu

torpağın cehiz yığan, yun darayan, yorğan sırıyan, səhər o başdandan kətman vuran, pambıq becərən, hinduşka saxlayan, quzu otaran qızlarının tayı deyildi, su pərisi idi, ayrı dünyadan gəlmişdi. Uşaq kirlənməmiş qəlbinin tər-təmiz, saf bir guşəsində o pərinin şəklini asmışdı və qumral saçlarını hörüb çiyinə sallamış pəri eləcə gülümsünürdü, vəssalam. Əlinə çıraq, ayağına dəmir çıraq geyinib dünyanı ələk-vələk eləməyin adı yox idi, axtardığı, bütün ömrü boyu soraqlayacağı o idi – çəpərin o üzündə dayanmışdı. Çox yaxındaydı, amma əli çatmırdı... Sonralar görəcəyi, ürəyinə yaxın buraxmağa çalışacağı qızların hamısında ondan nəsə nişanə axtaracqdı – gözlərinin maviliyindən, dərisinin parlaqlığından, saçının qumrallığından nəsə tapmaq istəyəcəkdi, amma bütün bunların hamısı bir yerdə heç vaxt olmayacaqdı. Lap sonralar anlayacaqdı ki, ömrünün ən yaxşı anları qarğıdan at çapdığı, əlini tikan, sarmaşılıq didə-didə çəpərin yarığında ilişib qaldığı, ağzının sulandığı vaxtlar imiş.

Qocanın gəlişiyə fikrim əməllicə dolaşmışdı, göz-görəti kələfin ucunu itirmişdim. Qəribəydi, gecənin bu vədəsində Tiflis qatarında nə işim vardı? Bəlkə bu qatar heç Tiflisə getmir, kəndimizdən, kol-kos basmış həyatimizdən keçəcək və sarmaşılıqlı çəpərimizin yanında dayanıb deyəcək ki, düş a bala, o çəpər, o nar ağacları, o da sənin qarğı atın min çap, amma pərin tay yoxdu...

Bu qoca yaman qocadı, heç o birilərinin tayı deyildi:

adamin ürəyini bulandırmasa da, heç yanında oturmaq da istəmirsən, heç babama da oxşamır. Babam demişkən...

“Yaman gec qaldıq. Yaşı keçir uşağı müsəlman eləməyin vaxtı çoxdan çatıb. Bu boyda da günü-günə calamaq olar? Papağını fırla məktəb vaxtı yetişəcək. Sonra tutub saxlamaq da olmayacaq. Bir az əlli dərbən, a bala” -, babamın bu sözləri təndir damının altında atam olan oğluna xısın-xısın dediyini eşitmişdim. Doğrudan da vaxt keçirdi, məhləmizdə müsəlman olmayan bir mən qalmışdım, bir də Lal Cümşüdü yox etmişdi. Aydın məsələdi, onların qabağa düşəni yox idi, heç kənd-kəsəkdən də bir başı papaqlı irəli çıxıb yetimlərin savabına batmağa tələsmirdi. Mənim sənə atam da vardı, babam da, hələ üstəlik nənələrimin də canıslu vaxtlarıydı. Tay-tuşlarımdan müsəlmançılıqla bağlı qara-qura şeylər eşitmişdim, hərə artırıb-azaldıb, birinin üstünə beşini də qoyub danışardı: ay nə bilim, kirvənin qucağında elə otuzdururlar, adamın ayağını belə aralayır-lar, mili belə soxurlar, ülgücü elə çıxarırlar – bir sözlə eşidəndə ətim ürəyində. Can şirin şeydi axı, qorxudan tir-tir titrəyirdim, əsə-əsə nənəmin tumanının böyrünə qısılib pıçıldadım “bəlkə mən heç müsəlman olmayım”. Arvad uğunub getdi “ay sənə toyunu görüm, ə, heylə şey olar. Onda sənə kim qız verər?”. “Heç verməsinlər, müsəlman olmaq bu kənddən qız almaqdısa heç istəmirəm. Çəpərin o üzündə gözəl-göyçək pərim var, hər

dəfə ona baxanda burnuma yasəmən ətri dəyir. Qoy bu elin qızları yorğan sırsınlar, hinduşka saxlasınlar, heç birində gözümlə yoxdu, anam-bacım olsunlar. Müsəlman olmaq toyuq başı kəsməkdisə, bəlkə mən heç müsəlman olmayım” -bunları, ürəyimdə pıçıldadım, özü də həmin vaxt – nənəmin tumanının böyründə yox, uzun illər üstündən ötəndən sonra. İndi belə başa düşürəm ki, həmin günü mən öz uşaq ağımla əslində ilk seçimimi eləməyə cəhd göstərmişəm, hələ o vaxt “Bakı” mehmanxanasının yolunu-yolağasını tanımırdım, hələ o illərə çox vardı, lap çox. İlk seçim və ilk məyusluq... Dadı-duzu damağımda qalıb...

Həmin gün gəldi! Hər şey uşaqlardan eşitdiyim kimi oldu, sən demə onlar hələ az deyibləmiş... Nə məşəqqət imiş, ay Allah, getsin gəlməsin! Zariya-zariya güllü döşəyin üstünə uzadılmışdım, dədəmin müdiri əlindəki araq qədəhini ağlamaqdan ucu qıpqırmızı qızarmış sulu burnuma toxundurdu “gözün aydın müsəlman oldun” deyib, yastığımın altına nəsə dürtüdü, qədəhi başına çəkib fısıldadı, sonra elə bir qəhqəhə çəkdi ki, ağzındakı otuz iki dişinin hamısı görsəndi. Elə o biriləri də təxminən onun kimi elədilər, zavod arağının, çəkmə spirtin, kəmşirin çaxırın iyi otağımı elə doldurdu ki, müsəlmançılığın birinci günü içməmiş xumarlanmışdım. Babam, yenə də babam... Qaya kimi dikəltdiyim ayaqlarımın üstünə sərilmiş mələfəni götürüb yarama baxdı, alnımı sığallayıb üzümdən öpdü, sonra zarafata salıb “Əbu Tufan incitmir

ki?” dedi. Sancılardan qovrulan qarnıma sərinlik hopdu, yaman gülməli alındı Əbu Tufan ayaması, dilimi dişimə tutub birtəhər kişinin üzünə qımıışdım.

Əynimə qırmızı yubka geyinib addım atan kimi birinci işim özümü narlığa vurmaq oldu, çəpərin sarmaşılıqlı yerini aralayıb qonşu həyəətə boylandım. Gözüm pərinə axtarırdı. Yaman qəribsemişdim ondan sarı. Güllü döşəyin üstündə yatdığım gecələrdə hər gün onun haqqında düşünürdüm, zalım qızı insaf edib, heç olmasa bircə gecə yuxularıma gəlmirdi. Çəpərin ayağında çox gözlədim, çox sızladım, pəri insafsız çıxdı, görsənmədi ki, görsənmədi. Kimdənsə xəbər almağa cürətim çatmırdı, deyəcəkdilər ki, buna bax dünən müsəlman olub, bu gün qonşu arvadına tamah salıb. Dillənmədim, içimdən qovrula-qovrula susub qaldım. Bir gün çəpərin ayağında arvadların qeybətindən belə anladım ki, mənim sarı gəlinim buralarda bənd olmayıb öz elinə, obasına gedib, özü də həmişəlik. İtirdim onu... Elə bil mənim müsəlman olmağımı gözləyirmiş. Müsəlman kimi birinci qurbanım sarı gəlin oldu.

Bu, nə yaman qocaymış, ay Allah! Niyə onun yeri məhz mən getdiyim kupədə olmalı idi? Hardan gəldi çıxdı bura? Səsini salıb içinə, amma elə bil adamın aqlını maqnit kimi dartıb aparır, özü də geriye, itirdiyin, həsrət və məyusluqla dolu illərə tərəf. Lap yadımdan çıxmışdı, Alpər müəllim harda qaldı? “Ov” belə də uzun çəkərmə? Yazıçıya bax sən hələ! Bayaqdan dil qəfəsə qoymurdu,

millət belə, xalq belə, nə əcəb ağzına su alıb oturub? Bəlkə o da qocanın tilsiminə düşüb? Kişinin üzünə elə baxır ki, elə bil rəssamdı şəklini çəkəcək.

“Qoca sirlə doludu” – yazıçı düşünürdü və itirdiyi ni axtaran adamlar kimi zəndlə onun üzünə baxır: girdə sifətinin bütün cizgilərini ən xırda detallarına qədər yaddaşına hopdururdu. Ədəbiyyat hardasa onun alnındakı qırıqların arasındaydı. Hə, hardasa orda gizlənib, mən onu görürəm. Əsil roman tipajıdı: onu həyatın dibində sürünən, küncə sıxışdırılsa da, üzünə salıb həyat adlı zillətə dözən, abırına-həyasına qısılib qovrulan, təklənən, bir sözlə öz torpağında qərib kimi gəzib-dolaşan milyonlarla insanın prototipi kimi kəşf etmək lazım idi. Nələrisə uydurmağa, ilham pərisinə-zada ehtiyac yox idi, bütün əsər qocanın sifətində yazılmışdı, sadəcə köçürmək qalırdı. Nəsə yazıçının ürəyinə dammışdı ki, qocanın ağzından çıxacaq ilk kəlmə hər nədirsə, Tiflisdə yazacağı əsərin birinci cümləsi olacaqdı. Söhbətə başlamağa hazırlaşır ki, nəhayət Alpərin pörtmüş sifəti peyda oldu.

- Mərçi uduzdum, qardaşlar -, deyib əlindəki iri salafan torbanı pəncərəyə sarı masanın üstünə qoydu – indi gör necə süfrə açacam, bunu heç qardaş qardaşa eləməz. Bircə dənə quş südü əskikdi...

- Dayan e, nə tez təslim oldun? -, yazıçı gülə-gülə

dilləndi -, quşu başqası vurdu, yoxsa sən ürək eləyib yaxınlaşmadın?

- İndi deyirsən gecənin bu vədəsində “sən öl” vurum. Yaxınlaşdım deyəndə ki, xeyli söhbət də elədik. Zalımın balası birinci kəlmədən qayıtdı ki, “əmi”. Dilxor oldum. “Əmi” deməsəydi, indi qonaqlığı sən verirdin!

- Əmisən də, pis söz deməyib ki?

- Bilmirəm tay pisdı, yaxşıdı, əlim-ayağım soyudu. Di qabağa durun görüm!

Doğrudan da əntiqə süfrə açıldı: Alpər salafan torbadakıları boşaltdı, kupenin balaca masasının üstündə barmaq basmağa yer qalmadı. Kişinin zövqü var də: dilimlənmiş iki-üç cürə kolbasa, İberya sosisləri, soyutma kartof, xiyar turşusu, pendir, limon dilimləri, doğranmış kivi, iki butulka “Barjomi”, litrlik rus arağı – gecənin bu vədəsində qatarda nə tapmaq mümkün idisə hamısı.

- Ay Alpər, əhsən sənə! -, yazıçı masaya baxıb dilləndi – süfrəyə söz ola bilməz, amma bunların heç biri milli deyil axı. Bəs necə olur danışanda...

- Sən öl, xiyar özümüzünküdü!

İkisi də birdən necə qəhqəhə çəkildərsə, qocayla mən də biganə qalmaq, yüz faiz qonşu kupelərdə kim yatmışdısa dik atıldı. Süfrə doğrudanda qiyamət idi, elə mədəm də bayaqdan quruldaya-quruldaya qalmışdı. O biri tərəfdənsə fikrim Alpərə “əmi” deyənin yanındaıydı, bəlkə o gözəlçəyə bir özümü göstər'ydim. Bəlkə bundan sarı Tiflisə getməyə dəyməzmiş heç. Ürəyimdən keçən-

ləri göydə tutdular.

- Nədi bacıoğlu, özünü sınamaq istəyirsən? – Alpər irişə-irişə dilləndi -, Səbrini bas, Tiflis yaxşıdı.

- Ə, ağsaqqaldan ayıbdı – yazıçı dedi.

- Boy ağsaqqalın başına dönüm, nə dedim ki? Ağsaqqal, bir əlli süzümmü? -Qoca yenə də dillənməyib eləcə başını yellədi – tay bağışla da, üzüm ayağının altına – Alpər dedi.

Belə məclislərin ayrı yeri var, qatar takka-tukla gedir, sən də oturmusan tanımadığın adamlarla “pəncə-pəncə” gillədirsən, heç danışmağa, uzun-uzadı sağlıqlar deməyə də ehtiyac qalmır, qocalar sənə əvəzinə danışır, sənə əvəzinə gülürlər. Hər dəfə rus arağından hortdatdıqca Tiflis yolu bir az da gödəlirdi. Əşi, vallah bu həyat çox asan şeydi, nə var onu yaşamağa. Deyə-gülə, yeyə-içə əlini at qulağının dibinə, bir də gördün gəlib çıxmısan axırına. Onu zülmə çevirənə, ağzımızı dağa-daşa salana lənət!

- Ay qamçı düzəldən kişi, -Alpər müəllim əlini mənim çiynimə qoyub, növbəti sağlığını deyirdi -, bu dünyanın əclafları həmişə çox olub. Sən bizim bir çimdik yaxşımızı yamanımızın gözüne qatma. Bu cavan oğlana bax, əsərinə salacağın bütün mənfi qəhrəmanları bu cavana bağışla. Sən Allah bizi çox pisləmə...

- Bu nə sözlərdi deyirsən? Elə bilirsən mənim ürəyim yanmır. Cızdağı çıxıb ürəyimin, içinə baxasan çattaq-çattaqdı. Bir də çatlasa çətin qalam bu dünyada. Bilirsən

qardaşım, yazıçını necə öldürmək olar? Onun kitabını oxuma, sözünü eşitmə, vəssalam qurtardı getdi. Milçək öldürməkdən də asandı yazıçı öldürmək. Bu vaxta kimi görmüsənmi ölünün diriyyə ziyanı dəysin. Bax mən də ölü kimi bir şeyəm...

- Ə, sən Allah heylə danışma!

- O ki qaldı bu cavana, içək cavanların sağlığına. A bala, bağışla bizi çiyninizə yaman ağır yük qoyub gedirik.

Hamımız bir yerdə qədəhimizi başımıza çəkib duzlu xiyardan iylədik. Araya ağır sükut çökdü. Zalım qocaysa hələ bu vaxta kimi kəlmə kəsməmişdi, arada bir ağzına bir tikə pendir-çörək aparıb kirimişcə dayanmışdı. O qədər səssiz oturmuşdu ki, hərdən onun varlığını unudurdum, mənə elə gəlirdi ki, bizim kupədə oturan qocanın bədənidi, ruhunu hardasa vağzalda unudub. Dünyagörmüş adam idi, gərək söz-söhbətə o başlayardı, məzəli, dadlı-duzlu əhvalatlardan danışardı, amma o... Alpər müəllim də kövrəlmişdi, yazıçının sözlərindən sonra hiss elədim ki, nəşə himə bənddi. Mənə gəldikdəysə, dünya-aləm vecimə deyildi, başa düşmədim söhbət hansı yükdən gedir. Əvvəlcə elə bildim nəşə lətifə danışirlar, az qalmışdı uğunub gedəm, gördüm yox, bu həna o hənadan deyil. Lənət sənə Əbu Tufan, nə itim azmışdı Tiflis qatarında!

- İcazənizlə bu dəfə özüm süzəcəm -, yazıçı butulkanı götürüb Alpər müəllimin və mənim qədəhlərimi

doldurdu, özünə növbə çatanda üzünü qocaya tutub -, başına dönüm ay ağsaqqal, bizim tərəflərin ahılları sözlü-söhbətli olur sən niyə dillənmirsən? Bu, sənin sağlığın olacaq ha! Axırcını böyükələrin sağlığına içəcəyik. Xeyirdimi, inşallah, özünü Tiflisə verməkdə...

- Məni Gürcüstana əcəl aparır... -qoca dilləndi.

- Ayə, saxla hara süzürsən? Arağı tökdün xiyar bankasına! – Alpər yazıçının qolundan tutub qışqırdı.

Duruxub qalmışdıq. Hamıdan betər yazıçının gözləri dörd olmuşdu – onu nə təhər dedin, ay kişi? -, dodağının altında pıçıldadı.

- Sözün təhərimi olur, başına dönüm, günümü görüb, köçümü sürmüşəm, ölməyə vətən yaxşı, eşitməmişəm-mi?

Araya yenə zəhləm gedən sükut çökdü. Başım elə dumanlanmışdı ki, çiynimin üstündə düz dayanmırdı, o yan -bu yana yellənirdi. Qıpqırmızı qulaqlarım heç nə eşitmək istəmirdi, vurandan sonra həmişə ürəyimdən tamamilə ayrı şeylər keçir. Deyəsən, mədəmin ortasındakı köhnə qığılcım da oyanmışdı, dünya gözümə ala-bula görünürdü. Yadıma Alpərə “əmi” deyən gözəlçə düşdü, bəlkə hələ yatmayıb, dəhlizdə dayanıb təzə ovçu gözləyir. Keşəkə qoca ağzını açmayaydı, danışmağa söz tapdı da! Bir yemirəm deyəndən qorx, bir də ölürəm deyəndən. Heyf, arada gül kimi araq qəhr oldu...

Yazıçı lal-dinməz baxışlarını kişinin girdə sifətinə zilləyib qalmışdı. Alpər müəllimin bu dəfə gözləri dol-

mamışdı, əməllicə ağlayırdı. Kişilər ağlayanda zülm olarmuş... Qoca əllərini ovuşdura-ovuşdura onlara təs-kinlik üçün nəsə qırıq-qırıq sözlər deyirdi: Ahıska, türk elatı, müharibə, mal-heyvan vaqonu, Fərqanə, qaçqınlıq, Avropa Şurası, öhdəlik, Gürcüstan... nəsə buna oxşayan sözlər. Kişinin ürəyi dolu idi, onun sağlığına qədəhlərimizi axırıncı dəfə qaldırıb endirəndən sonra da xeyli danışdı. Yazıçı baxır... Alpər ağlayır... Mənimlə mədəmdə qılgılcımlar oynayırdı... Çıxdım dəhlizə.

Onu görəndə gözlərimə inanmadım, yəqin arəğın təsirindən idi ki, qorxulu xəyalların qarabəsməsinə düşmüşdüm. Uzun dəhlizin tualet tərəfdəki ucunda dayanıb açıq pəncərənin qabağında siqaret çəkirdi. Əlimin içiylə alnımı döyəclədim, gözlərimi ovxalayıb bir də bəxdım. Yox, bu qarabəsməyə oxşamırdı, heç yuxu da deyildi. Dəqiq o, idi – “Bakı”da, göyün yeddinci qatındakı Herakl-qadın! Alpər müəllim “quş” bunamı deyirmiş?! Ayaqlarım sözümlə bəxmayıb ona sarı cumdu. Qadın bir az təəccüb, bir az təbəssümlə üzümə bəxsə da, nəsə ağılı bir şey kəsdirmədi. Bəynim dumanlı idi, amma toxtaqlıq üçün dərhal lazım olanı tapdı – axı göyün yeddinci qatından o qədər adamlar gəlib-kəçib ki, onun yadına hardan düşəcəksən? Bir az ürəkləndim. Elə bil siqaretimi damağıma qoymağımi gözləyirdi, alışıqanımı cibimdən çıxarmağı macal tapmadım. İyirmi illik

həyatımda ilk dəfəydi ki, siqaretimi qadın yandırırdı. Etiraf edirəm ki, heç də xoşuma gəlmədi. Gülə-gülə “sizin kupenin hay-küyü vaqonu başına götürüb” dedi, sonra da “deyərsən, dünyanın bütün yaxşı kişiləri ora yığışıb” söylədi. Yüz faiz tanımamışdı və hələ gözgörəti mənə də ilişirdi. Amma Bakıdan Tiflisə qədər dayanmadan içsəm də, ona barmağımın ucunun toxunacağını belə təsəvvür eləməzdim. Keşke Alpərə “əmi” dediyi kimi, mənə də nəsə ona oxşayan söz deyərdi. Lənət şeytana lap “oğlum”, ya da “qardaşım” deyəydi, bununla da içimdəki qılgıcımın üstünə elə bir su səpərdi ki, Tiflisə kimi fısıldaya-fısıldaya qalardı. Amma o, bu sözlərin heç birini dilinə gətirmədi, daha betərlərini dedi. Sən demə, xəstə uşağı varmış, bir də acizlikdə balasından geri qalmayan heydən düşmüş anası... Onlara görə yaşayırmış, onlara görə işləyirmiş... Boğazından kəsdiklərini toparlayıb, azından ayda bir dəfə özünü verirmiş Tiflisə -ağzımda su gətirmişəm, döşümdə süd gətirmişəm, açın qapını mən gəlim... Herakl-qadının nağılı heç inandırıcı görünmədi, hətta mənə elə gəldi ki, bunu bir dəfə yox, min dəfə eşitmişəm. Adi oğru reaksiyasına oxşayırdı – iş başında yaxalananda dəsmal götürüb ağlayır ki, bəs anam xəstədi pul lazım idi. Qadın da nəsə gözümün su içmədiyini sezsə də, özünü o yerə qoymadı. Qəfil iri barmaqlarını kəmərimə keçirib məni özünə tərəf çəkdi: “Nə özünü dartırsan ə? Heç olmasa bircə dəfə oranla yox başınla fikirləşsənə” -, dedi. Çiynimin üstündə səndələyən başımı

zorla saxladım, açığı elə bildim ki, üzümə sillə vuracaq. Qadın kəmərini buraxıb məni kənara itələdi və gözləmədiyim halda gülməyə başladı “Elə bilirsən Tiflisdə seçmək imkanın olacaq. Uşaqsan bala, uşaq...” O, hər şeyi xatırlayırmış, hələ bəlkə də mənə yazığı da gəlirmiş. Di get öl Əbu Tufan! Kül olsun təpənə!

Mən kupeyə qayıdanda hamı yatmışdı: yazıçı o yan-bu yana çevrilir, qoca fısıldayır, Alpər xoruldayırdı. Yərimə girən kimi div yuxusuna getdim. Bir Allah şahiddi ki, mən az şey istəyirdim, çox az...

Yazıçı Tiflisə çatana kimi əcəl aparan qocanın ağzından çıxan kəlməni dönə-dönə sayıqladı. Əsərin birinci cümləsi hazır idi, yerdə qalanını yazmağa nə vardı. Adı da belə olsun – “Tiflis yolçuları”. Oxuyun, başınıza dönüm, oxuyun! Ölüdən diriyə ziyan gəlməz...

Aprel 2015

ŞUŞA DUMANI

*“Anam deyirdi, ayaqlarım sızıldayır;
duman gələcək. Gəlirdi də...”*

Hikmət Sabiroğlunun “Qarabağ söhbətləri”ndən

“Yalançısan, yalançı! Bəs deyirdin ayağım ağrıyanda yağış yağır. Hanı, yağmadı ki. Heç vaxt yağmır da. Sənin nə yalançı ayaqların varmış” -, Amil həkim evdən çıxanda beş yaşına dünən adlanmış toppuş nəvəsinin ağzını marçıldada-marçıldada elədiyi giley-güzarın qabağında deməyə düz-əməlli söz tapmadı, həmişəki kimi başını sıgallayıb alnından öpdü, əyilib qulağına “Ə, saa qurban olum” pıçıldadı. Qonum-qonşunun yığışdığı xudmani ad günündə eləcə dizlərini ovuşdura-ovuşdura qalmışdı, zoqqultudan masanın altında ayaqlarını qoymağa yer tapmırdı, barı durub gəzişməyə imkan olsaydı, sızıltıları bekara səngiyərdi. Axı hara gedəsən: nəzir-niyazla tapdığın gözünün ağı-qarası nəvənin beş yaşı ola, tifil sevincindən özünü qoymağa yer tapmaya, neçə ildən sonra bu qədər dost-tanışı bir yerdə görəsən, axırda da qayıdasan, siz oturun mən gəzişib gəlirəm, heç olan iş deyildi. Məclis də ki nə məclis-elə bil hamı sözü bir yerə qoyub ömürləri boyu məşq elədikləri bir pərdəli kome-diyani növbəti dəfə oynayırıldı, hərə bir cürə artistlik edirdi, tək uşağın könlü xoş olsun. Uşaq neyləsin axı, bu qaçaqaç dünyasına mayın 7-də göz açıb, sabahsa Şuşanın gedən günüdür... Loxması boğazında kilidlənən

məğlub şəhərin sakinlərinin əllərindən nə gəlirdi artistlikdən savayı...

“Ay doxtur, halın yaman qarışıqdı, nooluf sən Allah?”.

“Ayaqlarımı qoymağa yer tapammıram. Sızıldıyır yenə. Bu nə dərddi düşmüşəm bilmirəm”.

“Rəvmatizmadı dana, nə olasıdı ki? Rütubət olan təki göynədir. Bakının da başına dönüm, təmiz adamları kimi təmiz havası da hələm-hələm ələ düşmür”.

“Ə, heylə danışmayın. Doxturla doxturlux eləmək istəyirsiniz, hələmi?”

“Qalada olanda anamın da ayaqları zoqquldayırdı. Elə dədəm rəhmətliyin də. Bu azar bizdə nəsilləkcədi, deyəsən. Sabah yağış yağacaq, nə bilim duman gələcək bizim ayaqlarımız göynəməliydi”.

“Baba, sabah yağış yağacaq?” -Amil həkimin topuş nəvəsi əlindəki oyuncaq tankı yerə qoyub sevincək dilləndi – “duman da gələcək, hələmi? Mən heç duman görməmişəm...”

“Ayə, Bakıda duman nə qayırır? Duman Şuşada olurdu de: kor duman, dalınca da sızqa yağış. Pah! Duman deyirəm e saa, tay tozanax yox!”

“Uşağın könlünü niyə qırırısan? Qadası, bunlara baş qoşma, babanın ayaqları zoqquldayır, sabah mütləq duman olacaq, hələ dalınca bir yağış yağsın ki... Pah! Yağış deyirəm e saa...” Amil həkim dünən dediyi sözləri yadına salanda ayaqlarının ağrısı kəsmişdi, amma heç

nədən uşağın yanında əməllicə pərt olmuşdu. Doğrudan da duman harda qaldı görəsən?.. Heç olmasa çoban aldadan yağış ataydı...

Belə götürəndə yaxşı ki yağmadı, bu gün Yeni Yasamalda Əliqulu müəllimin ortancıl oğlu Mehmanın -“Memi”nin üçüdü axı. Özü də Şuşanın gedən günü, yas yasa qarışıb. Bir yağışımız çatmırdı, camaatı ələm-yesir eləsin. Şuşanın yas məclisləri ağır olur: ağır olur da sözdü, lap yüz yaşında adamın hüsründə də yeddi gün oturlar, mağarın da günü bir ətək pul, o biri xərc-xəsarətləri də öz yerində. Bakılılar üçdən sonra mağarı yığırılar. Çox vaxt elə üçlə yeddini birləşdirirlər, ağdamlılar da qaçqınlıqda adət-ənənəyə əl gəzdirdilər, üçlə yeddinin arasında mağarı götürdülər. İmkanlı adamlar qabağa düşüb belə elədilər ki, kasıb-kusub zora düşməsin. Düz də elədilər. Amma Şuşa... Heç kim adətdən qırağa çıxmağa ürək eləmirdi. Ağdam ayrı, Şuşa qəliz yerdi – belə məsələdə qabağa düşmək çətindi. O Şuşada da, Bakının Şuşasında da. Bu vurhavurda bir yağışımız əskik idi...

Amil həkim mağarın qabağında Əliqulu müəllimi görəndə dodaqları səyrirdi, üçcə günün içində insan yumaq kimi yumula bilərmiş, bala dağının acısına çiyin gərək idi tablaşsın. O, tük basmış sifətinin içində ərimiş gözlərini başsağlığı verənlərin üzünə zilləyib durmuşdu, hamı eyni sözü deyirdi, möcüzə olmayacaqdı ki. Mağarın qabağında beli bükülmüş ağsaç bir kişi Əliqulu müəllimi saxlayıb dayanmadan nəsə danışdı, heç şü-

bhəsiz ürək-dirək verirdi, dil-ağız eləyirdi. Aralanıb getməyə tələsmirdi. Öyüd-nəsihət o qədər çəkdi ki, axırda həkim öz ürəyində qocaya əsəbiləşdi “Zalım oğlu, eh-sanını yedin, sürüş də burdan. İncitmə də yazığı!”. Kişi çəkilən kimi Əliqulu müəllimə yaxınlaşıb hamının dediyi sözləri dedi. O, işığı azalan, çuxura düşmüş gözlərini həkimin sifətində gəzdirib əlini çiyninə qoydu. “Doxtur, tanıyırsanmı o adamı” soruşdu. “Yox, müəllim”. “Xankəndindəndi. Bu yazığın oğlunu maşın vurub öldürüb – özü də o biri oğlunun toyu günü”. Ay dünya, yazıq Əliqulu müəllimdən də dərqliymiş ki. Mən də ürəyimdə yamanlayırdım onu...

“Doxtur, gözlərində nətəər də kədər var” -, Rəfael kişi həkimin qabağına çay qoyub bir xeyli üzünə baxdı, nəsə deyəcəyini gözləmədən çıxıb getdi. (“Ay pir olmuş, oturmuşam cavan oğlunun dərindən beli bükülən atanın böyründə gözlərimdə nə olasıdı ki...” -həkim ürəyində pıçıldadı). Şuşanın yas məclislərində dildə hamı çox söz danışa bilərdi, bir-birlərinə toxtaxtlıq verə, hətta köhnə şakərlərinə xilaf çıxmayıb baməzə, duzlu-məzəli söhbətlər də edə bilərdilər, ölənlə ölmək olmaz ki. Amma Şuşa camaatı əsas sözlərini heç vaxt dillərinə gətirməyib eləcə ürəklərində pıçıldayardılar. Bunu bir özləri eşidərdi, bir də Allahları!

“Deyirəm ay doxtur, bu çayçı Rəfael olmasaydı, neyləyərdik” -Əliqulu müəllim mağarın qapısından aralıda yekə samovara baxa-baxa pıçıldadı – “Allah dadına yet-

sin, heç bilmədim hardan xəbər tutub gəlib”.

“Sağ olsun” -həkimini gözləmədən yanındakılardan kimsə dilləndi – “Bizim məclislərimiz onsuz olarmı heç”.

“Bilirsən də doxtur, Pırşağıdakı Şuşa qəbiristanlığı dolub daha” -qabaq-qənşər oturmuş kişi çaydan bir qurtum alıb sözə başladı -, “Bələdiyyə uzun bir səngər qazdırıb, burdan o tərəfə keçmək olmaz. Dedik etməyin, eləməyin a kişilər, hələ bizə çox yer lazım olacaq orda...”

(“Atam öləndə qırx gün qəbiristanlığa gedib-gəldim -ustalar qəbrin üstünü götürürdülər. Şuşadakı Mirzə Həsən qəbiristanlığını deyirəm, qardaşlar, hamımıza yer vardı orda” -, həkimin içinin pıçıltısı məclisdəkilərin ürəyində eyni vaxtda səsləndi, amma heç kim dillənmədi).

“Ləyaxlı oğlan idi, Allah bütün cavan gədənlərimizə irəhmət eləsin. Haqq dünyasında olanlarımızın ruhuna bir salavat zikir eliyək” -, Amil həkim uzun fasilədən sonra səsinə çıxaran mollaya sarı çevrildi, başının üstündə qırmızı xalçanın düz ortasında “Memi”nin gülə-gülə şəkli asılmışdı. (“Ay Əliqulu müəllim, bu gədənin düz-əməli şəklini tapmadınız mı böyütdürəsiniz. Allah sənə insaf versin, niyə gülə-gülə ürəyimizi dağlayırsan”).

“Ay kişilər, vallah salavat çevirməkdən əllərim qabar olub. Ə, bu boyda da yas olar? Əliqulu müəllim, sən Allah incimə e, keçən həftə də əmimi tapşırdıq axı” -, yan tərəfdən kimsə dil-ağız eləməyə başladı.

“Allah rəhmət eləsin, başa düşürəm, a bala”.

“Müəllim, Allah saa səbr versin, möhkəm ol, əşi. “Memi” canlara dəyən oğlan idi. Sən Allah, həşdatıncı ildə Stepanakertdə basketbol məsələsi yadınıza gəlirmi?”.

“Pay! Ə, heylə şeyi yaddan çıxarmaq olar?”

“80-cı ilin dekabrında vilayət birinciliyində Şuşa komandasının oyununu deyirəm e...”

“Ə, hə dana, mən də onu deyirəm”.

“Komandanı Saleh müəllim hazırlamışdı: Sulduz oynayırdı, Xaqan oynayırdı, hamıdan yaxşı “Memi” oynadı. Elə-belə deyil e, vilayətin tarixində birinciliyi şuşalılar götürdü”.

“Sən öl mən də ordaydım. Nətəər çığırımışdımsa üç gün səsim batdı. Qabağa çıxdıq özü də dörd top fərqiylə. Hələ görəydiniz, vilayət idman komitəsinin sədri varıydı ha, dığanın adı yadımdan çıxdı, axırıncı dəqiqələrdə hirsindən zülüm-zülüm ağlayırdı”...

(“Heyf o günlərdən...” -camaat Yasin oxuyurmuş kimi dodaqlarının altında pıçıldadılar).

Ermənini ağladan Memi döyüşdə ölməmişdi, Qarabağın odunda-alovunda gülləyə can verməyən pəhləvan Donetskə çayda çiməndə canını tapşırılmışdı. Nə gülməli ölüm idi, heç Memiyə yaraşmırdı. Əlində avtomat səngərdə keşik çəkdiyi vaxtlarda qulağına pıçıldasaydılar, çayda boğulacaqsan adamı hoydu-hoyduya götürərdi. Meyitini gətirənlər bircə kəlmə dedilər: çimməyə getmişdi bədbəxt, çaya girən kimi batdı. “Dağ uşağı hardan

bilsin üzmək nədi” – şuşalılar pıçıldadı. Torpaq davasında uduzanların çörək davasında da bəxtləri gətirmədi, bir ömürdə iki məğlubiyyət, bir ömürdə iki ölüm...

Amil həkim Əliqulu müəllimin düz yanında otursa da bayaqdan bəri ürək eləyib üzünə baxa bilməmişdi. Ölü yiyəsinin üzünə baxmaq mollaya Fatihə üçün işarə eləmək kimi bir şey idi. Həkim ürəyində qubar bağlamış köhnə xatirələrin çözəlməsinə, hərənin bir tərəfdən ipucu verə-verə o illəri, onların olan illərin tozunu almasını istəmirdi. Qaçqıncılığın qərrib gecələrində o illərin qaramatına azmı tuş gəlmişdi? Azmı olmuşdu, yuxuda it görən kimi ayılıb, özünü güc-bəla hamama salıb hönkür-hönkür ağlamağı? Anasının sözləriydi – 92-ci ilin fevralının axır günlərində birdən-birə qapımıza xeyli it gəlmişdi. Deyir, yəqin Malıbəylinin, Xocalının itləriymiş... Qapımıza gələn itlər hürüşə-hürüşə də çıxıb getdilər, amma sonra betərini elədilər, ulaşa-ulaşa yuxularımıza doluşdular və bir də heç yana getmədilər... İndi qaysaq bağlamayan yaraya təzədən neştər uzatmağın nə mənası var, qardaşlar, o babalar öldü e, başınıza dönüm.

Ayaqları yenidən zoqquldamğa başladı – lənət şeytana bu nə vaxtın ağrısıdı, camaat fikir eləyəndə ürəyini tutur, mən ayağımı. Kimə desən adama gülər vallah. Nə dünən yağış yağdı, nə bu gün, sabah da yağmayacaq. Heç duman da gəlməyəcək. Bəs bu nə şoqərib ağrıdı, yapışıb oynaqlarıma əl çəkmək bilmir. Həkim masanın altında dizlərini ovuşduranda Əliqulu müəllimin ayağı-

na toxundu:

- Yenədəmi ağrıyır?

- Müəllim, açıb ağardılasi dərd deyil vallah. Bu gün uşağın yanında da xəcil elədi məni, nəvəmi deyirəm. Yekə-yekə axşamdan dedim ki, səhər yağış yağacaq. Yağış nədi, heç duman da gəlmədi...

- Bəlkə duman bizim dağlara gəlir, ay doxtur?

- Tay o dağlardan bizə nə, başına dönüm... Gör neçə kilometr o tərəfdə qoyub gəlmişik.

- Heylə demə, ay doxtur. Bilirəm, Qaladan düşmək adama çöçün gəlir. O gün Yeni Yasamala bekara duman gəlmişdi, bilirsən nə qədər adam zəng elədi, açmadım telefonu. Tək başsağlığı üçün aramırdılar. Bilirəm nə istədiklərini. Şuşalılar duman görəndə bir-birlərini axtarırlar...

- Nə deyirəm ay müəllim, təki bu ələm dumanla getsin. Məni üzrlü say, sən Allah bu, çox namərd ağrıdı, durub gəzişməsəm əl çəkən deyil. Bir az gəzişim qayıdıram.

- Ay doxtur, gedəni qaytarmayacaqsan ki, işində ol. Allah şəfanı versin.

“Doxtur, nə tez durdun?” -mağarın qapısından azca aralıda samovarının yanında dayanıb siqaret tüstülədən çayçı Rəfael dilləndi və cavab gözləmədən də “tay sən nə tərər doxtur oldun e ayaqlarınla bacara bilmirsən” dedi. Amil həkim başını bulayıb gülümsədi, Rəfailin baməzəliyinə yaxşı bələd idi, nə olsun şərdən-şərə çay paylayır,

sözünün qabağına nə söz deyəcəkdi ki. Şuşa çayçısıyla söz güləşdirmək hər yoldan ötənin hünəri idimi? Bilən bilir, xanlıq paytaxtı olmuşdu Şuşa, elə adamlarının başında da xanlığın havası qalmışdı. Cibində bir manat yox, əynində “dvuxportnu” kostyum, boğazda qalstuk, dil də, məşallah bir metr. Rəfailə söz çatdırmaq olardı?

- Ay doxtur, sən Allah bir o ağaca sarı bax – çayçı dilləndi – nə görürsən orda?

- Nə görəcəm, ay başına dönüm, ağacdı dana.

- Ağacı demirəm, doxtur, onun üstündəki sərçələri deyirəm. Lap bizimkilərə oxşayır, hələmi?

- Ə, sən Allah başlama.

- Sazaxlı qışda Qalada bir biz qalırdıq, bir də sərçələr. Biz gəldik, sərçələr qaldı...

- Allah səndən razı olsun, Rəfael, belə şeylərin çox fikrini çəkmə ürəyinə xal düşər.

- Heyf... heyf ki, dumandan qabaq sənin ayaqların kimi mənimkilər də ağrımır. Muğayat ol ondan, elə-belə şey deyil, Qala ağrısıdı Qala!

- Ə, sən Allah yaxşı...

(“Qalada bir biz qalırdıq, bir də sərçələr” -, niyə sarı simə vurursan, ay çayçı Rəfael, elə bilirsən mənim gö-nüm qalındı, heç zad qanmıram, yadıma heç zad düş-mür. “Qar ayaqlamaq” söhbəti vardı, yay axşamlarında pencəklə gəzib, gecələr yorğana bürünüb yatmağa nə vardı. Hünərin var qışda gəl Şuşaya – sazağında, qarında burnunun ucu göynəsin, qulaqların qızarsın, qar

ayaqla... İlik donduran aylarda şəhərdə bir biz qalırdıq, bir də sərcələr. Bunları niyə yadıma salırsan, ay Rəfael, insafın yoxdumu? Biz gəldik sərcələr qaldı...”)

Gün boyu uzanan sızıltı hava qaralanda daha dözülməz olurdu, bu dəfə ağırlar aşağıdan yuxarı bütün bədənini, oynaqlarının yaladıqca düşüncələrini də süsləşdirdi. Dilini dişinə tutub dayanmışdı, özünə söz vermişdi ki, bir də uşağın yanında əllərini dizlərinə sürtməyəcək, lap dünya yerindən oynasa belə. Toppuş nəvəsi oyuncaq avtomatını silkələyə-silkələyə hara gəldi şığıyır, “düşmən” axtarır, “atəş” açırdı, sevimli seriallarının başlamasına dəqiqələr qaldığından qadınlar televizorun qabağında yerlərini rahatlamaqdaydılar. Gözləri “düşmən” axtaran nəvəsiylə hava proqnozunu deyən mini yubkalı qızın arasında səyriyirdi. Yadına saldı ki, Bakıya sığındıqları bunca illərdə Şuşanın havasıyla maraqlanmağı heç vaxt ağılından keçirməyib. “Bəlkə duman bizim dağlara gəlir” -, neçənci dəfəydi Əliqulu müəllimin sözləri yadına düşürdü. Tay bəlkə niyə, başına dönüm! Duman doğrudan bizim dağlara gəlirmiş... Dalınca da yağış yağacamış... Yağış deyirəm e saa! Hava proqnozu qurtarar-qurtarmaz pencəyinin qoltuq cibindəki telefonunda mesaj səsi cingildədi: Əliqulu müəllim idi, ikicə kəlmə söz yazmışdı “ayaqlarından öpürəm”...

May 2015

PROFESSOR VƏ SAMURAYLAR

Professor İsxanbəyli çox abırlı, qanacaqlı, ağayana bir kişi idi; dizinin üstündə namaz qılmaq öz yerində, elə bil ağsaqqal çöhrəsində qız həyası vardı, elə bil nə vaxt-sa qənddandan qənd oğurlayan vaxtlarında dədəsinin qulağının dibindən tutuzdurduğu qeyrət şapalağındakı beş barmağının beşinin də izi ilişib sifətində qalmışdı. Bu izlər onun aşırma şalvar geyindiği, pionerə, komso-mola keçdiyi, nəhayət özünü Bakıya verib oxuyub-oxu-yub böyük professor olduğu vaxtlarda belə, üzündən çə-kilməyib sanki əbədi niqaba çevrilmişdi. Onun ağıl-kə-malı haqqında ürək eləyib nəsə deyə bilmərəm, zə-tən professordu və heç şübhəsiz ki, dissertasiyasını da özü yazıb. Hələ üstəlik elə adam da təsəvvür eləmirəm ağ-lından keçirsin ki, İsxanbəyli bu vaxta kimi heç kəsin qabağında alçaltmadığı, nəcib düşüncələrin oylağı olan başını qaldırıb bir zənən xeylağının nə sifətinə, nə yu-bkasının darlığına, qısalığına, uzunluğuna baxsın. Belə şeyləri düşünməyin özü elə günahların ən böyüyüdür ki, o dünyada mələklər adamın oriyentasiyasını müəy-yənləşdirəndə, yəni cənnətlik, ya cəhənnəmlik olduğunu ayırd edəndə diqqətdən qaçırmayacaqlar.

Hələ mən demirəm ki, kişi gözəl, gözəl olduğu qədər də nümunəvi ailə başçısı idi; qırx il bundan öncə ana-sının məsləhəti ilə halal süd əmmiş el qızı Tutibikəy-lə evlənmiş, cəmiyyətə, elə-obaya yararlı qızıl parçası kimi dörd övlad böyütmüş, filan qədər nəvə, filan qə-

dər nəticə almış, kəsəsi bizim diyarın barmaqla göstərilən ailə-təsərrüfat başçılarından, yenə də təkrar edirəm gözəl olduğu qədər də nümunəvi təsərrüfat başçılarından birinə çevrilmişdi. Nə yaxşı ki, insanları bir-birindən fərqləndirən, hərəni bir cürə fərdiləşdirən əxlaq da daxil olmaqla bütün nəcib keyfiyyətlər pul-para kimi cibdən yox, gəndən gəlir. Yaxşı qoç quzuluğundan bildiyi kimi professorun balaları da ayaqlarını dədələrinin cızdığı yoldan kənara qoymadan, əvvəlcə büdrəyə-büdrəyə, sonra yığıla-dura, nəhayət iri addımlarla yeriməyi, başqa sözlə desək, başlarını aşağı salıb öz yollarıyla getməyi öyrənmişdilər. Özünün uşaqlığında (yuxarıda xatırlatdım ha, qənddandan qənd oğurlayan vaxtlarında) qulağının dibinə vurulan şapalaqdandımı deyim, ya eləcə irsən keçən alicənablıqdanmı deyim, hər nədəndisə professor bu illər ərzində balalarına güldən ağır söz deməmişdi, heç səsini də qaldırmamışdı və bunun üçün heç səbəb də olmamışdı. Yaxşı at özünə niyə qamçı vurdursun ki?.. İsxanbəyli bax belə şəxsiyyət idi, bir sözlə, uca yaradan indiki dövrün adamlarını tamarzı qoyub ağızlarını sulandırmaq üçün mənəviyyat arsenalında nəyi vardsa hamısını yığıb-yığışdırıb cəmləmişdi bu kişinin simasında.

Gör e, etikaya o qədər aludə oldum ki, estetika yaddan çıxdı – bilmirəm bu qədər yazılanlardan sonra professorun siması gözünüzün qabağında necə canlanacaq? Bəribaşdan ərz edirəm ki, bu vaxta kimi tanıdığınız yaxşı

adamları, yerlibazlığınıza, qohumbazlığınıza salıb öz əqrabanızdakı ağsaqqalları bu əsərin qəhrəmanına tay tutmağı aqlınızdan keçirməyin. İndi əlamətlərini bir-bir sadalayacam, aranızda bekara əl qabiliyyəti olan varsa, mən dedikcə sulu boya götürüb çəkə də bilər, görün heç sizin tayfanızda belə biçimdə adam olub, yoxsa yox? Onun boyu hardasa bir metr səksən, ya səksən beş arasındaydı, hər halda mən onun yanından ötəndə həmişə özümü dünyanın ən cılız adamı, hətta liliputu hesab eləmişəm, həmişə də ona başı qarlı dağlara baxıb şeir guppuldadan bizim ellərin şairləri kimi, türkün məsəli aşağıdan yuxarı baxmışam. Harınlıqdan, yeyib-içib yatmaqdan yox, yaşının çoxluğundan idi ki, yorub əldən saldığı illər sifətinə müdriklik gətirdiyi kimi ortasına yoğunluq vermişdi. Belə biçimdə adamlar gərəkdir ki, üzgüçülük hovuzuna girəndə suya qəfil kəllə vurmasınlar, yoxsa qoltuqlarının altından sallanan piyli ət qırıqları kimi suda elə bil ləngər yaranar ki, üzənlər müvazinətini saxlaya bilməz. Mən belə naqolay halın bir neçə dəfə şahidi olmuşam, amma professoru heç vaxt lüt görmədiyimdən imanımı yandıra bilmərəm o, kəllə vuranda belə olar, yoxsa yox? Yoğun gövdəsinin yuxarısında iri qabarıq sinəsi, onun üstündəysə ayrıca bəhs edəcəyim başı dayanırdı. Professorun əllərinə baxmasan elə bilərdin ki, bu kişi ömrü boyu Şvarstneqlə bir yerdə məşq eləyib; ştanqla-mıştanqla, qantellə-mantellə, turniklə-murniklə, nə bilim aqlınıza nə gəlirsə onunla. Amma

onun incə, yumşaq əlləri, bapbalaca barmaqları bütün bu fiziki göstəricilərin üstündən yekə bir xətt çəkir və adamın beyninə döyəcləyirdi ki, bu bədən, bu gödən Allahın bəxşışidi, sən özündən danış, liliput. Keçək başa... Çox güman hədsiz oxumaqdan, ya da yazmaqdan bir az donqarlaşmış boynunun üstündə dayanan həmin başı yüz başın içindən seçərəm; arxaya daranmış gur dalğalı ağ saçlar onu keçən əsrin əvvəllərində Peterburqda, ya Sarbonnada oxuyub vətənə qayıtmış cəhalət və xurafat içində çabalayan ümməti millətə çevirmək kimi cəncəl işə girişib ömürlərini əridən ziyalılara oxşadırdı. Təxminən Brejnevin qaş boyda çallaşmış gur qalın qaşların kölgəsində par-parıldayan gözlər alov saçırdı. Şülək sifətinə münasib, profildən XIV Lüdoviqi xatırladan sivri burnu yekə olduğu üçün amiranə, mən deyərdim həm də yaraşıklı görsənirdi. Yeri gəlmişkən axır vaxtlar burunlarını kəsib-doğratdıran kişili-qadın bu camaatı başa düşə bilmirəm, belə getsə biz yazıçıların işi zülm olacaq, ədəbiyyata gətirməyə özünəməxsus, kreativ burun tapmaq müşkülə düşəcək, qurtarın bu biabırçılığı! Bu nə ədəbazlıqdı belə, hamının burnu bir-birinə oxşayır. Yenə sağ olsun professor İsaخانbəyli, fitrətən yekə burnunun kölgəsində isə yaraşıqda heç də ondan geri qalmayan, necə deyərlər qoşa badam sığmayan ətli dodaqları qərar tutmuşdu. Bayaq burun haqqında dediklərim dodaqlara da aiddi, yığışdırın özünüzü! Professorun dodaqları azca sola əyilmişdi, həm də ətli və yupyum-

ru idi, təzə darddırdıqları sifətlərinin qırıxmaması üçün qadınlar güləndə dodaqlarını yumrulayıb qabağa verib xoruz səsi çıxartdıqları kimi.

Mənə elə gəlir, bu qədər təsvirdən sonra kişinin əzəmətli simasını gözləriniz qarşısında canlandırmağa müyəssər oldum, bacarmadımsa, gözüm aydın, davamını oxuyun bəlkə nəsə tuta bildiniz.

Təbii ki, uca yaradanın kefinin saz vaxtında xəlv elədiyi belə mükəmməl varlığın zahiri əlamətlərini tamamlayan işi-gücü, sosial statusu, adı-sanı olmalıdır ki, ilahi ədalət təntənəylə zəfər çaldığını nümayiş etdirdsin. Əvvəlcə keçək onun soyadında -İsaxanbəyliyədəki “xan”a və “bəy”ə; heç şübhəsiz mötəbər adamlar digər iki ayaqlı canlılardan fərqli olaraq hələ ana bətnindəyərkən hansısa qeyri-müəyyən zətin qeyri-müəyyən hissəsi ilə paranormal təmasa girərək kamil doğulurlar. Sizin qana biləcəyiniz dillə desəm bir növ vergili olurlar. Mən vergili deyərkən, nə fala baxanları, nə də əlavə dəyər vergisini nəzərdə tuturam, bu, çox mürəkkəb mövzudur -bir ucu sufiliyə, bir ucu protestant məzhəbinə, o birisi tərəfi isə şamanizmə, amanizmə və başqa izmlərə bağlıdır ki, mənim onlara girişməyə hövsələm çatmaz. Professorun da lüt ətcəbala proletar nəslində nə bəy olmuşdu, nə də xan, heç pristav, uryadnik də olmamışdı, amma kişinin soyadı İsaxanbəyli idi. Görünür, bu sirri-xuda da həməən o qeyri-müəyyən zətlə paranormal təmasın təzahürü idi ki, beynimizdə Qordi düyünü kimi düyünlənib qalacaq

və heç vaxt əyan olmayacaq.

Sizi çox yormayım, İsxanbəyli qəfqamətli, abırlı-həyalı şəxsiyyət, gözəl ailə başçısı olmaqla yanaşı, həm də bizim müəllimimiz idi – Asiya və Afrika xalqları tarixindən dərs deyir, imtahan götürür, “zaçot” yazırdı.

Əziz oxucu, and olsun əzizlərimizin canına ki, mən hekayəni qısa yazmaq istəyirdim, bilmirəm niyə belə uzun alınır. Əslində elə sözümün “mustafası” da buradan başlayır, bu yerə qədər oxuduqlarına görə səni yordumsa, üzüm ayağının altına.

Əvvəllər bilmirdim ki, bu kişinin iki qitənin tarixindən oxuduğu müəhazirələr içərisində niyə məhz samuray əhvalatı yaddaşımda qalıb? Bir dəfə Yaponiyanın orta əsrlərdə imperiyalar yaradıb bərkgedən vaxtlarından danışanda bu əhvalatı söyləmişdi. Demişdi “ayə”, az qala unutmuşdum, professor üçün oğlan, qız dəxli yox idi, sinifdə (özüm auditoriya yerinə sinif yazıram ki, o özü belə deyərdi) kimə əlini uzadırdısa eləcə “ayə” deyərdi. Onun dilindən çıxan bu söz adamın canına elə yağ kimi yayılardı ki, qızlar özlərini kişi, kişilər də nə bilim nə hesab eləyərdi. Dedi “ayə, bu yapon samurayları ki, var çox şələşür adamlar idilər. Ancaq qollarının gücünə lotuluq eləməyi bilirdilər. Belə götürəndə vətən-zad da hərləmirdilər. Onlar vətən deyəndə öz qanmaz ağalarını, yəni ciblərinə pul basan feodalları nəzərdə tuturdular. Bu feodallar da samurayları qudurdub salmışdılar Yaponiyanın canına. Onlar da yetənə yetir, elə yetməyənə də

yetirdilər. Adamın canına vəlvələ salan bir əcaib qayda, yazılmamış qanun var idi: özünə təzə qılinc düzəltirib dəmirçixanadan çıxan samuray qılincinin itiliyini yoxlamaq üçün küçədə qabağına keçən istənilən adamı doğrayıb bağırısaqlarını çölə tökə bilərdi. Buna görə ona heç kim gözünün üstə qaşın var deyə bilməzdi. Həm də o vaxtlar belə bir atalar məsəlini də tez-tez yada salardılar – basılmaz samurayı çox olan feodal. Nəysə, bu gədələr Yaponiyanın gününü göy əsgiyə bükmüşdülər. Samuraylar o qədər qudurdular ki, bilirsiniz axırda nə oldu? Dalını kitabdan oxuyarsınız”.

Professor abırlı-həyalı şəxsiyyət, gözəl ailə başçısı, savadlı pedaqoq olmaqla yanaşı, həm də bir az höcət adam idi, deməli tapşırığa mütləq əməl etmək lazım idi. Amma bizim qrupda heç kimin bəxti gətirmədi, Axundov kitabxanasında bir neçə həftəlik növbədən sonra tapdığımız saralıb, pülüşdənib kitablıqdan çıxmış kitabın həmin səhifəsini əli qurumuşun biri cırıb götürmüşdü. Özü də cırmaq var, cırmaq var elə bil samuray qılincinin itiliyini kitabın üstündə yoxlamışdı. Nəysə çox pəjmürdə olduq, ürəyimizin başı soyuldu, imtahan günü yaxınlaşdıqca hərə bir yerə nəzir-niyaz dedi ki, samuray söhbəti onun qabağına çıxmasın. Mənə gəldikdəysə hər şeyə hazır idim – Asiya və Afrikanın tarixini necə lazımdır öyrənmişdim, Çan Kayşinin qalstukunun rəngindən tutmuş, Cəvahirləl Nehrunun qızı İndiraya yazdığı məktublaracan oxumuşdum, hələ bəlayi-ehti-

yat Mərkəzi Afrika ölkələrinin prezidentlərinin adlarını, Vyetnam Kommunist Partiyası Siyasi Bürosunun üzvlərinin familyalarını da əzbərləmişdim ki, kara gələ bilər. Xoşbəxtlikdən həmin sual bizim yox, başqa qrupdan başqa bir tələbəyə urcah oldu. Professor incə barmaqlarını arxaya daranmış dalğalı ağ saçlarında gəzdirəndən sonra soruşdu “Samuraylar qudurandan sonra Yaponiyanın axırı nooldu, ayə?” Bədbəxt tələbəni kişinin zəhmi nətəhər basırsa qayıdıb nə desə yaxşıdı “Amerika Xirosimaya bomba atdı”. Professorun sözü olmasın, dalını özünüz təsəvvür eləyin...

Biz arada, xüsusən axşamlar, toran qovuşanda professor İsxanbəyli Elmlər Akademiyasının bağında tək-tənha xırda addımlarla gəzişən görərdik. Sözün açığı mən görməmişəm, yataqxanada uşaqlar görürdülər, mən onun qorxusundan nəinki bağına, heç akademiyanın bufetinə belə getmirdim. Niyə ağrımaz başıma dəsmal bağlamalıydım ki, birdən qalın qaşlarının altındakı od-alov saçan gözləri mənə sataşar və yumşaq əlinin şəhadət barmağını irəli uzadıb bircə dəfə “ayə” deməyi kifayət idi ki, damarımda qanım donsun. Burada bekara haşiyəyə çıxım ki, professor sayılıb-seçilən şəxsiyyət, nümunəvi ailə-təsərrüfat başçısı, prinsipial müəllim olmaqla yanaşı, həm də canının qədrini bilən gözəl ziyalı idi. Uşaqlar danışır ki, axşamlar, əl-ayaq yığışanda kişi xırda addımlarla bağı azından yüz dəfə dövrə vurur, arada nəfəsini dərmək üçün Cavidin heykəli qabağında

dayanıb əllərini arxasında çarpazlayaraq aşağıdan yuxarı səma şairinə baxdıqca baxarmış. Mən onu belə pozada bir neçə dəfə sinifdə görmüşəm, əllərini dalına qoyub sinəsini irəli verərək heç bir məna-filan yağmayan alovlu baxışlarını məchul nöqtəyə zilləyəndə bir suyumu yoldaş Stalinə oxşayırdı. Təsəvvür eləyin Stalin gəlib durub Cavidin qabağında, özü də ona aşağıdan yuxarı baxır, dağıl a dünya!

Toranqovuşan gəzintilərinin birində kişinin başına elə bir müsibət gəlir ki, yapon samurayları yalan olurmu deyim, gerçək olurmu deyim. Yüz neçənci dövrədən sonra professor gündəlik gəzinti normativini ödədiyindən yolu keçib evinə getmək istəyir. Yoldan söz düşmüşkən, parkın ətrafındakı yol yaman yoldu, hünərin var onu keçməyə cəhd göstər, ya da elə-belə ayağını səkinin qırağına qoy, maşınlar üstünə elə şığıyır ki, sanki üç gündü ağzına ət dəyməyən ov iti yaralı dovşanın dalınca düşüb. Heç olmasa havanın işıqlı vaxtları birtəhər keçmək olur, xüsusən qabaqda mini yubkalı zənən xeylağı gedəndə lap əla, bütün maşınlar əyləci basır, yeriniz məlum, signal verən kim, fit çalan kim, “Ələsgər, Ələsgər” qışqıran kim... Sən də özünü o yerə qoymursan, zənən xeylağının ayaqlarının ritminə uyğun addımlayırsan, elə bil yolu yox, farağət dayanmış bir takım əsgərin qabağından keçirsən. Amma gecə vaxtı, əl-ayaq çəkildəndən sonra zənən xeylağı, özü də gödək ətklisini akademiyanın qabağından necə tapasan, onda oğul istəyirəm

yolu keçə. Oğul demişkən, İlahi, bu şəhərdə mamasının aldığı maşınları sürən nə qədər oğul varmış! Bu, nə mənim sözlərimdi, nə də facebook-dan çırpışdırmışam, onu mənə ilk dəfə işə başladığım qəzetdə sürücümüz Nuru demişdi, Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin. O, İsaxanbəylinin qohumu-zadı deyildi, heç bir-birlərini tanımır-dılar da, tamam başqa dünyanın adamları idilər. Açıq Nuru hardan gəldi bu hekayəyə düşdü bilmirəm, gəlibsə neynək, qoy qalsın, xətri həmişə əziz olsun. Rəhmətlik deyərdi ki, o kəslər maşın sürəndə gözləri adam görmür, bil ki onlara maşını mamaları alıb. Nuru Azərbaycan dilini də gözəl bilirdi “ana” demədi, yüz faiz yadımdadı “mama” dedi.

Həmin gecə mədəni həyat tərzinin son akkordlarını vuran İsaxanbəyli yolu keçmək istəyir. Sən saydığını say, gör samuraylar nə sayır... Kişi ayağını asfalta basan kimi dilindən sonuncu kəs çıxan “ayə” kəlməsinin ağ göyərçinə çevrilib bir neçə dəfə havada mayallaq aşandan sonra yerə sərilməsi bir olur. Hər dəfə həmin situasiyanı təsəvvürümdə canlandırılanda ətim ürpənir, özümü qoymağa yer tapmıram, heç indi də həmin anı yerli-yataqlı təsvir edə bilməyəcəm, çox həyəcanlanıram. Mənə elə gəlir ki, həmin vaxt kişinin dilindən çıxan “ayə” çox fərqli olub, hardasa heyrat dolu, hardasa vahimə dolu və hardasa təxminən belə səslənib “ayyyyyyääääääääää”...

Heyf, çox heyf itirdik onu. Heç bilən olmadı onu vuran tankı kimin maması almışdı. Sən demə küçələrdə

quraşdırılmış kameralar qəza vaxtı üzünü başqa səmtə döndərüb Akademiyanın qoca və əzəmətli binasının pəncərələrini çəkirmişlər ki, görsünlər elmi işçilərdən hansı evə gedəndə işığı yanılı qoyub. Bax belə, hekayə qurtardı, bu bahalıq vaxtı göydən üç almanın düşməsini gözləməyin. O əzəmətli, nəcib, şəxsiyyətli kişidən bizə yalnız sual qaldı, cavabını ömrümüz boyu əlləşib tapa bilməyəcəyimiz, ora q kimi başı əyilmiş yekə bir sual -“Samuraylar qudurandan sonra Yaponiyanın axırı no- oldu, ayə?”

Aprel 2015

TEOLOGİYA MÜƏLLİMİ

Eynən atası kimiydi -bir boyda, bir buxunda. Atasının saçlarının birçəkdən yuxarı çallanması, iki qaşının arasında əyri xətt kimi uzanan dərin qırışı olmasaydı, deyərdin ki, əkizdirlər. Atasının oxuduğu orta məktəbə getmiş, hətta onun oturduğu partada oturmuşdu. Atası kimi eyni universitetin eyni fakültəsinə qəbul olunmuşdu. Bəzən müəllimlərin mühazirələrini yazandan sonra atasının saralmış dəftəriylə tutuşdurardı. Hər şey düppədüz, üst-üstə düşərdi. Hər f səhvləri də, buraxdığı durğu işarələri də həmin kiymi. Qəribə olan həm o idi ki, elə müəllimlər də eyni şeyləri danışardılar. Hərdən atası sabah kimin mühazirəsi olduğunu soruşanda müəllimin dərslər ortasında hansı jesti edəcəyini, hansı kitabdan sitat gətirib, başına gələn hansı əhvalatı danışacağını söyləyərdi. Hər şey eyniylə təkrarlanardı, nə artıq, nə də əskik olardı. Bir sözlə illər, on illiklər bu ata-balanın, bu müəllimlərin, bu universitetin divarlarının üstündən səssiz-səmirsiz, heç nəyə toxunmadan başı aşağı ötüb keçmişdilər. Hərdən ona elə gəlirdi ki, bəlkə eşitdiyi mühazirələr heç canlı deyil, fonogramdı, bəlkə elə həyatın özü fonogramdı; insanlar başlarını aşağı salıb öz bildikləri kimi yaşayır, heç kim kənara addım atmır, heç kim cıncırını çıxarmır, büdrəyən, yıxılan, səhv buraxan da yoxdu. Oğullar atalarının ləpirlərini təzələyə-təzələyə, müəllimlər köhnəlmiş sözlərinin tozunu ala-ala günü-günə calayırlar...

Artıq universitetin axıncı kursuna keçmişdi. Sent-

yabrın kitab qoxuyan ilıq nəfəsi yaydan bəri görüş-məyən tələbə dostlarının üzündə xəfif təbəssümə çevril-mişdi. Sentyabrdan təzə kitab qoxusu gəldiyini də ona atası söyləmişdi. Dərs cədvəlini götürəndə isə uşaqlar arasında pıçhapıç başlamışdı ki, bu dəfə onlara hamı-nın dad dediyi qorxulu müəllim dərs deyəcək. “Əzazilin yekəsi, tapşırıq-zad hərləməyən”, “bu vaxta kimi hələ heç kimə “beş” yazmayan”, kosmetika vuran qızlardan illah zəhləsi gedən müəllimlə axır ki dördüncü kursda qarşılaşmışdılar. Hamı bircə sözü əzbərləyib qulağında sırğa eləmişdi - “çalış qəzəbinə tuş gəlməyəsən”.

Qəliz müəllim bu vaxta kimi onların öyrənmədiyi, yalnız haqqında elə-belə adda-budda eşitdikləri sehrə bürünmüş fəndən – teologiyadan dərs deyəcəkdi. Hamı kimi ona da çox qərribə gəlmişdi. Hamı kimi onun da kür-künə birə düşmüşdü. Evə gedəndə mütləq qəliz müəllim haqqında atasından soruşacaqdı. Nə əcəb bu vaxta kimi onun barəsində bir kəlmə də eşitməyib?

- Nədən dərs deyəcək? Teologiyadan? Birinci dəfədi eşidirəm – atası çiyinlərini çəkib bir xeyli çənəsini ovuş-dura-ovuşdura fikirləşdi, -bizim vaxtımızda teologiya fi-lan keçmirdilər. Bizə “Elmi ateizm”i öyrədiblər. Deyim sənə, çox mənasız fənn idi. Elə mənasız, qəliz müəllim də dərs deyirdi. Zorla beynimizə yeritmək istəyirdi ki, Allah yoxdu. Çox qəliz adamıydı, çox.

- Bəs siz də inanırdınız? İnanırdınız ki, Allah yoxdu?, – oğlu soruşdu.

- Əstəğfürullah! Nə danışırısan? Əlbəttə ki, inanmırıdım.

- Bəs bunu qəliz müəllimdən soruşanda nə cavab verirdi?

- Bunu soruşan kim idi? Öz ürəyimizdə deyirdik “Allah var”. Dərsdəsə, onun dediklərini təkrarlayırdıq. Bilirsən, o qəliz adam Allahın yoxluğunu sübut etmək üçün bizə nə qədər kitablar oxutdurmuşdu, saysız-hesabsız, Marks, Engels, Lenin, axırda da Axundov. Yaxşı ki, indi heç biri də yadımda qalmayıb.

- Ata, nə əcəb bu vaxta kimi onun haqqında danışmısan?

- İnanırısan, onu heç xatırlamaq istəmirəm. Zalım oğlunun qorxusu canımdan çıxmayıb. Dayan görüm, adı nəydi onun? Deyəsən, Pənah müəllim idi... Hə, Allahsız Pənah!

- Ha, ha, ha... nə qərribə adı var imiş. Elə belə də deyirdiniz, Allahsız Pənah!

- Çox əzazil, qaşqabaqlı adam idi: universitetdə heç kimi eşitmirdi, o boyda qrupumuzda bir nəfərə də “beş” yazmadı. Zalım oğlu pomadalı qız görəndə elə bil torbada ilan görürdü.

- Bəs sən necə qiymət ala bildin?

- Mənim işim bir az qəliz oldu, əməlli-başlı zülmə düşdüm, sürüm-sürüm süründürdü məni. Cəncəl işim olmuşdu. Cəncəl deyəndə ki... Mən də sənin indi oturduğun partada qabaq cərgədə oturdum. Bir gün müha-

zirənin ortasında Allahsız Pənah asqırdı. Özündən asılı olmadı, qayıtdım ki, “Ya haqq Allah”. Kişini elə bil cin vurdu. Üstümə bağırdı ki, mən bayaqdan deyirəm Allah yoxdu, sən deyirsən haqq Allah, dur bas bayıra. Düz semestrin axırına kimi dərsə buraxmadı məni.

- Görünür, prinsipial adamıymış.

- Həm də necə! İmtahanda bilirsən neylədi? Saxladı məni hamıdan axıra, dedi ki, tabaşiri götür, lövhəyə yüz dəfə yaz ki, “Allah yoxdu”.

- Bu ki lap ağ olub! Bəs neylədin?

- Ağzım nəydi, necə demişdi elə də elədim. O da eləmədi tənbellik, eynəyini gözünə taxıb “Allah yoxdu”ların hamısını bir-bir saydı. Axırda qiymət kitabçama “üç” yazıb üstümə atdı. Tramvay altında qalan “üç”...

Atası danışdıqca beynində bir məsələni çək-çevir edirdi, nə əcəb bu vaxta kimi bir dəfə də olsun Allah haqqında düşünməyib. İlk dəfə onun adını babasının yasında eşitmişdi. Molla başa düşmədiyi dildə nəsə avazla oxuyur, hər cümlə başı da Allahı yada salırdı. Onda çox uşaq idi. Böyüdü, bığ yeri tərlədi, yenə də Allah haqqında söhbətlərə yas çadırlarından qeyri başqa yerlərdə qulaq kəsilə bilmədi. Bir də nəsə şuluq iş görəndə özü də bilmədən yaxasını təmizə çıxarmaq üçün tez-tez Allaha and içərdi. Və heç vaxt da fərqiində olmazdı ki, niyə belə edir? Niyə öz canına, lap elə atasının canına and içəndə onun yalanına inanmırlar, elə ki, Allahın adını çəkdi, dərhal hamı rəhmə gəlirdi?

Bəs ateizm hardan çıxdı? Dinin əksimi, yoxsa alternativ? Bəs Allahsız Pənah kim olub – anti-molla? Tapdığı təzə söz özünə də xoş gəldi. Bəs molla və anti-molla arasında seçim edəndə kimə üstünlük vermək yaxşı olardı? Hər halda sabahkı dərs çox maraqlı olacaqdı.

Yeni dərs ilinin birinci zəngi vuruldu. Auditoriyada ağır deyəni qulaq eşitmirdi. Müəllimin bir az da gecikməsi bəhanə olmuşdu. Yerlərində oturmağa tələsməyən tələbələr var-gəl edir, zarafatlaşır, deyə-gülə bir-birlərinə nələrisə üyüdüb-tökürdülər. Teologiya müəlliminin sakitcə içəri girib diqqətlə onlara baxdığını görən kimi özlərini yığışdırdılar. Deməli, bu o idi – tərs adam. Nədənə ürayinə dammışdı ki, hamını öz xofunun cəngində sıxan, barəsində yalnız naqolay sözlər danışılan bu çətin adamdan çox şeylər öyrənə biləcəkdi.

Müəllim “bismillah” deyib yerinə keçdi. Köhnəlikdən sürtülüb rəngini itirmiş qovluğun arasından bir cəngə vərəq çıxarıb masanın üstünə qoydu. Yenə də “bismillah” deyib mühazirəyə başladı. “Yazın, “Teologiyaya giriş: fənnin predmeti və vəzifələri...”, qəflətən nəyisə yadından çıxarmış adamlar kimi ayağa qalxıb qımışa-qımışa “heç tanış olmadıq axı” -dedi. “Sizə Teologiyadan dərs deyəcəm. Adım Pənahdı”.

Hansı Pənah? Atamın Pənahımı? Əvvəlcə bunu onun özündən soruşmaq həvəsi yaransa da, dərhal da fikrindən daşındı. Axı hansı axmaq qəlizdən qəliz müəllimə, çətinədən çətin adama sual verər ki, “bağışlayın, Allahsız

Pənah siz deyilsiniz”. Hər kəlməsinin qabağında “bismillah” deyən kişidən bunu soruşmaq heç Allahın özünə də xoş getməzdi. Ağlından keçən o oldu ki, evə çatan kimi mütləq atasının dəftərini tapıb yazdıqlarını tutuşdursun. Auditoriyada yazhayaz başlamışdı. Ac toyuqların qabağına dən səpmişdin, hamı başını aşağı salıb acgözlüklə, canfəşanlıqla dimdikləməyə çalışırdı. Müəllim də aradabir başını vərəqlərdən qaldırır, qırğı nəzərlərini hürkək toyuq-cücənin üzərində gəzdirib, yenidən yarımçıq qoyduğu sətirdən davam edirdi.

O, qəliz müəllimdən tamamilə başqa rəngdə, başqa ölçüdə sözlər eşitmək həsrətindəydi. Dərsin ortasında anlamağa başladı ki, bu sözlər yas çadırında eşitdiklərindən elə də fərqlənmirdi, sadəcə, biri bilmədiyi, biri başa düşmədiyi dildəydi.

Atasının səliqəylə yığıb saxladığı bütün mühazirə dəftərlərini dönə-dönə vərəqləmişdi. Nədənsə onların arasında Allahsız Pənahın yazdırdıqlarına heç vaxt rast gəlməmişdi. Heç atası da o soruşana kimi bu haqda kəlmə də kəsməmişdi.

- Ata, sənin “ateizm” dəftərin hardadı?

- Nə dəftərim?

- Allahsız Pənahın mühazirələrini deyirəm də.

- Nəyinə lazımdı onlar? Elə imtahandan çıxan kimi tulladım zibil qabına. Özü də tək mən yox, qrupumuzdakı bütün uşaqlar. Hamısı cəfəngiyat idi. Mənasız, qəliz şeylərdi. Heç biri də yadımda qalmayıb. Onsuz da hamı

bilir ki, Allah var, təkdi, özü də göydədi.

- Adı da Pənahdı...

- Kimin?

- Bizə Teologiyadan dərs deyən kişinin.

- Pah! Təsadüfə bax.

- Həm də deyirlər çox qəliz adamdı. Yəqin imtahanımız çətin keçəcək.

- Nə qədər çətin olsa da, “ateizm”ə çatmaz. Bir var qibləsini bilənə imtahan verəsən, bir də var Allahsız. Sizin bəxtiniz gətirib...

Həmişə tələbələrle nəzakətlə davranan yaşlı kitabxanaçı qadın da onun sualını eşitcək çox təəccüblənmişdi “Elmi ateizm”? Nə danışırısan, ay bala? Cavan oğlansan, əstəğfürullah de, günaha batmayasan”.

“Niyə ki, mənim atam da o kitabı oxuyub. Kitabdı da, nə var ki?” Onun israr etdiyini görən qadın mızıldana-mızıldana, -“yaxşı sabah yaxınlaş, “redki fonda” baxaram. Görüm hara tullamışıq?”, -dedi.

Bütün semestr boyu ona ateizm kitabını verən olmadı. Kitabxanaçı hətta Allaha and içdi ki, hər yeri ələk-vələk elədisə də, onu tapa bilməyib. “Təkcə o kitabı yox e, Marksın, Engelsin əsərləri də yoxa çıxıb. Hələ Lenini demirəm, ayrı vaxtı gözümüzdə girərdi” -qadın onu inandırmaq üçün çox illah eləmişdi – “bilirsən, o kitablar bir vaxtlar bizim bütün rəflərimizin yaraşığı idi. Qırmızı-qırmızı, kərpiç-kərpiç kitablar. Biz atmamışıq ha, Allah haqqı atmamışıq. Elə özləri yoxa çıxıb”.

Ümid qalırdı Pənah müəllimin yazdırdıqlarına. Amma kursun başa çatmasına az qalsa da, o, hələ ki, qatmaqarışq mülahizələrin içindən özünə lazım olan fikri tapa bilməmişdi. Adına “teologiya” deyilən fənn bir az din tarixinə, bir az ibtidai icma tarixinə, bir az sosio-logiyaya, bir az da molların yas yerində dediyi sözlərə oxşayırdı. O, bunu axtarmırdı. Bəlkə də ürəyi istəyəni heç Allahsızların kitabında da tapa bilməyəcəkdi. Dərk etmək istədiyi hər şeydə yarımçıqlıq var idi: müəllimin yazdırdıqlarında, molların danışdıqlarında, elə kitabxanaçının etiraflarında da nəsə çatışmırdı. Elə imtahan vaxtı da birinci sualın cavabında belə də yazmışdı: “Teologiya yarımçıq fəndir”. Ondan başqa hamı sevinirdi. Nəhayət, qəliz müəllimdən canlarını qurtaran tələbələr qiymət kitabçalarını alar-almaz mühazirə dəftərlərini hərə bir tərəfə atıb sevinə-sevinə universiteti tərk edirdilər. Pəncərələrin qabağı, zibil qabının böyür-başı, hətta tualetin yan-yörəsi də, əzilmiş, qatlanmış, cırılmış “teologiya dəftərlər”iylə dolu idi. Uşaqların hamısı “uç” almışdı. Amma qəliz müəllimin beli donqar “uç”u o biri müəllimlərin lovğa, qarnıyoğun “beş”indən daha qiymətli, daha əziz görünürdü. Heç kim etiraz eləmirdi, hamı sevinirdi, hətta bəziləri “uç də beşin tayıdı” deyib uçmağa qanad axtarırdı.

Hamı gedəndən sonra lap axırda onu içəri çağırıdılar. Pənah müəllim qalın eynəyini onun yazdıqlarının üzərində gəzdirib, nəsə axtarırdı.

- Niyə belə yazmısan? – soruşdu – başa düşməmişən sual verəydin izah edərdim, sənə kim ixtiyar verib ki, Teologiyanı yarımçıq hesab edirsən?

- Çox şey qaranlıq qaldı, ona görə...

- Nədir qaranlıq qalan? Ver sualını.

- Atam bu fakültədə oxuyanda ona ateizmdən dərs keçiblər... Heyf, dəftərini saxlamayıb...

Müəllim baxışlarını hər vəchlə ondan yayındırmaq istəyən tələbənin qorxaqlığa oxşayan məsumluq çökmüş çöhrəsini bir xeyli süzdü. Onun sifətində hardasa rastlaşdığı tanış cizgiləri görəndə heç təəccüblənmədi. İllərin təcrübəsi ona deyirdi ki, zamanın belə dəyişdirməyə gücü yetmədiyi bu cizgilər genetik yaddaşın izaholunmaz kodları idi. Araya çökən cansıxıcı səssizliyi Pənah müəllimin qəfləti asqırmağı pozdu. O da qeyri-ixtiyari “Ya haqq Allah” pıçıldadı.

- Ay bərəkallah! A bala, Allahın haqq olduğunu bilir-sən, amma boş şeylərdən danışırısan. Sənə məmnuniyyət, “iki” verərdim, amma istəmirəm tay-tuşlarından geri qalasan. Yazığım gəlir sənə. Çıx lövhəyə! Yüz dəfə yazacaqsan ki “Allah haqdı”. Düz yüz dəfə! Bax, bircə-bircə sayacam ha!

Hər şeyi müəllim söylədiyi kimi elədi. Pənah müəllim qalın eynəyini gözüne taxıb onun yazdıqlarını birər-birər səbirlə saydı və sonra çoxdan imzaladığı “qiymət kitabçası”nı ona uzatdı. Artıq universitetin dəhlizlərində səs-səmir kəsilmişdi. O, pillələrlə sakitcə aşağı düşürdü.

Heç auditoriyada unutduğu mühazirə dəftərinə görə də geri qayıtmadı. Pənah müəllimdən neçə alması da vəcinə deyildi. Bircə onu bilirdi ki, indi hər şey atasının “qiymət kitabçası”nı xatırladırdı.

Sentyabr 2013

MÜNDƏRİCAT

Bizə ürək göndərin	4
Tutuquşunun günahı	19
Xəlbir	35
Kişilər ağlamasın	53
Sevgi məbədində qətl	63
Bekketə salam	76
Tiflis yolçuları	90
Şuşa dumanı	120
Professor və samuraylar	130
Teologiya müəllimi	141